

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut politologických studií

Petra Knytlová

**Vliv kubánské raketové krize na vývoj
v mezinárodních vztazích**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Praha 2009

Bibliografický záznam

KNYTLOVÁ, Petra. *Vliv kubánské raketové krize na vývoj v mezinárodních vztazích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2009. 81 s. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Jaromír Soukup, Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce „Vliv kubánské raketové krize na vývoj v mezinárodních vztazích“ pojednává o krizi, která v říjnu roku 1962 téměř vedla k jadernému konfliktu mezi dvěma supervelmocemi – Sovětským svazem a Spojenými státy, a jejích důsledcích pro další vývoj. Tato událost bývá právem označována za okamžik, kdy stál svět nejbližší jaderné válce za celou dobu trvání studené války. První část práce se zabývá kořeny krize, mezi něž lze zařadit především druhou berlínskou krizi, převzetí moci na Kubě Fidelem Castrem a jeho politiku.

Hodnocen je rovněž vliv těchto událostí na další vývoj směřující ke konfrontaci dvou velmocí. Značný prostor je věnován průběhu kubánské krize den po dni od Kennedyho projevu k národu 22. října 1962 po nalezení kompromisu mezi představiteli supervelmocí. Pozornost je též zaměřena na důvody, kvůli nimž se Chruščov rozhodl rozmístit na Kubě rakety středního doletu, a jednáním skupiny poradců prezidenta Kennedyho hledajících východisko z komplikované situace.

Na základě těchto poznatků práce dospívá k tomu, jaký měla událost z října 1962, která téměř vedla k rozpoutání třetí světové války, vliv na další vývoj mezinárodního dění. Zejména je pozornost soustředěna na vliv krize na zahájení jednání o odzbrojení, které na přelomu 60. a 70. let vyvrcholily přijetím několika smluv omezujících zbrojení, a na vztahy velmocí a Kuby po roce 1962.

Annotation

Bachelor thesis „The influence of the Cuban Missile Crisis on development of the international relations“ deals with the crisis which nearly led to nuclear conflict between two superpowers – The Soviet Union and The United States – in October 1962, and its results for next development.

This incident is truly marked as a moment where the world was closest to the nuclear war in all history of the Cold War. First part is elaborating the roots of crisis like the Second Berlin Crisis and a political situation in Cuba since 1959 when Fidel Castro has overtaken the power. Influence of this incidents on later development aiming confrontation of two superpowers is also considered.

Great part is devoted to progress of The Cuban Crisis described day by day since Kennedy's manifestation to nation on 22nd October after finding of compromise between leaders of the superpowers. Other concern is devoted to reasons which led Khrushchev to place medium-range ballistic missiles in Cuba, meetings of group of Kennedy's consultants trying to find the way out of complicated situation is also discussed.

On basis of these findings thesis comes to influence of this crisis of October 1962 which nearly led to unleashing of third world war on later development of international relations. Above all the focus is at effect of crisis on initiation of disarmament agreements which led at the turn of 60's and 70's to accepting of agreement which reduced especially nuclear tests. Finally relations between the superpowers and Cuba after 1962 are elaborated.

Klíčová slova

Kubánská raketová krize, operace Anadyr, jaderné zbraně, Kennedy, Chruščov, říjen 1962

Keywords

The Cuban Missile Crisis, Operation Anadyr, nuclear weapons, Kennedy, Khrushchev, October 1962

Prohlašuji, že jsem předkládanou bakalářskou práci vypracovala sama a uvedla veškeré použité informační zdroje. Zároveň souhlasím s tím, aby byla práce zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia v souladu s autorským právem.

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Jaromíru Soukupovi, Ph.D. za cenné připomínky a ochotu pomoci.

V Oskořínku dne 13.5.2009

.....

Petra Knytlová

Obsah

Seznam použitých zkratk	7
Úvod	8
1. Vymezení pojmu Kubánská raketová krize	12
2. Kořeny kubánské raketové krize	13
2.1 Druhá berlínská krize	13
2.2 Kubánská revoluce	15
2.2.1 <i>Castrův boj proti Batistově diktatuře</i>	15
2.2.2 <i>Castrova politika</i>	16
2.2.3 <i>Ohlas revoluce v zahraničí</i>	17
2.2.3.1 <i>USA a Kuba</i>	17
2.2.3.2 <i>Sovětský svaz a Kuba</i>	18
2.3 Invaze v Zátocě svíní a její následky	18
2.3.1 <i>Následky operace</i>	19
3. Průběh kubánské raketové krize	21
3.1 Důvody Chruščovova rozhodnutí	21
3.2 Operace Anadyr	27
3.2.1 <i>Vojenský plán akce</i>	28
3.2.2 <i>Jednání s kubánskou vládou</i>	29
3.2.3 <i>Druhá fáze operace Anadyr</i>	31
3.3 Informovanost USA	32
3.4 Jednání ExCommu	35
3.5 Na prahu jaderné války	41
3.5.1 <i>Pondělí 22. října 1962</i>	41
3.5.2 <i>Úterý 23. října 1962</i>	44
3.5.3 <i>Středa 24. října 1962</i>	46
3.5.4 <i>Čtvrtek 25. října 1962</i>	47
3.5.5 <i>Pátek 26. října 1962</i>	48
3.5.6 <i>Sobota 27. října 1962</i>	50
3.5.7 <i>Neděle 28. října 1962</i>	53
3.6 Castrova role při jednání	54
3.7 Plnění závazků	56
4. Důsledky kubánské krize pro vývoj mezinárodních vztahů	61

4.1 Důsledky krize pro Kubu a její vztah s velmocemi	62
4.1.1 <i>Vztahy Spojených států amerických a Kuby</i>	62
4.1.2 <i>Vztahy Sovětského svazu a Kuby</i>	63
4.2 Důsledky krize pro Sovětský svaz	64
4.3 Důsledky krize pro USA	66
4.4 Vliv krize na zahájení jednání o odzbrojení	68
Závěr	71
Resumé	74
Summary	75
Bibliografie	76
1) tištěná literatura	76
2) internetové zdroje	78
a) autorské texty	78
b) edice dokumentů	79
c) ostatní zdroje	80

Seznam použitých zkratk

ABMT	Anti-Ballistic Missile Treaty (Smlouva o protiraketových systémech)
CIA	Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)
CDI	Central for Defense Information
ExComm	The Executive Committee of the National Security Council (Výkonný výbor Národní bezpečnostní rady)
FRUS	Foreign Relations of The United States
ICBM	Inter-continental ballistic missile (mezikontinentální balistická střela)
IRBM	Intermediate-range ballistic missile (balistická střela středního dosahu)
JFK	John Fitzgerald Kennedy
KGB	Výbor státní bezpečnosti
MAD	Mutual Assured Destruction (Záruka vzájemného zničení)
MRBM	Medium-range ballistic missile (balistická střela středního dosahu)
NATO	The North Atlantic Treaty Organization (Severoatlantická aliance)
NDR	Německá demokratická republika
NPT	The Treaty on The Non-Proliferation of Nuclear Weapons (Smlouva o nešíření jaderných zbraní)
NRDC	Natural Resources Defense Council
OAS	Organization of American States (Organizace amerických států)
OSN	Organizace spojených národů
SALT	Strategic Arms Limitation Talks (Rozhovory o omezení strategických zbraní)
SAM	surface to air missile (střely země-vzduch)
SLBM	Submarine-launched ballistic missiles (balistické střely odpalované z ponorek)
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	The United States of America (Spojené státy americké)
ÚV KSSS	Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu

Úvod

Studená válka, která ovládla mezinárodní dění na více než 40 let, probíhala podle jistých pravidel, jež určovala rozdělení světa do zájmových sfér dvou supervelmocí. Generální tajemník Sovětského svazu Nikita Chruščov se v roce 1962 rozhodl toto rozdělení narušit rozmístěním sovětských raket středního doletu na Kubě, což USA, jakožto hegemon západní hemisféry, nemohly akceptovat. Právě tento Chruščovův krok vedl k vypuknutí kubánské krize, která byla podle mnohých okamžikem, kdy stál svět nejbližší jaderné válce za celou dobu soupeření velmocí.

Jaderné zbraně se staly hrozbou pro svět již od svého zniku a důkazem toho je jejich použití na sklonku druhé světové války v Hirošimě a Nagasaki. Ačkoli se tato událost neopakovala, jaderné zbraně se staly předmětem soupeření mezi USA a SSSR, což zvyšovalo jejich nebezpečnost vzhledem k nevyzpytatelnosti jednání obou aktérů. Obě země testovaly své jaderné zbraně usilovně pracovaly na jejich vývoji, aby předstihly svého konkurenta. To vše vedlo ke zvyšování jaderného arzenálu supervelmocí, které nemělo konce. Zbrojení neúnosně zatěžovalo státní rozpočty obou států, díky čemuž si přední představitelé uvědomili, že je nutné tento proces omezit a limitovat, aby se svět stal bezpečnějším. K tomuto poznání přispěla i kubánská krize, kdy svět stanul tváří v tvář jaderné hrozbě. Od té doby uběhlo mnoho let, studená válka skončila, mocenské bloky se rozpadly, ale hrozba jaderných zbraní zůstala. V dnešní době je tato problematika stále palčivější zejména kvůli tomu, že vlastníky jaderných zbraní se staly i země jakými jsou Indie, KLDR či Pákistán. Vzhledem k významu kubánské krize pro dějiny mezinárodních vztahů druhé poloviny 20. století jsem se rozhodla věnovat svou bakalářskou práci právě této události, díky níž svět pochopil, nejen to, jak může být šíření jaderných zbraní nebezpečné, ale také, že je nutné tento proces omezit, aby nedošlo ke katastrofě.

Mým cílem je na základě poznatků z průběhu kubánské krize a jejich příčin dospět k tomu, jaký vliv měla tato událost na další vývoj v mezinárodních vztazích a také na samotné aktéry této krize. Cílem práce je tedy zodpovězení otázky, jak ovlivnila kubánská raketová krize dění na mezinárodní scéně v době studené války. Jelikož nelze kubánskou krizi vyjmout z historického kontextu bez znalosti souvislostí, věnuji část práce i dění v mezinárodních vztazích před

začátkem krize, která přispěje i k zodpovězení otázky, proč vůbec k jejímu vypuknutí došlo. Také bych ráda ověřila tvrzení, že v tento okamžik stál svět na prahu jaderné katastrofy, jak je často kubánská krize interpretována.

Kubánská krize, ačkoli proběhla téměř před padesáti lety, je stále objektem zájmu historiků a teoretiků mezinárodních vztahů zaměřujících se především na dějiny studené války. Je to pravděpodobně dáno tím, že jsou postupně zpřístupňovány tajné dokumenty, které vznikly na počátku 60. let a osvětlují sporné otázky, jež nemohly být vzhledem k absenci těchto dokumentů zodpovězeny dříve. Americká tajná služba své dokumenty postupně uvolnila po uplynutí třicetileté ochranné lhůty, takže mohly být, včetně jiných, zveřejněny a publikovány v rámci edic *Foreign Relations of the United States*. K objasnění rozhodování Výkonného výboru Národní bezpečnostní rady, tzv. ExComm, značně přispělo zpřístupnění a přepsání magnetofonových záznamů, které byly pořízeny během důležitých politických jednání pouze s vědomím prezidenta Kennedyho a jeho bratra Roberta. Problematice kubánské krize bylo na přelomu 80. a 90. let věnováno i několik konferencí, na nichž se setkali badatelé věnující se tématu i přímí účastníci krize v roce 1962 a byly odhaleny dosud skryté skutečnosti. Důležitým zdrojem informací jsou i memoáry jednotlivých aktérů krize, především vzpomínky Roberta Kennedyho, tehdejšího ministra spravedlnosti, na kritické říjnové dny. Problémem nejen těchto zdrojů je jejich jednostrannost, která akcentuje především americký pohled a pomíjí stanovisko druhé strany, čehož si jsou vědomi i američtí badatelé a snaží se ve svých pracích tuto jednostrannou interpretaci vyvážit. Z českých autorů se kubánskou krizí zabývá zejména prof. PhDr. Vladimír Nálevka, CSc., který této problematice věnoval samostatnou publikaci.

Tato krize je jednou z nejlépe zdokumentovaných událostí v dějinách mezinárodních vztahů. Existují podrobné informace o vývoji událostí díky tehdejším dokumentům i vzpomínkám zúčastněných. Přesto zůstávají některé otázky nezodpovězeny do současnosti.

Při zpracovávání bakalářské práce bude využita rešeršně-kompilační metoda a obsahová analýza dokumentů. Budu vycházet jak z monografických publikací pojednávajících přímo o kubánské krizi, tak i o dějinách Kuby a studené války vnímajících tuto záležitost v širším historickém kontextu. Zároveň využiji i internetové zdroje, které jsou věnovány dané problematice, především

dokumenty vztahující se ke kubánské krizi, které byly převážně publikovány v rámci *Foreign Relations of the United States* a jsou dostupné v elektronické podobě. Dokumenty, které jsou dostupné pouze v ruštině, budou využity zprostředkovaně díky jiným publikacím. Využiji i článků ze zahraničních periodik, která jsou přístupná v elektronických databázích jako je např. JSTOR.

Hlavní stať bude rozdělena do čtyř kapitol věnujících se vymezení pojmu kubánská krize, kořenům krize, jejímu průběhu a důsledkům. První kapitola má za cíl vymezit pojem kubánské krize jako události v mezinárodních vztazích.

Druhá kapitola Kořeny krize zasazuje tuto událost do historického kontextu přelomu 50. a 60. let 20. století. K možné konfrontaci obou velmocí šel svět již od počátku studené války, ale vzhledem k danému tématu jsem mezi hlavní příčiny, které měly význam pro další vývoj směřující ke krizi, zařadila události týkající se situace v Berlíně a na Kubě. V rámci této kapitoly tedy přiblížím událost známou jako druhá berlínská krize, která byla nakonec neuspokojivě vyřešena stavbou Berlínské zdi, větší část kapitoly bude zaměřena na dění na Kubě, které mělo zásadní vliv na další vývoj, zejména díky Castrově příklonu ke komunismu. Třetí podkapitola přiblíží invazi v Zátocě sviní, kterou se Američané pokusili neúspěšně zvrátit vývoj na tomto karibském ostrově, a její důsledky pro politické směřování Kuby.

Třetí kapitola bude věnována hlavnímu tématu práce, tedy kubánské krizi a jejímu průběhu. Nejprve objasním důvody, proč se Chruščov rozhodl vyslat na Kubu sovětské rakety, resp. přinesu pohledy různých autorů na tuto problematiku, která zůstává do dnešních dnů obestřena tajemstvím, protože nikdo není schopen s jistotou říci, co vedlo generálního tajemníka k takovému rozhodnutí. Další podkapitoly se budou týkat Operace Anadyr, při níž byly sovětské rakety přemísťovány na Kubu, informovanosti Spojených států o této akci a jednání ExCommu, výboru, který měl navrhnout řešení, po té, co CIA získala důkazy o přítomnosti raket středního doletu na Kubě. Část nazvaná „Na prahu jaderné války“ den po dni, od 22. října 1962, kdy Kennedy promluvil k národu s prohlášením o dění na Kubě, až po 28. říjen 1962, kdy Kennedy a Chruščov našli řešení vedoucí k ukončení krize, mapuje dění okolo Kuby. Pozornost bude věnována zejména korespondenci mezi těmito dvěma muži, kterou si vyměňovali po celou dobu trvání krize a v menší míře i po jejím skončení. Vzhledem k tomu, že krize měla původ i v politickém dění na samotné Kubě, bude jedna z kapitol

zaměřena na roli Fidela Castra v jednání mezi USA a SSSR. V poslední podkapitole popíše situaci po 28. říjnu 1962, kdy dle dohod došlo ke stažení sovětských raket z Kuby, a problémy, které vyjednávání o podmínkách kompromisu komplikovaly.

Závěrečnou kapitolu práce věnuji důsledkům, které měla kubánská krize na vývoj v mezinárodních vztazích, tedy především na vzájemné vztahy tří hlavních aktérů – Sovětského svazu, Spojených států amerických a Kuby. Další podkapitoly budou pojednávat o vlivu krize na vývoj, především vnitropolitický, v obou supervelmocích. Závěrečná část přinese poznatky o tom, jaký vliv měla skutečnost, že byl svět tak blízko jaderné válce, na iniciaci jednání o odzbrojení.

1. Vymezení pojmu Kubánská raketová krize

Pojmem kubánská krize či karibská krize¹ je v mezinárodních vztazích označována situace, která nastala v roce 1962, poté, co Američané zjistili, že jsou na Kubě rozmisťovány sovětské rakety středního doletu. Již dříve měli podezření, že se tak děje zejména kvůli zvýšenému počtu sovětských vojáků na ostrově, ale důkazy v podobě fotografií a snímků získali až díky vyslání špionážního letounu U-2 nad inkriminovanou oblast 14. října. O dva dny později byly tyto snímky předány prezidentovi, který okamžitě svolal schůzi svých poradců, aby společně hledali východisko z nastalé situace. Nabízelo se několik řešení, ale Kennedy se nakonec rozhodl pro námořní blokádu, což znamenalo, že všechny lodě mířící na Kubu a vezoucí na palubě náklad útočných zbraní mají být vráceny zpět do přístavu, odkud vypluly.

Večer 22. října 1962 promluvil Kennedy v televizi a rozhlasu k národu a seznámil občany s danou situací. O dva dny později, ve středu 24. října, v 10:00 byla na Kubu uvalena karanténa, jak je tato námořní blokáda také nazývána. V Chruščovově dopise Kennedymu ze 26. října první tajemník poprvé přiznal přítomnost sovětských raket na Kubě, což předtím vytrvale popíral, a navrhl i možný kompromis, jímž měla být záruka bezpečnosti pro Castrův režim na Kubě ze strany USA výměnou za stažení sovětských raket z ostrova. Americký prezident naopak trval na tom, aby odvoz raket a jaderného materiálu byl proveden pod dohledem inspektorů OSN. Tajným dodatkem této dohody byla i demontáž amerických raket v Turecku. Dne 28. října oznámil Chruščov Kennedymu stažení raket z Kuby. Castrova role v samotném průběhu kubánské krize byla minimální, ačkoli se jednalo o jeho území a bezpečnost jeho země, nebyl do jednání o řešení zapojen. Dne 20. listopadu prezident Kennedy oficiálně oznámil ukončení krize na tiskové konferenci a ještě tentýž den byla odvolána námořní blokáda Kuby. Tak byla odvrácena krize, která přivedla svět na práh jaderné války.

¹ Kubánci používají pro označení této události pojem říjnová krize (Frankel 2005: 5).

2. Kořeny kubánské raketové krize

Kubánská raketová krize měla svůj původ v komplikovaném dění na mezinárodní scéně během studené války. V 50. a 60. letech se objevilo ve vztazích mezi východním a západním blokem několik vážných krizí. Nejvýznamnějšími událostmi v souvislosti s pozdějším děním na Kubě v roce 1962 byla druhá berlínská krize z přelomu 50. a 60. let a politický vývoj na Kubě, jemuž v této době začal udávat směr Fidel Castro.

2.1 Druhá berlínská krize

Poté, co si Chruščov v červnu 1957 upevnil vlastní vnitrostranickou pozici ve vedení Sovětského svazu,² rozhodl se využít příznivých podmínek a vyřešit otázku Berlína, na níž závisela i stabilita východoněmeckého režimu. Sovětský svaz se obával i eventuálního jaderného vyzbrojení západního Německa, které bylo plně začleněno do struktur NATO (Bradley 1994: 110).

Hlavní město Německa bylo po druhé světové válce rozděleno na východní a západní část, přes níž prchaly z NDR statisíce lidí,³ zejména vzdělaných Němců, což výrazně oslabovalo ekonomiku NDR (Vykoukal a kol. 2004: 331).

Tab.1: Registrovaní uprchlíci z NDR v letech 1949 – 1961

Rok	Počet uprchlíků	Rok	Počet uprchlíků
1949	129 245	1956	279 189
1950	197 788	1957	261 622
1951	165 648	1958	204 092
1952	182 393	1959	143 917
1953	331 390	1960	199 188
1954	184 198	1961	155 402
1955	252 870		
Celkem		2 686 942	

Zdroj: Vykoukal a kol. 2004: 423

Chruščov usilující o uznání východoněmeckého režimu v listopadu 1958 oznámil, že do šesti měsíců, tj. do 27. května 1959, předá SSSR kontrolu nad

² Neostalinistická skupina Malenkova, Molotova a Kaganoviče se v červnu 1957 neúspěšně pokusila o vnitrostranický puč proti Chruščovovi (Nálevka 2001: 9).

³ Bradley uvádí, že do roku 1961 prošly přes Berlín do západního Německa 3 miliony uprchlíků (Bradley 1994: 110). Podle Luňáka jen v červenci 1961 odešlo do Západního Berlína 30 000 občanů (Luňák 1997: 186), v srpnu 1961 47 433 osob (Vykoukal a kol. 2004: 423).

přístupem do Západního Berlína východoněmecké vládě, pokud nebude problém tohoto města vyřešen a nepostoupí jednání ohledně německé mírové smlouvy. To by pro západní země znamenalo jednat s východoněmeckým režimem, který odmítaly uznat. Státy NATO v čele s americkým státním tajemníkem Dullem toto ultimátum odmítly přijmout (Fidler 1997: 114).

Dne 10. ledna 1959 zaslal sovětský vůdce vládám USA, Velké Británie a Francie návrh mírových smluv s oběma německými státy, podle něhož měla SRN vystoupit z NATO a NDR z Varšavské smlouvy. Tento návrh USA odmítly, ale souhlasily s jednáním o urovnání sporů. Jednání se zejména díky Chruščovově nechuti vyhrocovat situaci přenesla na diplomatickou úroveň. Po jeho návštěvě ve Spojených státech v září 1959 se situace okolo Berlína uklidnila (Luňák 1997: 184–185).

Situace měla být dále řešena na nejvyšší úrovni na konferenci čtyř mocností v květnu 1960 v Paříži mezi Eisenhowerem, Macmillanem, de Gaullem a Chruščovem. Jednání se ale nakonec neuskutečnila, protože krátce před konáním konference, 1. května, sestřelila sovětská protiletadlová obrana blízko Sverdlovsk americké špiónážní letadlo U-2.⁴ Dne 16. května, poté, co se Eisenhower odmítl za incident omluvit, sovětská delegace opustila konferenci (Berghe 1996: 111).

Další jednání o berlínské otázce proběhla již s novým prezidentem USA Johnem Fitzgeraldem Kennedym,⁵ se kterým se Chruščov setkal na vídeňském summitu pořádaném ve dnech 3.–4.června 1961. Chruščov Kennedymu vyhrožoval stanovením dalšího ultimáta, pokud nebude otázka Berlína uspokojivě vyřešena, ale americký prezident neustoupil⁶ (Taylor 2008: 141–142).

Dne 5. srpna 1961 na jednání zemí Varšavské smlouvy odsouhlasil Sovětský svaz návrh vedení Sjediněné socialistické strany Německa na postavení vysoké betonové zdi kolem Západního Berlína oddělující jej od území NDR. Stavba zdi započala 13.srpna. Berlínská zeď, jak tato stavba vešla do dějin, byla dlouhá 165 km, z čehož 45 km tvořila hranice mezi dvěma částmi Berlína

⁴ Pilot Garry Powers byl zajat poblíž Sverdlovsk a 10.února 1962 v Berlíně vyměněn za sovětského špióna Rudolfa Abela, který byl v roce 1957 zatčen v New Yorku (BBC 2008).

⁵ Kennedy byl inaugurován prezidentem USA 20.ledna 1961 (JFK Presidential Library & Museum 2009).

⁶ O několik týdnů později Kennedy nařídil zvýšenou bojovou pohotovost a požádal Kongres o navýšení výdajů na obranu o 3,25 miliardy dolarů. To bylo jasné znamení pro Chruščova, aby situaci nevyhrocoval (Luňák 1997: 186).

a zbývajících 120 km hranice mezi Západním Berlínem a územím NDR (Vykoukal a kol. 2004: 423–24).

Západní mocnosti na tento krok odpověděly jen diplomatickými nótami a posílením americké posádky ve městě o 1500 mužů. Ukázalo se, že ani jedna ze supervelmocí nebyla ochotna válčit kvůli Berlínu ani Německu. „Mlčky uzavřené příměří bylo formalizováno v roce 1963 po daleko zásadnější krizi, která se odehrála kolem sovětských raket na Kubě“ (Bradley 1994: 112–113). Postavením Berlínského zdi se situace ve Německu stabilizovala, sovětská vláda přijala existenci dvou německých států a vzdala se i svého plánu uzavřít do konce roku 1961 s NDR mírovou smlouvu (Nálevka 2001: 20).

2.2 Kubánská revoluce

2.2.1 Castrův boj proti Batistově diktatuře

V roce 1952 stanul v čele Kuby po nekrvavém vojenském převratu bývalý kubánský prezident z let 1938–1944 Fulgencio Batista, který začal omezovat práva plynoucí z ústavy z roku 1940. Brzy se začala proti diktatuře formovat různá hnutí odporu, z nichž nejvýznamnější bylo Hnutí mládeže století. Jedním z jeho zakladatelů byl i Fidel Castro. Dne 26. července 1953 proběhl ozbrojený útok na kasárna Moncada v Santiagu de Cuba, který měl vyvolat povstání proti Batistově diktatuře po celé zemi. Akce se však nezdařila a naprostá většina povstalců byla popravena (Nálevka 1997: 13–15). V říjnu byl Fidel Castro odsouzen k patnácti letům vězení,⁷ ale po amnestii byl propuštěn na svobodu v květnu 1955. V létě téhož roku se rozhodl k odchodu do exilu v New Yorku a posléze v Mexiku, odkud řídil Hnutí nyní pojmenované Hnutí 26. července,⁸ jehož název měl být připomínkou útoku na pevnost Moncada. V hlavním městě Mexika se také seznámil s argentinským revolucionářem Che Guevarou, který se stal později jeho blízkým spolupracovníkem⁹ (Gott 2005: 196–197).

V Mexiku Castro připravil i plán ozbrojeného boje proti kubánskému diktátorovi. Podle tohoto plánu se měl Fidel Castro vylodit se svou skupinou na Kubě 30. listopadu 1956 a připojit se k domácímu odboji, avšak jachta Granma,

⁷ Během soudního procesu pronesl svou slavnou obhajovací řeč zakončenou slovy: „Dějiny mi dají za pravdu“ (Nálevka 2001: 21).

⁸ Španělsky „Movimiento 26 de Julio“, zkráceně „M-26“ (de Villa, Neubauer 2007: 66).

⁹ Ve svém deníku Che Guevara Castra charakterizoval jako „mladého muže, inteligentního, velmi sebejistého a s mimořádnou odvahou“ (Gott 2005: 197).

na které se plavili, dosáhla cíle kvůli nepřízní počasí až v noci z 1. na 2. prosince. Z této skupiny dorazilo do prvního tábora v pohoří Sierra Maestro pouhých 12 mužů (Villa, Neubauer 2007: 84–86).

Hnutí se postupně rozšiřovalo a získávalo podporu chudých vrstev obyvatelstva budováním škol a nemocnic. Úspěšná ofenzíva partyzánů donutila Batistu 1. ledna 1959 k útěku do exilu v Dominikánské republice. Příštího dne byla podepsána dohoda o ukončení bojů mezi Castrem a generálem Cantillem, velitelem vojenské junty, kterému Batista formálně předal moc. Dne 2. ledna 1959 bezpodmínečně kapitulovala i posádka v kasárnách Moncada. Boje skončily (Bradley 1994: 113–114).

2.2.2 *Castrova politika*

Po skončení partyzánské války se prezidentem stal Manuel Urrutia a premiérem José Miró Cardona. Raúl Castro, oficiální následník v případě bratrovy smrti, byl jmenován ministrem obrany. Fidel Castro zůstal velitelem armády, která byla přejmenována na Povstalecké ozbrojené síly a udržela si reálnou moc (Gott 2005: 215).

Poté, co ze své funkce na protest proti popravě stoupenců Batistova režimu Cardonna odstoupil, byl premiérem jmenován Fidel Castro, který začal prosazovat sociální politiku. V únoru 1959 rozhodl, i přes nesouhlas prezidenta, o zkrácení platů ministrů a soudců. Bylo sníženo nájemné, úrokové sazby na hypotéky, telefonní poplatky i ceny léků, čímž si Castro zajistil podporu mezi širokou veřejností. 17. května 1959 byla vyhlášena pozemková reforma, podle níž si pozemkoví vlastníci mohli ponechat pozemek o velikosti 402 hektarů (1000 akrů), plochy větší než stanovená míra byly vyvlastněny. Výjimku tvořily výnosné rýžové a třtinové plantáže. Znárodněná půda měla být rozdělena na menší pozemky o výměře 67 akrů a přidělena jednotlivým vlastníkům. Toto opatření mělo získat podporu zejména bezzemků. Zákon také stanovil, že v budoucnosti budou moci půdu na Kubě vlastnit jen Kubánci (Gott 2005: 218–220). Pozemková reforma byla samozřejmě negativně vnímána zejména velkými pozemkovými vlastníky, z nichž většinu tvořili Američané. Ale i prezident Urrutia¹⁰ a další

¹⁰ Poté, co prezident vyjádřil své antikomunistické postoje veřejně, byl Castrem v červenci 1959 donucen k rezignaci a na uvolněný post byl dosazen Castrovi loajální Osvaldo Dorticós Torrado, který byl spojen s komunistickou stranou (Nálevka 1997: 36).

členové vlády protestovali proti některým článkům zákona o pozemkové reformě, jež považovali za komunistické (Nálevka 1997: 36).

2.2.3 Ohlas revoluce v zahraničí

2.2.3.1 USA a Kuba

Kubánská revoluce měla velký ohlas po celém světě, ale zejména v zemích Latinské Ameriky a v USA. Eisenhowerova administrativa nebyla Castrově vládě nakloněna, ale i přesto ji 7. ledna 1959 oficiálně uznala (Bradley 1994: 115).

Po uzákonění pozemkové reformy zaslaly USA Kubě protestní nótu požadující adekvátní kompenzace za vyvlastněnou půdu. V červnu 1959 vláda USA také neoficiálně přijala za cíl podporovat opoziční síly ve snaze svrhnout Castrův režim a nastolit pro USA loajálnější vládu. Plán na svržení revoluce navrhoval sabotáže v kubánských cukrovarech a útoky malými letadly s kubánskými exulanty financovanými CIA (Gott 2005: 230–231). Po napadení Havany v říjnu 1959 neoznačeným letounem zaslala kubánská vláda protest do Washingtonu i s důkazy, že letoun startoval z letiště na Floridě. Američané se od incidentu distancovali (Nálevka 1997: 37–38).

Poté, co tři ostrovní rafinerie vlastněné americkými společnostmi odmítly na nátlak vlády USA zpracovat sovětskou ropu, byl jejich majetek v červnu 1960 zabaven. O měsíc později Eisenhower rozhodl o snížení kvóty na dovoz kubánského cukru do USA.¹¹ V reakci na tento krok USA nechal Castro 6. srpna znárodnit veškerý americký majetek na Kubě.¹² Dne 2. září pronesl Castro projev, jenž je znám jako První havanská deklarace a ve kterém vinil Spojené státy ze vměšování se do vnitřní politiky latinskoamerických států. Také řekl, že Kuba „s vděkem přijímá raketovou pomoc ze Sovětského svazu, kdyby naše území bylo napadeno vojenskými silami Spojených států“ (Gott 2005: 234–236).

Dne 19. října 1960 odvolaly USA z Havany svého velvyslance a o měsíc později uvalily na Kubu vývozní embargo, které se týkalo všech komodit s výjimkou potravin a léků. Castrova vláda nyní musela najít způsob, jak zmírnit dopady ekonomického boje s USA. Řešení našly v Sovětském svazu, který se spolu s dalšími zeměmi východního bloku zavázal ke koupi 4 milionů tun cukru

¹¹ Sovětský svaz se nabídl, že koupí 700 000 tun, které Kubánci dříve prodávali do USA. S nabídkou odkupu půl milionu tun cukru ročně přišli i Číňané (Gott 2005: 235).

¹² Americký majetek na ostrově tvořilo především 36 cukrovarů, přilehlé plantáže, ropné rafinerie USA, elektřina a telefony (Gott 2005: 235). Američané vlastnili 80 % veřejných služeb a 90 % dolů, 40 % třtinových plantáží bylo v rukou amerických velkostatkářů (Berghe 1996: 107–108).

a nahrazení dovozu z USA. V lednu 1961 USA přerušily s Kubou diplomatické styky (Nálevka 1997: 41–42).

2.2.3.2 Sovětský svaz a Kuba

V roce 1952 po Batistově chopení se moci přerušil Sovětský svaz s Havanou diplomatické styky, které byly obnoveny až v květnu 1960, ačkoli Sovětský svaz uznal Castrovu vládu již v lednu roku 1959 stejně jako Američané. Po pádu Batistovy diktatury si Castro uvědomoval, že Kuba potřebuje zlepšit vztahy se Sovětským svazem zejména kvůli prodeji cukru, na kterém byla kubánská ekonomika závislá. V únoru 1960 byla podepsána smlouva o odkupu jednoho milionu tun cukru ročně platná na pět let, i přestože byli Sověti v produkci cukru naprosto soběstační. Také byl Kubě poskytnut úvěr 100 miliónů dolarů na nákup zemědělského zařízení. Obdobné smlouvy byly uzavírány i se sovětskými spojenci, včetně Československa (Gott 2005: 232–233).

V červenci 1960 Moskva varovala americkou vládu před ozbrojenou akcí vůči Kubě, po níž by mohlo následovat odvetné opatření ze strany Sovětského svazu (Nálevka 1997: 39–40). V roce 1961 se sovětským velvyslancem v Havaně stal znalec Latinské Ameriky a agent KGB Aleksander Aleksejev, jenž byl na tento post dosazen na Castrův popud a během kubánské krize se stal prostředníkem mezi Chruščovem a Castrem (Nálevka 1997: 48).

2.3 Invaze v Zátocě svíní a její následky

Kubánská pozemková reforma a další vyvlastňování vedly k přerušení americko-kubánských diplomatických styků na počátku ledna 1961. Tvrdá politika USA ale měla za následek spíše sblížení Castra s vedením Sovětského svazu, které si uvědomovalo geopolitický význam Kuby a oceňovalo Castrův boj proti „americkému imperialismu“ (Hunt 1996: 234). Již v březnu 1960 Eisenhower nařídil CIA, aby začala s výcvikem kubánských exulantů, kteří měli provést invazi na Kubu s cílem svrhnout tamní režim (Gott 2005: 243–244).

Dne 20. ledna 1961 byl projekt akce předložen ředitelem CIA Allanem Dullesem a předsedou Sboru náčelníků štábů generálem Lemnitzerem novému prezidentovi Kennedymu, který zaujal k operaci velmi skeptický postoj. I přes

negativní stanoviska některých členů vlády,¹³ určil datum akce na 17. dubna 1961. Za místo invaze byla vybrána Zátoka sviní na jihu ostrova (Nálevka 1997: 43–44).

Castro invazi očekával, protože týden před jejím zahájením byly bombardovány letecké základny v Havaně a Santiagu a zvýšila se i aktivita odpůrců Castrova režimu (Gott 2005: 245–246). Kubánská vláda si ihned stěžovala u Rady bezpečnosti OSN na nevyprovokovaný útok, ale americký zástupce v Radě bezpečnosti Adlai Stevenson toto napadení označil za akci uprchlíků z revolučního letectva, jak zněla verze CIA. Kvůli rozhořčené reakci veřejnosti Kennedy odvolal plánovaný druhý nálet, což operaci značně ztížilo (Nálevka 2001: 32).

Invaze začala 17. dubna, kdy se jedna skupina exulantů vylodila na pláži Girón, druhá na pláži Larga. Castro okamžitě vyhlásil pohotovost letectva a nařídil bombardování lodí exilového vojska. Zároveň přikázal, aby byli zatčeni lidé podezřelí z kontrarevoluční činnosti, čímž znemožnil vyvolání povstání proti režimu. Proticastrovští bojovníci byli poraženi během dvou dnů. Z celkového počtu 1500 mužů jich bylo 100 zabito a 1200 zajato¹⁴ (Gott 2005: 246). Castro nabídl USA výměnu zajatců za 500 traktorů, ale jednání trvala déle než rok a exulanti byli nakonec v prosinci 1962 vyměněni za léky a potraviny v hodnotě 53 milionů dolarů (Frankel 2004: 168).

Podle Nálevky neúspěch akce zapříčinilo zejména podcenění Castrova režimu ze strany CIA, volba bažinaté Zátoky sviní jako místa vylodění a odvolání druhého leteckého útoku (Nálevka 2001: 33). Bradley uvádí jako dva hlavní důvody nezdaru operace absenci letecké podpory invaze a fakt, že se nepodařilo vyvolat lidové povstání (Bradley 1994: 116).

2.3.1 *Následky operace*

Akce se pro Kennedyho administrativu proměnila v katastrofu, ale neznamenala ukončení plánování dalších operací na odstranění Castra. Příprava různých návrhů na svržení kubánského režimu dostala název Operace Mangusta

¹³ Ministr obrany McNamara s invazí nesouhlasil, státní tajemník Rusk se od celé záležitosti distancoval (Nálevka 2001: 32).

¹⁴ Podle Frankela se 14 osobám podařilo uprchnout, 107 bylo zabito a 1189 uvězněno (Frankel 2004: 69). I přestože veřejnost žádala tvrdé potrestání exulantů, bylo popraveno pět důstojníků a devět odsouzeno ke třiceti letům vězení (Frankel 2004: 168).

a jejím vedením byl pověřen generál Edward Lansdale pod dohledem Roberta Kennedyho¹⁵ a Maxwella Taylora (Hunt 1996: 234). Operace probíhala v letech 1962–1965, ale nakonec byla odložena, protože její úspěch by vyžadoval přímou vojenskou akci USA, kterou prezident Kennedy za svého života odmítal (Nálevka 2001: 183).

Dne 18. dubna 1961 zaslal Chruščov Kennedymu protestní dopis, v němž psal, že „není tajemstvím, že ozbrojené skupiny útočící na tuto zemi byly vycvičeny, vybaveny a vyzbrojeny Spojenými státy“ (FRUS 1996a, doc. 9). Neúspěšnou invazi označil za akt americké agrese a oznámil, že Sovětský svaz poskytne Kubě veškerou možnou pomoc v případě dalšího útoku (FRUS 1996a, doc. 9). Kennedy toto nařčení odmítl a varoval sovětskou vládu před vměšováním se do záležitostí na Kubě (FRUS 1996a, doc. 10).

Po této invazi se Castro obával dalšího, lépe připraveného útoku a hledal garanta své bezpečnosti. Toho našel v Sovětském svazu, který ochotně přislíbil pomoc v případě vnějšího ohrožení Kuby (Berghe 1996: 108). Rychlé vítězství nad nepřátelskými silami značně posílilo Castrovu moc¹⁶ a vedlo k militarizaci společnosti a přetvoření Castrova revolučního režimu v totalitní politický systém sovětského typu (Nálevka 2001: 35). Castro se pod tlakem USA jednoznačně přiklonil na stranu Sovětského svazu a přijal marxismus-leninismus za oficiální ideologii, což mělo za následek nejen její izolaci ze strany USA a jejich spojenců, ale i vyloučení Kuby z Organizace amerických států v roce 1962¹⁷ (Nálevka 1997: 46–47).

¹⁵ Pro americkou vládu se odstranění Castra stalo jednou z hlavních priorit její politiky, což dokazují i slova Roberta Kennedyho: „Čas, peníze, námaha ani lidské zdroje tu nehrají roli“ (Kross 2006: 33).

¹⁶ Vítězstvím Castra přestal de facto platit i Plattův dodatek, který byl přijat 12. června 1901 a dával Američanům mimo jiné právo intervenovat na Kubě, kdykoli to budou považovat za nutné, aby bránili svobodu a nezávislost ostrova. Jeho platnost byla oficiálně zrušena v roce 1934 (Pérez-Stable 1993: 4).

¹⁷ Kubě bylo roku 1962 pozastaveno členství v OAS, což znamená, že její současná vláda nemá právo účastnit se jednání organizace (Organization of American States 2009).

3. Průběh kubánské raketové krize

3.1 Důvody Chruščovova rozhodnutí

Přesné důvody Chruščovova rozhodnutí o vyslání raket na Kubu nejsou dodnes známy. Lze je pravděpodobně hledat v mezinárodním napětí před rokem 1962 a Chruščovově snaze upevnit si vlastní pozici ve vedení Sovětského svazu (Hunt 1996: 243).

V roce 1957 vypustil Sovětský svaz na oběžnou dráhu první umělou družici Sputnik, což odstartovalo nejen závody v dobývání vesmíru, ale vyvolalo také domněnku, že SSSR má převahu v mezikontinentálních střelách. Chruščov musel zároveň čelit obviněním čínských komunistů, že není v postoji k „západním imperialistům“ dostatečně razantní. Luňák píše, že Chruščov „se prostřednictvím tohoto hazardního kroku pokoušel pouze nastolit rovnováhu moci mezi Západem a Východem v geopolitickém smyslu“ (Luňák 1997: 217) Ta byla narušena od roku 1957, kdy byly americké rakety rozmístěny v Turecku, Itálii, Velké Británii a Německu. Ačkoli Moskva tvrdila, že hlavním úkolem jaderných zbraní je zajištění bezpečnosti ostrova, podle Luňáka se za tímto jednáním skrývaly především politické cíle ve vztahu k USA. Jednalo se zejména o otázku Berlína, kterou chtěl Chruščov znovu otevřít, a o mezinárodní uznání Německé demokratické republiky (Luňák 1997: 217–218).

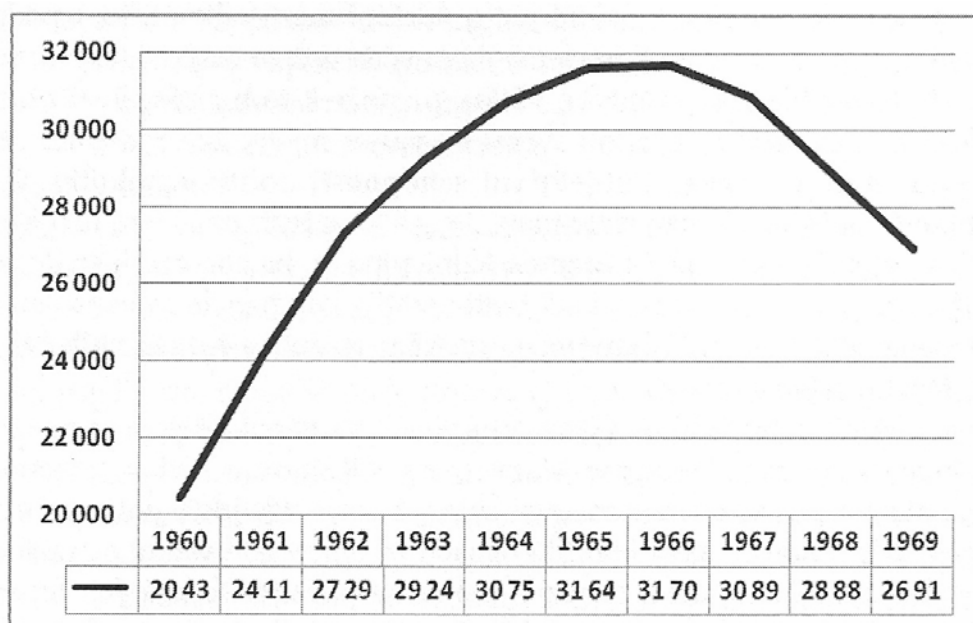
Chruščovovu přesvědčování o sovětské jaderné převaze uvěřili i sami Američané a Kennedy při své prezidentské kampani často poukazoval na zranitelnost USA vyplývající z raketové převahy SSSR.¹⁸ Během volební kampaně v srpnu 1960 byl informován generálním štábem, že žádná raketová převaha neexistuje, ba naopak. Sovětský svaz za USA v počtu raket značně zaostával. Eisenhowerova administrativa spoléhala především na jaderné zbraně, které nemohly být ale nasazeny v menších konfliktech, nový prezident proto hledal pružnější vojenskou strategii. Kennedy chtěl zabránit šíření komunismu zejména v Latinské Americe, kterému mělo čelit Spojenectví za pokrok – *Alliance*

¹⁸ Po svém zvolení nechal Kennedy urychlit raketový program, což znamenalo mimo jiné ztrojnásobení produkce ponorek Polaris a zdvojnásobení počtu raket Minuteman. I přestože bylo oficiálně oznámeno, že USA mají nad SSSR raketovou převahu, Kennedyho administrativa svůj strategický program nezměnila a nadále pokračovala ve zbrojení (Kahan, Long 1972: 565).

for Progress.¹⁹ Tento plán měl podporovat ekonomický rozvoj oblasti, ale brzy ztroskotal (Berghe 1996: 113–115).

Kennedy se rozhodl ukončit Chruščovovo předstírání jaderné převahy nad Spojenými státy a oznámil, že sovětský jaderný a raketový potenciál se nikdy nepřiblížil možnosti, že by překonal nukleární arzenál USA: „Naše schopnost druhého úderu má přinejmenším stejný rozsah jako to, co mohou Sověti vyslat, jestliže udeří jako první“ (Gaddis 2006: 75).

Graf 1: Růst počtu jaderných náloží v době vlád Johna F. Kennedyho a Lyndona B. Johnsona, 1961-1969

Zdroj: Krejčí 2009: 170

Sovětský svaz značně zaostával za USA v počtu mezikontinentálních raket. V roce 1960 vlastnili 70 až 100 ICBM, zatímco Američané jich měli 450. SSSR měl rakety středního doletu namířené na cíle v Evropě a Číně, ale NATO mělo své rakety typu Thor a Jupiter ve Velké Británii, Itálii a Turecku (Berghe 1996: 116). Patnáct raket Jupiter v Turecku, které mohly být odpáleny jen se souhlasem amerického velitele NATO a tureckého vedení, bylo rozmístováno do března 1962, kdy byly ale již zastaralé. V polovině roku 1962 se tyto rakety staly

¹⁹ Program Spojenectví pro pokrok vzešel ze zasedání OAS v srpnu 1961 v Punta del Este zaměřeného na ekonomický a sociální rozvoj členských zemí. USA se zavázaly, že poskytnou latinskoamerickým zemím finanční pomoc na modernizaci ekonomiky, zatímco ty přislíbily podporu ve vzdorování šířícímu se komunismu a koordinaci v hospodářské oblasti (Plechanovová, Fidler 1997: 96).

i nadbytečné, protože v oblasti byly rozmístěny ponorky Polaris schopné svými raketami zasáhnout mnohem více cílů v SSSR (Frankel 2004: 80–81). Podle údajů NRDC vlastnil v roce 1962 Sovětský svaz 3322 jaderných hlavic a 38 ICBM, 72 SLBM, 412 strategických bombardérů, zatímco USA měli téhož roku 27 297 strategických jaderných hlavic, 213 ICBM, 151 SLBM a 6847 bombardérů (NRDC 2002). Z těchto údajů vyplývá, že převaha USA v počtu jaderných hlavic nad SSSR byla drtivá, jak ukazuje i tabulka 2.

Tab. 2: Jaderný arzenál USA a SSSR v době kubánské raketové krize, 1962

	ICBM	SLBM	Bombardéry	Strategické nálože celkem	Taktické nálože	Jaderné nálože celkem
USA	213	151	6 847	7 211	20 085	27 297
SSSR	11	60	401	471	2	2 471

Zdroj: Krejčí 2009: 177

V září 1961 americká vláda zveřejnila údaje, z nichž vyplývalo, že sovětská raketová převaha neexistuje a že USA mají nad SSSR asi dvojnásobnou převahu ve strategických jaderných zbraních. Rakety na Kubě by tak tuto převahu vykompenzovaly tím, že by k pokrytí území USA stačily jen nosiče středního dosahu, nikoli mezikontinentální rakety. Chruščov chtěl pravděpodobně veřejně oznámit instalaci raket na Kubě na zasedání OSN v listopadu 1962 a využít této skutečnosti jako prostředku ke stažení západních vojsk ze Západního Berlína. Chruščov měl v úmyslu ospravedlnit jejich existenci poukazem na americké rakety středního doletu v Turecku a Itálii a také snahou chránit Kubu před dalším útokem (Vykoukal a kol. 2004: 335).

Podle Krejčího nemohla být převaha USA ve strategických zbraních rozmístěním sovětských raket na Kubě zásadně narušena. Spojené státy v té době mohly zasáhnout cíle v evropské části Sovětského svazu díky raketám středního doletu s jadernými hlavicemi a doletem 2500 km, které byly rozmístěny v několika evropských zemích. Ve Velké Británii bylo instalováno 60 raket typu Thor, v Itálii 30 raket Jupiter a 15 raket stejného typu v Turecku. Turecké rakety u Izmiru byly rozmisťovány během roku 1961. Právě tyto rakety se staly během krize pro Američany velkým problémem, protože Sovětský svaz požadoval jejich stažení, což Kennedy veřejně odmítal (Krejčí 2009: 177).

Chruščov značně podcenil reakci USA a samotného Kennedyho, když předpokládal, že se s existencí raket na Kubě po čase smíří. Americká vláda ale nemohla připustit, aby na nedalekém ostrově byly instalovány jaderné zbraně. Navíc se v listopadu 1962 v USA konaly volby do Kongresu a Kennedy nemohl dát republikánům záminku ke kritice (Vykoukal a kol. 2004: 335). Američané byli znepokojeni faktem, že rozmístění sovětských raket na Kubě by změnilo rovnováhu sil mezi velmocemi, která byla do té doby na jejich straně. USA měly nad SSSR nespornou převahu v počtu mezikontinentálních balistických raket, jejich dosahu a také v kvalitativní úrovni nosičů jaderných hlavic. Kennedy ale nemohl připustit přítomnost nepřátelských jaderných raket tak blízko amerických hranic, protože by znemožnily americký systém včasného varování, narušily rovnováhu sil a pobouřily americkou veřejnost (Sarin, Dvorecký 1998: 149–150).

Koncem 40. let provedli Sověti svůj první pokusný jaderný výbuch a intenzivně pracovali na jaderném programu a vývoji řízených střel, aby se vyrovnali Spojeným státům. Po neúspěšné invazi v Zátocě svíní byl Chruščov přesvědčen, že se Američané pokusí novou vládu opět svrhnout a že k obraně Kubu nebudou konvenční zbraně stačit. Zároveň maršál Malinovskij Chruščova informoval o tom, že americké rakety v Turecku jsou schopné zasáhnout sovětská životně důležitá centra během 10 minut, ale sovětské rakety dosáhnou USA až za 25 minut. Rakety na Kubě by tento nepoměr vyřešily. Ačkoli Chruščov prezentoval rozhodnutí učinit z Kubu sovětskou raketovou základnu jako kolektivní, jednalo se spíše o jeho rozhodnutí, které bylo potvrzeno prezidiem Ústředního výboru KSSS (Sarin, Dvorecký 1998: 137–138).

Gaddis interpretuje Chruščovovo rozhodnutí z ideologického hlediska, podle jeho názoru byla Chruščovovým hlavním cílem podpora šíření revoluce do Latinské Ameriky. Sovětští funkcionáři byli nadšeni tím, že se revoluce na Kubě prosadila sama, spontánně, bez pomoci sovětských vojsk, které byly využity při nastolování spřátelených režimů v Evropě, ačkoli Castrův režim plně neodpovídal marxisticko-leninským idejím. Chruščov byl znepokojen invazí v Zátocě svíní, v níž viděl demonstraci „kontrarevolučního“ odhodlání Washingtonu, a obával se dalšího útoku na Kubu. Podle jeho slov bylo nutné „vybudovat něco hmatatelného a účinného, aby to Ameriku odstrašilo od zasahování v karibské oblasti. Ale co konkrétně? Logickou odpovědí byly rakety“ (Gaddis 2006: 75–76). Kahan a Long tuto interpretaci podporují s tím, že sovětská základna na Kubě by nejen

zpochybnila schopnost USA chránit své zájmy, ale také by se stala sovětskou oporou v Latinské Americe a mohla by být impulsem pro šíření revoluce v této oblasti²⁰ (Kahan, Long 1972: 569).

Podle rozboru CIA byla hlavním důvodem, proč se Sovětský svaz k takovému kroku odhodlal, snaha dokázat, že světová rovnováha zaznamenala posun v jejich prospěch. Raketové základny měly být důkazem, že USA nejsou schopny zadržet expanzi sovětské moci, dokonce ani na západní polokouli (Quirk 1999: 473).

Chruščov byl přesvědčen o tom, že Američané nebudou tolerovat kubánský revoluční režim a podniknou akci vůči Kubě. Sovětský vůdce se obával invaze, již nasvědčovalo i americké vojenské cvičení v Karibiku v dubnu a květnu 1962. Zároveň byl znepokojen americkými raketami Jupiter v Turecku, které mohly snadno zasáhnout cíle v SSSR (Hunt 1996: 235).

Jedním z důvodů pro tuto akci, kromě stálého nebezpečí americké invaze na Kubu, byl i politický tlak, který na sovětského vůdce vyvíjeli jeho kritici i čínští komunisté kvůli nedostatečně agresivní zahraniční politice vůči Západu. Chruščov byl v únoru 1962 informován, že vývoj jaderných raket dlouhého doletu schopných ze sovětského území zasáhnout cíle v USA zaostává a mezikontinentální balistické střely jsou téměř nefunkční. Toto zjištění zřejmě přispělo k Chruščovově rozhodnutí vytvořit z Kuby sovětskou základnu s raketami středního doletu, které by tak mohly sloužit jako mezikontinentální střely (Frankel 2004: 8–10). Gott píše, že „sovětská motivace k vystupňování vojenské pomoci Kubě až na nukleární úroveň a časové určení tohoto rozhodnutí nadále zůstávají předmětem diskuse“ (Gott 2005: 252). SSSR v té době předstihl USA v dobývání vesmíru, ale zaostával v počtu jaderných raket, a Kuba nabízela řešení, jak tuto nerovnováhu napravit (Gott 2005: 252).

Hunt ve své knize shrnuje čtyři různé interpretace Chruščovova rozhodnutí. První z nich nabízí psychologické hledisko celé záležitosti, podle něhož byl Chruščov oportunista, který využil slabosti Kennedyho během jeho prvního roku v prezidentském úřadu. Kennedy přijal ponižující porážku po invazi v Zátocě sviní a v podstatě akceptoval i berlínskou zeď, ani při první schůzce

²⁰ McNamara v té době prohlásil, že vliv sovětské základny na Kubě na strategickou rovnováhu by byl pravděpodobně malý, ale potenciální efekt na Latinskou Ameriku by byl obrovský (Kahan, Long 1972: 569).

s Chruščovem ve Vídni se neprojevil jako silný vůdce a soupeř.²¹ Druhá interpretace říká, že tato raketová záležitost měla potvrdit vedoucí postavení Sovětského svazu v socialistickém táboře, které bylo zpochybňováno Mao Ce-tungovou Čínou. Roztržka mezi SSSR a Čínou se prohloubila právě na počátku 60. let, protože Mao Ce-tung Chruščovovi vytýkal nedostatečně tvrdý postup vůči Západu. Chruščov proto, dle této teorie, nechal rozmístit rakety na Kubě, aby demonstroval, že SSSR je oprávněný vést a také schopný bránit socialistický blok. Tyto dvě interpretace se vzájemně doplňují. Chruščov mohl testovat Kennedyho odhodlání a zároveň umlčet čínské výčitky (Hunt 1996: 242–243).

Třetí strategická interpretace hovoří o Chruščovově snaze vyrovnat rozdíl v počtu raket mezi oběma velmocemi. Kennedy obviňoval Eisenhowerovu administrativu z toho, že Američané za Sověty zaostávají, ale v létě 1961 se potvrdilo, že nerovnováha neexistuje a navíc výhoda je na straně USA. Přesto Kennedy po svém zvolení pokračoval ve zvyšování počtu strategických zbraní, aby byly USA schopny prvního úderu – *a first-strike capability*, tzn. aby prvním úderem zničily tolik jaderných sil nepřítele, že ten by nebyl schopen podniknout vážný protiúder. Tato schopnost Američanů zpochybnila zastrašující efekt sovětských hlavních zbraní – interkontinentálních balistických střel. Když to zjistil Chruščov, hledal možnost, jak obnovit zastrašující sílu svých zbraní a řešení našel v přesunu raket s kratším doletem na Kubu. Variantou tohoto vysvětlení, která se objevovala zejména v sovětských kruzích, byla teze, že Chruščov viděl v kubánské krizi šanci, jak upravit pravidla studené války, která byla určována spíše Spojenými státy. Chruščov byl přesvědčen, že když USA umístily své rakety nedaleko sovětských hranic, může SSSR udělat Američanům to samé. Chtěl tím dát USA najevo, že nebude v otázce nukleárních zbraní hrát pouze podle jejich pravidel (Hunt 1996: 243).

Čtvrtý pohled na tuto problematiku vidí vysvětlení ve snaze dostát sovětským závazkům a povinnostem vůči členům socialistického bloku. Podle této teorie chtěl Chruščov rozmístěním raket bránit Kubu, která byla pod neustálou hrozbou americké invaze. Podle odhadu kubánské vlády by americká invaze způsobila Kubě s osmi milióny obyvatel ztrátu 200 000 až 800 000 obětí.

²¹ Kennedy po vídeňské schůzce s Chruščovem řekl: „Jestli si myslí, že jsem nezkušený a nemám kuráž, tak se spolu ničeho nedopracujeme, dokud se těchto představ nezbaví. A tak musíme jednat.“ Chruščov považoval toto setkání za svou výhru, což ho povzbuzovalo v jeho agresivní zahraniční politice (Taylor 2008: 142).

Tomu měl Chruščov v úmyslu zabránit, rovněž nechtěl porušit sliby, že bude pomáhat novým revolučním vládám a chránit je (Hunt 1996: 243–244).

Gromyko ve své analýze kubánské krize nabízí na celou záležitost zcela jiný pohled, pohled ze strany Sovětského svazu. Podle něj spočívala hlavní příčina mezinárodního napětí v americké podpoře proticastrovských sil na Kubě a agresivní zahraniční politice USA. Zostřující se situace v této oblasti byla jedním z důvodů, proč SSSR a Kuba uzavřely v létě 1962 dohodu o upevnění obranyschopnosti Kuby. Umístění raket na ostrově interpretuje jako akci, „jejímž posláním a cílem bylo napomoci vystřízlivění vojenských dobrodruhů ve Washingtoně a zabránit nové americké agresi proti kubánskému lidu“ (Gromyko 1971: 4) Gromyko dále píše, že „je známo, že v období zostřující se krize v karibské oblasti byly možnosti diplomatického urovnání krizové situace. Vláda Kennedyho je však dlouho odmítala využít. USA ignorovaly různé diplomatické cesty, kterými bylo možné krizi předejít a odvrátit konflikt“ (Gromyko 1971: 6). Podle Gromykova názoru byla krize uměle vyvolána a připravena Spojenými státy. Například Kennedyho cestu na podporu demokratických kandidátů do voleb do Kongresu 19. října vidí jako manévr, kterým mělo být vytvořeno „zdání, že se nic nepřipravuje a zamlčeny informace o připravované krizi v případě, že by se situace stala předmětem analýzy vlád ostatních zemí“ (Gromyko 1971: 8).

3.2 Operace Anadyr

Operace Anadyr bylo tajné označení projektu budování sovětských základů pro rakety středního doletu na Kubě pojmenované podle řeky na severovýchodní Sibiři. Castro žádal Sovětský svaz o protiletadlové rakety SA-2 a Chruščov se toho rozhodl využít pro své cíle. Důležitým aspektem byla i výhodná geopolitická poloha Kuby, které chtělo sovětské vedení využít k vyrovnání strategické nerovnováhy mezi oběma velmocemi (Nálevka 2001: 60–61). Castro žádal Sovětský svaz o ochranu proti možnému americkému útoku a o opatření, která „by dala imperialismu jednoznačně najevo, že každá agrese proti Kubě bude znamenat válku nejen s Kubou,“ jak řekl Castro při jednání s maršálem Birjusovem v květnu 1962 (Gott 2005: 253). Castrovy obavy se zdály být oprávněné a byly mimo jiné vyvolány i monstrózním cvičením amerického námořnictva, kterého se účastnily 4000 vojáků, 79 lodí a 300 letadel

a nacvičovaly vylodění na ostrově Vieques u Portorika.²² Při této akci používaly americké vojenské jednotky taktiku, která by byla využita při reálném útoku na Kubu. Castro si uvědomil, že USA chtějí odstranit jeho režim za každou cenu (Kross 2006: 33–34).

Chruščov svůj plán konzultoval na jaře 1962 se svými spolupracovníky Mikojanem, Kozlovem, Gromykem a maršály Malinovskim a Birjuzovem. I přes Mikojanovy výhrady předložil návrh na zasedání Rady obrany státu 21. května za účasti členů předsednictva a tajemníků ÚV KSSS, kde jej prezentoval jako snahu ochránit kubánskou revoluci. Jediným z celého pléna, kdo se postavil proti tomuto plánu, byl Mikojan, ale i ten své námitky nakonec stáhl²³ (Nálevka 2001: 62). Chruščov svůj záměr již v dubnu konzultoval s Aleksandrem Aleksejevem. Ten vyjádřil své obavy nad tím, že Kubánci nebudou chtít spolupracovat, protože si velmi cení své nezávislosti a schválením sovětské základny na svém území by si pokazili reputaci před latinskoamerickými revolucionáři (Frankel 2004: 12).

3.2.1 Vojenský plán akce

Vytvořením vojenského plánu byl pověřen generálporučík Gribkov ve spolupráci s generálem Jelisejem a plukovníkem Kotovem. Jejich projekt navrhoval na Kubě rozmístit 24 raket středního doletu R-12²⁴ s doletem 2000 km a 16 raket R-14²⁵ s doletem až 4500 km, celkem tedy 40 odpalovacích zařízení pro střely s doletem od 2000 do 4500 km. Tyto rakety vybavené jadernými hlavicemi byly schopné zasáhnout cíle od Washingtonu D.C. až po San Francisco. V budoucnosti měla Moskva v plánu zvýšit počet jaderných náloží umístěných na Kubě přibližně na dvojnásobek (Krejčí 2009: 177). Dále měly být dodány taktické rakety typu Luna (Frog) s konvenčními i nukleárními hlavicemi. Kuba měla být chráněna sedmi sovětskými ponorkami s třemi nukleárními střelami R-13 a čtyřmi útočnými ponorkami (Frankel 2004: 15–16).

²² Námořnictvo nacvičovalo akci, při níž měl být svržen imaginární diktátor Ortsac, což je Castrovo jméno hláskované obráceně (Gott 2005: 428).

²³ Mikojan byl přesvědčen, že Američané nebudou tolerovat sovětskou jadernou základnu ve své sféře vlivu a budou ji interpretovat jako porušení Monroeovy doktríny z roku 1823 odmítající zasahování evropských zemí do záležitostí nezávislých amerických států (Frankel 2004: 11).

²⁴ V kódu NATO byly rakety R-12 označovány jako SS-4/Sandal (Nálevka 2001: 62).

²⁵ V kódu NATO byly rakety R-14 označovány jako SS-5/Skean (Nálevka 2001: 62).

Vzdušný prostor mělo chránit 42 stíhaček typu MiG-21 a přes dvě desítky střel země-vzduch SAM.²⁶ Dalších 42 bombardovacích letounů Il-28²⁷ mohlo sloužit i jako jaderné nosiče. (Hunt 1996: 235–236). Kromě této techniky mělo být na ostrov vysláno i 42 000 vojáků a námořníků pod výlučně sovětským velením²⁸ (George 2003: 13).

3.2.2 Jednání s kubánskou vládou

Konečný rozkaz k zahájení operace podepsal maršál Malinovskij a náčelník generálního štábu maršál Zacharov 24. května 1962. Téhož dne předložil ministr obrany tento plán na schůzi předsednictva ÚV KSSS, kde bylo rozhodnuto o vyslání zvláštní diplomatické mise do Havany, která by s návrhem seznámila kubánské vedení. Delegaci tvořili vojenští odborníci: maršál Birjusov, generálporučík Ušakov a generál Agejev. V čele výpravy stál první tajemník ÚV KS Uzbekistánu Š. R. Rašidov. Politickým poradcem jim byl budoucí velvyslanec na Kubě Aleksejev. Tato delegace, která byla vydávána za skupinu zemědělských odborníků a poradců, odletěla na Kubu 27.května, aniž by vzbudila zájem americké rozvědky (Nálevka 2001: 63–64).

Chruščov zaslal na počátku května Castrovi přátelský dopis, v němž ho informoval o jmenování Aleksejeva novým velvyslancem v Havaně a přislíbil mu zaslání zbraní, o které Castro žádal. Zároveň ho prosil o přijetí nového velvyslance a delegace zemědělských odborníků. Tím chtěl Chruščov předejít Castrovu odmítnutí (Frankel 2004: 12).

Po příletu se delegáti setkali s bratry Castrovy a prezentovali jim návrh na rozmístění raket středního doletu na ostrově. Fidel Castro okamžitě souhlasil, ale vyžádal si čas na poradu se svými spolupracovníky. Schůze politického vedení se zúčastnili bratři Castrovi, Ernesto Guevara, prezident Osvaldo Dorticos,

²⁶ SAMs - surface-to-air missiles, v kódu NATO nesly tyto střely označení SA-2 a byly schopné sestřelit vysoko létající letadla (Frankel 2004: 15).

²⁷ Bombardéry Il-28 (Iljušin-28) byly přes 12 let staré a byly staženy ze sovětského letectva v roce 1960. Ačkoli byly technicky schopné nést jaderné hlavice, nebyly k tomuto účelu využívány (Chang, Kornbluch 1998: 357).

²⁸ Pro přepravu vojáků a vybavení bylo určeno Ministerstvem námořnictva přibližně 80 lodí. Přeprava jednotek a materiálů byla rozdělena podle plánu do tří etap: První fáze (červen-červenec) zahrnovala přesuny bojových plavidel, druhá (červenec-srpen) přepravu odpalovacího zařízení zejména na obchodních lodích a třetí část (srpen-říjen) převoz letadel a mobilních radarových stanic pomocí velkého počtu dopravních lodí (Sarin, Dvorecký 1998: 141–142).

Ramiro Valdes a náčelník generálního štábu Raphael Hernandez a plán jednohlasně schválili (Syrůček 2008: 233).

Maršál Birjuzov a jeho tým strávili na ostrově dalších deset dní zkoumáním terénu a výběru vhodných míst pro umístění raketových základen. Byli přesvědčeni, že základny zůstanou neodhaleny, protože budou skryty pod všudypřítomnými palmami, což se později ukázalo jako zcela mylné²⁹ (Frankel 2004: 13).

Přes všechna pesimistická očekávání byla jednání s Castrem poměrně jednoduchá. Přestože nesouhlasil s argumentem, že Kuba potřebuje nukleární rakety k vlastní obraně, a obával se ztráty své prestiže v Latinské Americe, Chruščovův plán přijal. Sám zastával názor, že pro ochranu Kuby by byla dostačující spojenecká dohoda mezi Kubou a SSSR nebo několik sovětských jednotek přítomných na ostrově jako důkaz spojení mezi oběma zeměmi. Castro měl výhrady k utajení celé operace a preferoval přímou a jasnou podporu Sovětského svazu odvolávající se na právo na vlastní ochranu (Frankel 2004: 12). Sarin a Dvorecký píší, že na setkání se sovětskou delegací Castro prohlásil, že „Kuba je připravena vzít na sebe nezbytné riziko a převzít díl zodpovědnosti, aby tak posloužila světovému socialismu a zápasu utlačovaných národů proti americkému imperialismu“ (Sarin, Dvorecký 1998: 142).

Podle Nálevky viděl Fidel Castro ve vybudování raketové základny pomoc sovětským strategickým cílům, nikoli obranu kubánské revoluce, jak ji prezentovala sovětská strana (Nálevka 2001: 64). Hunt také píše, že Kubánci vnímali sovětské raketové základny na svém území jako posílení socialistického tábora a vyvážení jaderné rovnováhy (Hunt 1996: 236).

Za kubánskou stranu byl dalším jednáním pověřen Raúl Castro. Po návratu delegace do Moskvy se konalo zasedání politického byra, kde byly zhodnoceny výsledky jednání s kubánskými představiteli a byl potvrzen oboustranný souhlas s rozmístěním raket středního doletu s jadernými hlavicemi na Kubě. Ministr Malinovskij určil za koordinátora příprav generálplukovníka Ivanova a za jeho

²⁹ Castro později v roce 1968, litoval, že nechal otázku maskování montážních prací na sovětských partnerech: „Kdyby otázka zamaskování byla předložena nám, bylo by snadné se rozhodnout, co učinit. V zemi, ve které je tolik stavebních projektů, by byla ta nejjednodušší věc na světě vybudovat tyto instalace pod střechou něčeho takového, a nikdy by nebyly odhaleny“ (Gott 2005: 255).

zástupce generála Gribkova. Vrchním velitelem celé operace byl pověřen generál Plijev (Nálevka 2001: 64–65).

Ke konci června přiletěl do Moskvy Raúl Castro se svými spolupracovníky. Výsledkem jeho jednání se sovětským vedením byla sovětsko-kubánská vojenská smlouva platná na pět let s možností dalšího prodloužení. Podle tohoto dokumentu se měl expediční sbor včetně jaderných raket podílet na obraně ostrova, ale podléhal výlučně sovětskému velení. Smlouva byla předběžně podepsána Raúlem Castrem a maršálem Malinovskim. Chruščov měl svůj podpis připojit při návštěvě Kuby na podzim 1962 (Gott 2005: 256). Fidelem Castrem upravený text³⁰ podepsal v Moskvě 27. srpna Ernesto Guevara a opět maršál Malinovskij. Castro trval na tom, aby byla dohoda zveřejněna, protože věřil, že sama o sobě postačí jako odstrašení od možné americké invaze, ale Chruščov to odmítal, dokud nebudou rakety instalovány. Chruščov měl v plánu spojenectví oznámit v listopadu po kongresových volbách v USA (Frankel 2004: 20).

3.2.3 Druhá fáze operace Anadyr

V té době již probíhala druhá fáze operace Anadyr, tedy tajný přesun sovětských jednotek a vojenské techniky na Kubu. Gribkov stanovil počátek akce na 12. července 1962 a předpokládal, že přeprava materiálu a osob potrvá čtyři měsíce.³¹ Cíl mise byl utajen i před samotnými vojáky, kteří o něm byli informováni až po dvou dnech plavby. Jaderné hlavice převážely tři nákladní lodě – Alexandrovsk, Archangelsk a Indigirka, která přistála jako první v Marielu 4. října 1962. Do konce srpna byl vybudován systém protiletectvé obrany. Počátkem září se vylodil pluk raket středního doletu R-12 a přesunul se na základnu do Guanajay, 15. září začala výstavba polygonu pro střely typu R-12 a R-14 poblíž San Cristobalu (Nálevka 2001: 67–69). První balistické střely MRBM byly na Kubu dopraveny 15. září 1962 na palubě lodi Poltava (Syrůček 2008: 233).

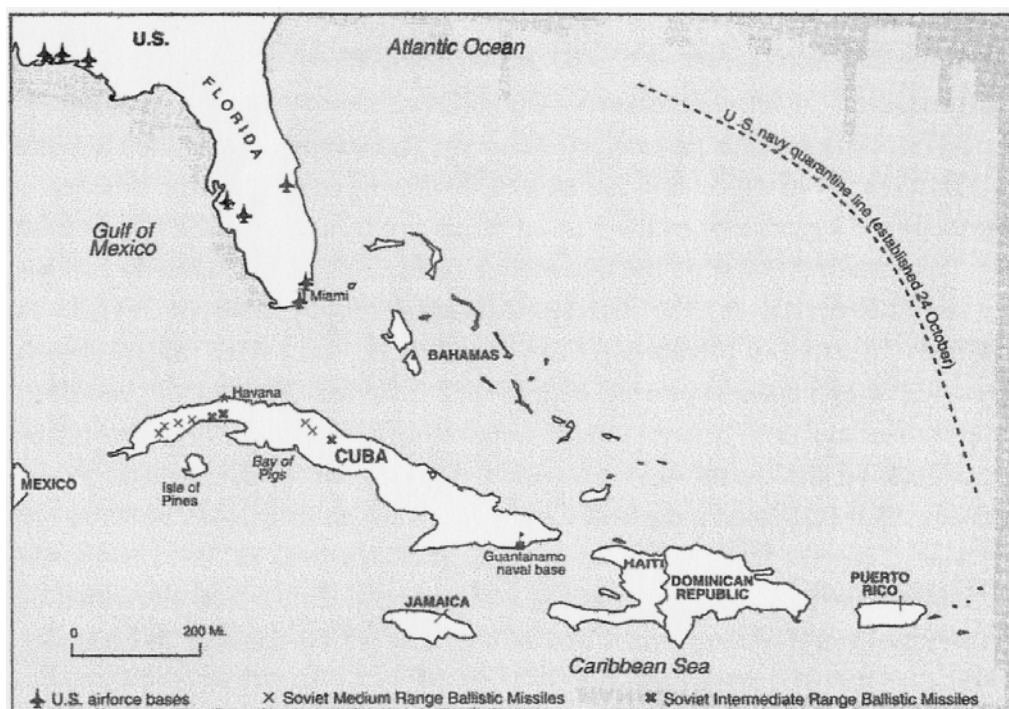
Poté, co se na konci září ukázalo, že se plán opozdil, byla na Kubu vyslána inspekční skupina v čele s generálem Gribkovem. Gribkov se 18. října setkal

³⁰ Fidel Castro na dokumentu provedl menší úpravy a dal mu název: Smlouva mezi vládou Kubánské republiky a vládou Svazu sovětských socialistických republik o vojenské spolupráci při obraně národního území Kuby pro případ agrese (Nálevka 2001: 66).

³¹ V časovém období od 15. června do 15. listopadu 1962 mělo být na Kubu přepraveno přes 40 000 osob a náklad o váze 230 tisíc tun. Osmdesát plavidel mělo podniknout přes 115 až 120 plaveb (Sarin, Dvůřek 1998: 144).

s Plijevem a zdůraznil mu, že rakety R-12 a R-14 mohou být použity jen s přímým souhlasem Chruščova. Taktické rakety Luna s devíti jadernými hlavicemi mohl Plijev použít jen při napadení ostrova a nemožnosti konzultovat rozhodnutí s Moskvou. Gribkov byl informován, že raketové komplexy typu R-12 nebudou uvedeny do plné pohotovosti dříve než 26. až 27. října. Gribkov se také přesvědčil o tom, že možnost krytí budování základen pouze palmovými háji, jak předpokládala Rašidovova delegace, byla naprosto mylná. Plijev se proto právem obával, že byly rakety odhaleny americkými letouny U-2, které monitorovaly kubánské území. Ačkoli byly protiletadlové střely již plně funkční, mohly být dle rozkazu použity jen proti přímému útoku, nikoli proti pozorovacím letadlům (Frankel 2004: 95–96).

Obr. 1: Oblast Kuby a Karibiku v říjnu 1962

Zdroj: Hunt 1996: 239

- ✈ americké vojenské letecké základny
- x sovětské MRBM
- x sovětské IRBM
- linie karantény

3.3 Informovanost USA

CIA zaznamenala v karibské oblasti zvýšenou sovětskou aktivitu již v průběhu roku 1962, ale první fakta o výstavbě základen pro rakety země-vzduch

na Kubě získala až v srpnu 1962. John McCone, ředitel CIA, během roku 1962 zaslal do Bílého domu čtyři memoranda, ale v žádném z nich nebyla jasně formulovaná teze o snaze přetvořit Kubu v sovětskou základnu. Všechny tyto zprávy zdůrazňovaly sovětský záměr, podle nějž se měla Kuba stát „předvojem komunistického hnutí v Latinské Americe“ (Nálevka 2001: 71–72). Zároveň poukazovaly na to, že „Sovětský svaz v minulosti k ničemu podobnému nepřistoupil v případě žádného ze svých satelitů a že riziko odvety ze strany Spojených států by v tomto případě považoval za příliš veliké, než aby byl ochoten je podstoupit“ (Kennedy 1999: 13). CIA v roce 1962 značně pochybila, když podcenila sovětské ambice.

Důležité informace obsahovala souhrnná zpráva CIA o vojenské pomoci Kubě, kterou dostal poradce Bílého domu pro otázky národní bezpečnosti McGeorge Bundy 22. května. Ta informovala o zvýšené lodní přepravě mezi kubánskými a sovětskými přístavy i o 20 lodích s vojenským materiálem. Z těchto informací Američané vyvodili závěr, že je na Kubě budován systém protivzdušné obrany (Nálevka 2001: 72).

Dne 29. srpna 1962 při rutinním přeletu U-2 nad Kubou Američané poprvé zaznamenali konstrukci odpalovacích ramp pro střely SAM v provincii Pinar del Rio na západu Kuby, ale ve Washingtonu tato informace nevzbudila velkou odezvu, protože Sověti často posílali rakety SAM do spřízněných zemí. Bílý dům se obával další možné aféry týkající se špionážního letadla a nařídil, aby se pozorovací letadla vyhýbala kubánskému vzdušnému prostoru (George 2003: 13).

Na konci srpna John McCone seznámil prezidenta se svou domněnkou, že cílem raket SAM na Kubě je snaha odradit Američany od dalších průzkumů tohoto území, aby mohly být, dle jeho hypotézy, na ostrov dovezeny rakety středního doletu schopné zasáhnout cíle v USA. Tím by SSSR zmírnil americkou raketovou převahu. McCone proto žádal více průzkumných letů nad Kubou (Frankel 2004: 27–28).

Zprávy o sovětské aktivitě na Kubě vyvolaly pobouření v Kongresu zejména v řadách republikánů,³² na které prezident Kennedy reagoval 4. září

³² Kubánská otázka byla jedním z hlavních témat podzimní volební kampaně, republikáni často vinili prezidenta z nečinnosti a nerozhodnosti vůči dění na Kubě. Dne 31. srpna 1962 senátor Kenneth Keating oznámil, že má důkazy o přítomnosti 1200 sovětských vojáků na Kubě a výstavbě sovětské raketové základny na ostrově, ale odmítl prozradit zdroj těchto informací. Senátor Homer Capehart v září dokonce žádal vojenskou invazi na Kubu (Giglio 1991: 190–191).

varováním Moskvy před rozmístěním raket typu země-země na Kubě. Chruščov 11. září odpověděl prohlášením, v němž odmítl nařčení, že Sovětský svaz dodává Kubě útočné zbraně a trval na tom, že Sověti mají právo dodávat na ostrov vojenský materiál, dokud bude Kubě hrozit invaze. Zároveň popřel, že Moskva hodlá rozmístit strategické rakety mimo své území³³ (Hunt 1996: 238).

Dne 13. září 1962 vydal prezident Kennedy prohlášení, v němž kritizoval aktivity Sovětského svazu na Kubě a varoval, že USA podniknou vše pro to, aby ochránily svou bezpečnost a bezpečnost svých spojenců (Giglio 1991: 191).

Prezident odmítal přímý útok na ostrov, protože si byl vědom možné odvetné akce Sovětského svazu, především v Berlíně, ale i přesto 7. září 1962 požádal Kongres o souhlas s povoláním 150 000 záložníků do služby a vyhlášení vojenského cvičení v Karibiku na říjen. Dne 26. září přijal Kongres rezoluci opravňující prezidenta k zahájení ozbrojené akce proti Kubě, pokud bude nutné zabránit upevnění vojenské moci, jež by ohrožovala bezpečnost USA (Gott 2005: 257).

CIA během září dostávala různé informace od svých kubánských agentů o činnosti sovětských vojáků na ostrově, ale tyto zprávy byly nejednoznačné a natolik se lišily, že bylo těžké jim uvěřit. Robert Kennedy o těchto zprávách píše, že většina z nich se nezakládala na pravdě, „avšak některé zprávy se později ukázaly jako přesné. Jedna z nich pocházela od bývalého zaměstnance hotelu Hilton v Havaně, jenž se domníval, že raketová zařízení jsou budována v blízkosti San Cristobalu. Druhou zprávu podal kdosi, kdo slyšel pilota premiéra Castra, když se jednoho večera v opilosti vychloubavě rozpovídal o jaderných zbraních, jimiž má Rusko vybavit Kubu“ (Kennedy 1999: 14). Američané byli také přesvědčeni o tom, že Sověti by nikdy neriskovali vyslání jaderných zbraní tak daleko od domova.

Dne 1. října 1962 předložil plukovník John R. Wright, Jr. ministru obrany a Sboru náčelníků štábů souhrnnou zprávu o sovětském potenciálu protivzdušné obrany na Kubě, v níž stálo, že CIA lokalizovala 15 základen pro rakety typu S-75³⁴ a potvrdila existenci prostoru uprostřed provincie Pinar del Rio plně ovládaném sovětskými vojáky. Zpráva také obsahovala neověřené informace

³³ Chruščov ve svém dopise psal: „Naše nukleární zbraně jsou natolik účinné se svou výbušnou silou a Sovětský svaz má rakety, které jsou schopny nést jaderné hlavice, že nemá potřebu hledat místa pro jejich umístění za hranicemi Sovětského svazu“ (Frankel 2004: 34-35).

³⁴ V kódu NATO byly tyto střely označovány jako SA-2/Goa (Nálevka 2001: 74).

o přítomnosti raket středního doletu R-12 na ostrově. Na toto sdělení McNamara reagoval zvýšením bojové pohotovosti ozbrojených složek USA. Celou záležitost oznámil prezidentu Kennedymu s tím, že preventivní útok vůči těmto základnám by byl nepochybně legitimní. Po schůzce se členy Zvláštní skupiny CIA pro Kubu 9. října Kennedy odsouhlasil nasazení průzkumných letounů U-2 k monitorování podezřelých lokalit (Nálevka 2001: 74–75).

Dne 14. října 1962 byl nad inkriminovanou oblast vyslán letoun U-2 pilotovaný majorem Rudolphem Andersonem.³⁵ Analýza snímků pořízených během tohoto letu ve vyhodnocovacím středisku CIA³⁶ odhalila balistické střely středního doletu u města San Cristobal (Blight, Welch 1990: 410). Následně byla identifikována rozestavěná raketová základna v Guanajay a 21 přepravních kontejnerů s bombardéry Il-28 v San Julianu. Dokumenty potvrzující existenci sovětských strategických zbraní na Kubě byly 15. října předány prezidentovu poradci McGeorge Bundymu, který s nimi dalšího dne seznámil prezidenta. Ve stejnou dobu přijal Chruščov v Moskvě nového amerického velvyslance Foye Kohlera a ujišťoval ho, že zbraně mířící na Kubu mají sloužit pouze obranným účelům (Frankel 2004: 40–41).

3.4 Jednání ExComm

Poté, co prezident ráno 16. října 1962 obdržel informace o raketách na Kubě, nařídil přísné utajení odhalené skutečnosti a nechal svolat do Bílého domu skupinu poradců a spolupracovníků, kteří se stali členy zvláštního orgánu později nazvaného Výkonný výbor Národní bezpečnostní rady – *The Executive Committee of the National Security Council*, zkráceně ExComm.³⁷ Výbor, jehož schůzí se prezident pravidelně nezúčastňoval, byl pověřen vypracováním alternativních

³⁵ Někteří autoři, např. Syruček a George, uvádí jako pilota letounu, který pořídil první snímky budovaných raketových základen majora Richarda Heysera.

³⁶ National Photographic Interpretation Center (Frankel 2004: 40)

³⁷ Členy toho výboru byli: státní tajemník Dean Rusk, ministr obrany Robert McNamara, ředitel CIA John McCone, ministr financí Douglas Dillon, poradce prezidenta pro otázky národní bezpečnosti McGeorge Bundy, právní poradce prezidenta Theodor Sorensen, státní podtajemník George Ball, jeho zástupce Alexis Johnson, předseda Sboru náčelníků štábů generál Maxwell Taylor, zástupce státního tajemníka pro záležitosti Latinské Ameriky Edward Martin, poradce prezidenta pro záležitosti Sovětského svazu Llewellyn Thompson, který nahradil Chipa Bohlena, jenž se stal velvyslancem ve Francii, náměstek ministra obrany Roswell Gilpatric a ministr spravedlnosti Robert Kennedy. Příležitostně se zasedání účastnili: viceprezident Lyndon B. Johnson, zástupce USA v OSN Adlai Stevenson, bývalý státní tajemník Dean Acheson, asistent ministra obrany Paul Nitze, zvláštní prezidentův asistent Ken O'Donell a Don Wilson, zástupce ředitele Informační agentury Spojených států (Nálevka 2001: 80).

řešení dané situace. Prezident nařídil další průzkumné lety U-2 nad Kubou, aby se zjistilo, zda jsou rakety již připraveny k operačnímu nasazení a zda už byly vybaveny jadernými hlavicemi (Nálevka 2001: 80–81).

V rámci skupiny se objevovaly různé názory na význam raket na Kubě. Na jednu stranu McNamara zpočátku nepovažoval rakety za příliš významné s tím, že nejsou nebezpečnější než ICBM na sovětském území a navíc významně neohrožují raketovou převahu USA. Na druhou stranu Nitze, Acheson a Dillon argumentovali tím, že kubánské rakety podstatně mění nukleární rovnováhu. (Giglio 1991: 196). Podle Nitzeho to byl „první krok k jaderné paritě – účinné jaderné paritě, nikoli kvůli jejich počtu, ale kvůli jejich vojenské účinnosti – protože jejich schopnost prvního úderu z těchto míst by byla hrozivá“ (Blight, Welch 1990: 141).

McNamara prezentoval tři možné návrhy dalšího postupu. První řešení bylo „politické“ zahrnující jednání s Castrem a Chruščovem, druhé, „vojenské“, spočívalo v útoku na Kubu a raketové základny. Třetím návrhem, který představoval jakýsi kompromis mezi předcházejícími dvěma možnostmi, byla blokáda zbraní mířících na Kubu a intenzivní průzkumné lety nad Kubou. Zároveň měl být Sovětský svaz varován, že každý útok na USA z Kubu bude považován za útok z jejich strany (Chang, Kornbluh 1998: 360).

Zastánci vojenského útoku původně byli především Dillon,³⁸ Taylor, Bundy a Acheson, protože pro ně představoval nejúčinnější způsob, jak rakety odstranit. McCone a Nitze tvrdili, že po takovém útoku by musela následovat invaze. Thompson namítal, že tento krok by mohl vyprovokovat Chruščova k odpálení zbývajících raket na USA nebo k zásahu v Berlíně či proti základnám NATO v Turecku (Giglio 197–198). Proti leteckému útoku se postavil i ministr obrany McNamara s tím, že by útoky musely být rozšířeny i na letiště a řídicí střediska. Podotkl také, že není jisté, zda byly raketové základny již uvedeny do bojeschopného stavu, což by letecký útok znemožnilo anebo by vyvolalo odpálení raket. Krizový štáb se proto začal zabývat možnostmi invaze. Generál Maxwell Taylor oznámil, že se operace může uskutečnit během pěti až sedmi dnů.

³⁸ Poté, co Robert Kennedy zdůraznil, že překvapivým útokem by Američané porušili své morální zásady, Dillon zásadně přehodnotil svoji podporu leteckému útoku. Kennedy ve svých vzpomínkách píše: „Nejpádňější argument proti všeobecnému vojenskému útoku, který nemohl nikdo uspokojivě vyvrátit, zněl, že překvapivý útok by podlomil, pokud ne zcela zničil, morální pozici Spojených států po celém světě“ (Kennedy 1999: 23).

Prezident se nepřiklonil ani k jedné možnosti, ale přikázal, aby se přípravy zaměřily na obě alternativy. Jeho stanovisko znělo jasně: „Hodláme odstranit tyto rakety“³⁹ (Gott 2005: 258).

Brzo ideu leteckého útoku zastínila možnost blokády nebo karantény ostrova. Toto stanovisko zastával především McNamara⁴⁰ a Thompson. Zastánci leteckého útoku byli naopak Taylor, McCone, Acheson a Bundy, kteří blokádu považovali za neúčinné řešení dávající Rusům čas na dokončení základen.⁴¹ Také argumentovali tím, že blokáda by rakety neodstranila a ani by nezabránila pracím na raketových základnách. Podle nich by zastavování sovětských lodí zapříčinilo konflikt se Sovětským svazem, místo toho, aby řešilo problém s Kubou. Blokáda by také mohla vyvolat stejnou reakci Sovětů co se týče Berlína (Kennedy 1999: 16). Podobný názor měl i bývalý prezident Eisenhower, který souhlasil s rychlou akcí leteckých a námořních sil. Přestože byl Kennedy vůči této možnosti skeptický, učinil nezbytná vojenská opatření⁴² (Nálevka 2001: 83).

McCone navrhoval, aby bylo Sovětům uloženo ultimátum dávající jim 24 hodin na stažení raket, jinak Američané podniknou na Kubu letecký útok. Naopak Adlai Stevenson navrhl, aby byly odstraněny všechny sovětské a americké raketové základny po celé zemi. Sorensen a bratři Kennedyové, kteří tvořili jakési rozhodující jádro ExCommu, považovali námořní blokádu za nejlepší řešení. Jejich rozhodnutí bylo ale zpochybněno informací o rychlém pokroku prací na raketových základnách na Kubě (Frankel 2004: 87).

Ve svých vzpomínkách na krizi Robert Kennedy tento den popisuje jako velké zklamání: „Nyní, onoho úterního rána 16. října, když zástupci CIA podali vysvětlení k fotografiím pořízeným U-2, jsme si uvědomili, že to všechno byly lži, jedna gigantická továrna na lži. Rusové rakety na Kubě rozmisťovali. Převáželi je tam na lodích a začali pro ně budovat základny ve stejné době, kdy

³⁹ Robert Kennedy ve svých vzpomínkách píše, že když poslouchal návrhy ostatních, poslal prezidentovi poznámku: „Ted’ už vím, jak se cítil Tódžó, když plánoval útok na Pearl Harbor“ (Kennedy 1999: 15).

⁴⁰ Podle McNamary by samotná diplomacie nepřinesla uspokojivé výsledky, vojenská akce by ale naopak vyvolala krvavý konflikt na Kubě a sovětskou odvetu v Evropě. Proto podporoval kompromisní řešení reflektující vojenské i diplomatické hledisko (Frankel 2004: 84).

⁴¹ Zastánci blokády a mírnějšího postupu byli později označováni jako „hrdličky“, zatímco příznivci rychlého útoku jako „jestřábi“ (Giglio 1991: 199).

⁴² Válečné letectvo povolávalo záložníky, námořnictvo zvýšilo kontrolu Karibského moře a byla posílena protiletadlová obrana východního a jihovýchodního pobřeží Spojených států (Nálevka 2001: 83).

předseda Chruščov adresoval prezidentu Kennedymu všechna uvedená osobní i veřejná ujištění, že k ničemu podobnému nedojde“ (Kennedy 1999: 13).

Dne 18. října 1962 byl ExComm, jehož zasedání se zúčastnil i prezident, informován ředitelem Národního fotografického interpretačního centra při CIA Arthurem Lundahlem o vývoji situace na Kubě. Snímky odhalily bombardovací letouny Il-28 na letišti v San Julianu a zejména rychlý postup prací při výstavbě odpalovacích sil pro rakety R-12 na západě Kuby. McNamara zároveň prezidentovi oznámil, že všechny tři složky ozbrojených sil budou schopny plného nasazení v úterý 23. října. Prezident, ačkoli byl přesvědčován o nutnosti rychlého vojenského zásahu, se obával odvetné akce ze strany Sovětského svazu zejména vůči Západnímu Berlínu, protože si uvědomoval globální charakter vztahů mezi USA a SSSR⁴³ (Nálevka 2001: 83). Na této schůzi také Leonard Meeker, poradce pro právní otázky, navrhl, aby byla blokáda označována jako karanténa. Tento termín měl naznačovat, že se jedná pouze o první krok, během něhož se má blokáda týkat pouze útočných zbraní, ale také mělo být jasné, že Američané jsou odhodláni přejít od námořní vojenské blokády k blokadě úplné, postupně rušící kubánskou ekonomiku (Frankel 2004: 95).

Na 18. října byla již naplánována schůzka prezidenta s Andrejem Gromykem. Sovětský ministr zahraničí dle Chruščovových instrukcí kategoricky žádal, aby USA Kubu neohrožovaly, a tvrdil, že SSSR pomáhá Kubě pouze modernizovat zemědělství a dodané zbraně jsou čistě obranné. Ujišťoval prezidenta, že jediné, co si Kuba přeje, je mírové soužití, a že nemá v plánu exportovat svůj systém do jiných latinskoamerických zemí (Kennedy 1999: 19). Kennedy podotkl, že je to právě Sovětský svaz, který vyvolává spory, a zopakoval své prohlášení ze 4. září, v němž varoval, že rozmístění raket středního doletu či jiného typu strategických zbraní bude znamenat vážné důsledky pro vztahy obou velmocí. Gromyko toto odmítl s tím, že sovětské zbraně na Kubě jsou čistě defenzivní a nikterak tedy USA neohrožují (George 2003: 15).

Gromyko zcela mylně odhadl situaci, když do Moskvy psal: „Rozhovor s prezidentem proběhl v normálním ovzduší a ve Washingtonu je klid. ... I když

⁴³ Když byl prezident přesvědčován Curtisem LeMayem, náčelníkem štábu letectva, o nutnosti leteckého útoku, který by podle jeho názoru nevyvolal žádnou sovětskou reakci, Kennedy řekl: „Ve stejné míře jako my nemohou ani oni nechat tyhle věci plavat, aniž by cokoli udělali. Po všech svých prohlášeních nám nemohou dovolit, abychom zlikvidovali jejich rakety a zabili mnoho Rusů, a přitom nic neudělat. A pokud nepodniknou nic na Kubě, zcela určitě tak učiní v Berlíně“ (Kennedy 1999: 17).

přirozeně nelze vyloučit neočekávaný avanturismus Spojených států, lze se vši odpovědností říci, že v současné situaci není jejich případná agrese proti Kubě příliš věrohodná“ (Nálevka 2001: 85). Podle Gromykových slov to byl právě on, kdo otevřel kubánskou otázku, jinak se debata týkala ostatních mezinárodních problémů. Gromyko upozornil prezidenta, že „v podmínkách, kdy se v USA rozvíjí ostrá protikubánská kampaň a připravují se nepřátelské akce proti Kubě, Sovětský svaz nebude hrát roli nestranného pozorovatele a diváka. ... Nedvojsmyslně bylo dáno najevo, že vlády SSSR a Kuby se obávají vojenského napadení Kuby a že za těchto okolností Sovětský svaz nemůže nečinně přihlížet“ (Gromyko 1971: 6). Gromyko také zdůraznil, že pomoc Kubě má za úkol upevnit její obranyschopnost a oživit ekonomiku. Podle Gromykova dojmu se prezident přikláněl k vojenské konfrontaci mezi USA a SSSR, ačkoli tvrdil, že jeho vláda nemá v úmyslu Kubu napadnout (Gromyko 1971: 6).

Prezident Kennedy, jak píše jeho bratr Robert, byl po schůzce se sovětským ministrem zahraničí velmi nespokojen a pobouřen tím, že sovětsští představitelé popírali existenci raket na Kubě (Kennedy 1999: 20). Gromyko se ale hájí tím, že během jejich setkání se prezident ani jednou přímo nezeptal na přítomnost raket středního doletu na Kubě a není jeho povinností informovat vládu USA o „obránných opatřeních přijímaných k ochraně spojeneckého státu“. Ani Dean Rusk, s nímž se Gromyko posléze setkal, tuto otázku nepoložil, proto také nemohl dostat odpověď (Gromyko 1971: 6–7).

Na jednání ExCommu 18. října se již většina členů přiklonila k návrhu blokády. Dne 19. října si zastánci blokády a zastánci útoku vyměnili své podrobné návrhy, podle nichž měla blokáda zahrnovat svolání schůze OAS, vystoupení v OSN a námořní opatření. Stoupenci druhé varianty předložili plán s vytipovanými cíly útoku, argumenty pro Radu bezpečnosti OSN i diplomatickou nótou pro Chruščova (Kennedy 1999: 21). Prezident se také setkal s veliteli jednotlivých složek armády – generály Curtisem Le Mayem, Earlem Wheelerem, Davidem Shoupem a admirálem Georgem Andersonem. Zástupci armády žádali rychlý útok na Kubu bez předchozího varování. Kennedy se ale obával, že pokud přijme jejich návrh, vyprovokuje sovětský zásah v Berlíně a nakonec budou muset Američané využít jaderných zbraní. Na druhou stranu měl strach, že USA ztratí svou prestiž, pokud neudělají nic proti tomu, aby SSSR vytvořil z Kuby svou základnu. Generálové přesto považovali blokádu za velmi slabou odpověď

a neúčinné řešení (Frankel 2004: 97–98). Prezident byl vnitřně rozhodnut pro blokádu, ale po schůzi se členy Sboru náčelníků štábů znejistěl. Přesto přikázal námořním složkám připravit se na realizaci blokády, aby mohla být spuštěna v pondělí 22. října (Nálevka 2001: 86–87).

V sobotu 20. října oznámil Robert Kennedy prezidentovi, že ExComm se stále neshodl na jednoznačném stanovisku a rozhodující tedy bude jeho názor.⁴⁴ Prezident se proto urychleně vrátil z Chicaga, kde se účastnil předvolební kampaně. Po zvážení obou variant a jejich možných důsledků se prezident definitivně rozhodl pro uvalení námořní blokády na Kubu, která se měla týkat pouze dovozu strategických zbraní. Prezident tak mohl v případě nutnosti blokádu zpřísnit. Na tomto zasedání navrhl Adlai Stevenson kompromis s Moskvou – stažení amerických raket z Turecka a Itálie a opuštění základny v Guantánamu za odstranění sovětských raket z Kuby. Tento návrh byl zamítnut jako nepřijatelný. Prezident již dříve uvažoval o odstranění zastaralých raket Thor a Jupiter z Turecka, ale stažení z Guantánama kategoricky odmítl (Kennedy 1999: 23).

V neděli se prezident setkal s generálem Walterem Sweeneyem, Jr., velitelem taktického letectva, který jej informoval o tom, že ani úspěch letectva při útoku na raketové polygony by nezaručil bezpečné zničení raketového a jaderného potenciálu na ostrově (Blight, Welch 1990: 411). Na zasedání ExCommu McNamara seznámil prezidenta s vojenskými přípravami blokády. Pokud by námořní blokáda selhala, byl plánován vojenský útok. Každý ze členů dostal za úkol informovat o plánovaných akcích americké spojení. S prohlášením k národu měl prezident vystoupit 22. října (Nálevka 2001: 89).

Na Kubě dění na základně v Guantánamu, odkud odjížděli civilisté a naopak přijížděly další vojenské jednotky, vyvolalo obavy z brzké invaze. Castro 22. října v obavě, že v ohlášeném projevu hodlá Kennedy oznámit invazi, uvedl kubánskou armádu do stavu pohotovosti a mobilizoval 270 000 záložníků. Zároveň sovětský velitel na Kubě obdržel od maršála Malinovského rozkaz, aby byl připraven pomoci kubánské armádě v boji proti nepříteli všemi vojenskými silami kromě raket R-12 a nukleárních hlavic (Gott 2005: 258-259).

⁴⁴ Jedenáct členů ExCommu hlasovalo pro karanténu, zatímco šest z nich preferovalo letecký útok (Giglio 1991: 201).

Obr.2: Dosah sovětských raket z Kuby

Zdroj: Hunt 1996: 237

Mapa, která byla součástí memoranda CIA ze 16. října 1962, znázorňuje dosah sovětských zbraní z Kuby. Vzdálenosti jsou udány v námořních mílích. Vnější kruh 1020 námořních mil zhruba ohraničuje místa, která by mohla být zasažena sovětskými střelami MRBM z Kuby. Kružnice vymezující vzdálenost 630 námořních mil ukazuje místa, která by mohla být ohrožována sovětskými bombardéry Il-28.

3.5 Na prahu jaderné války

3.5.1 Pondělí 22. října 1962

Na zasedání Národní bezpečnostní rady 22. října byl oficiálně potvrzen statut Výkonného výboru. Prezident také zdůraznil, že chce dát Rusům čas situaci

zvážit, nikoli je vyprovokovat k odplatě, zároveň bylo potvrzeno americké odhodlání hájit postavení Západního Berlína, pokud by bylo ohroženo. V Karibském moři se mezitím shromáždilo 180 plavidel válečného vojska a kubánské území bylo neustále monitorováno letadly U-2. Americká vláda varovala Itálii a Turecko před možným sovětským útokem, avšak rakety z tamních základen mohly být odpáleny jen na přímý rozkaz amerického prezidenta (Nálevka 2001: 89–90).

Odpoledne se prezident za asistence Ruska, McNamary, McConeho a Thompsona sešel s dvaceti vybranými členy Kongresu, aby je informoval a zodpověděl jejich otázky. Zákonnodárci byli zaskočení, protože nebyli přizváni k předchozím jednáním a nesouhlasili s prezidentovým rozhodnutím čelit hrozbě pouhou bloádou. Zároveň ale přislíbili, že proti tomuto rozhodnutí veřejně nevystoupí (Giglio 1991: 203–204).

Všichni evropští spojenci, kteří byli mezitím o situaci informováni, vyjádřili Kennedymu podporu. George Ball se zároveň sešel se zástupci latinskoamerických zemí a ukázal jim fotografie základen na Kubě. V 18 hodin se státní tajemník Rusk setkal s Dobryninem, aby mu předal Kennedyho dopis pro Chruščova a také text prezidentova večerního projevu k americkému lidu. Ačkoli Dobrynin ihned informoval moskevské vedení, to již dokumenty vlastnilo, protože americký velvyslanec Foy Kohler je v téže době předal náměstkovi ministra zahraničí Kuzněťsovovi (Chang, Kornbluh 1998: 366). Prezidentův dopis hovořil jasně: Spojené státy jsou odhodlány odstranit nebezpečí, které rakety představují, ze západní hemisféry. Akce, které vůči této hrozbě přijaly, jsou pouze „minimem nutným pro odstranění hrozby bezpečnosti zemím západní hemisféry“ (FRUS 1996a, doc. 60). Spojené státy budou také čelit všem pokusům o narušení jejich vlivu a odpovědnosti v Západním Berlíně a budou hájit své i spojenecké zájmy silou (FRUS 1996a, doc. 60).

V 19 hodin prezident promluvil prostřednictvím televizních obrazovek k národu, aby informoval své spoluobčany o zjištěných skutečnostech. Oznámil, že SSSR buduje na Kubě raketovou základnu, jejímž cílem „nemůže být nic jiného, než nukleární úder proti západní hemisféře“ (JFK Presidential Library &

Museum 2009). Dále sdělil, že bude vůči Kubě uplatněna námořní blokáda,⁴⁵ která, pokud bude porušena, bude následována vojenským zásahem. Blokáda se měla týkat dovozu ofenzivních vojenských zařízení na Kubu, ale v případě potřeby měla být dle prezidentových slov zpřísněna. „Všechny lodě směřující na Kubu z libovolné země nebo přístavu, pokud se zjistí, že obsahují náklady útočných zbraní, budou vráceny zpět“ (JFK Presidential Library & Museum 2009). Také varoval, že každý útok pocházející z Kuby bude považován za útok ze Sovětského svazu. Rozmístění raket označil za „svévolnou provokativní a neospravedlnitelnou změnu statu quo, kterou tato země nemůže přijmout“ (JFK Presidential Library & Museum 2009). Také informoval o dosahu jednotlivých raket umístěných na Kubě, které by podle jeho informací mohly ohrozit většinu důležitých měst na západní polokouli. Ve svém projevu se obrátil na Radu bezpečnosti OSN s žádostí o přijetí rezoluce požadující stažení útočných zbraní z ostrova pod dohledem pozorovatelů z OSN. Svůj projev ukončil výzvou „porobenému lidu Kuby“ a vyjádřil lítost nad tím, že jejich národní revoluce byla zrazena a jejich země upadla pod cizí nadvládu a dodal: „Nyní vaši kubánští vůdci již nejsou kubánskými vůdci inspirovanými kubánskými ideály. Jsou to loutky a agenti mezinárodního spiknutí“⁴⁶ (JFK Presidential Library & Museum 2009).

Ačkoli se Kennedy ve svém projevu obrátil k lidu Kuby, nebyl si zřejmě vědom atmosféry panující tehdy v Havaně, jak ji popsal Robert Quirk: „V říjnu 1962 drtivá většina kubánských obyvatel podporovala svou vládu podobně bezvýhradně jako při invazi v Zátocě sviní ... Zatímco vysoce postavení muži v Moskvě a Washingtonu rozhodovali o osudech miliónů, většina Kubánců žila dál svým každodenním životem“ (Quirk 1999: 434).

Legálnost této karantény byla velmi sporná. Podle mezinárodního práva je blokáda považována za akt války. Kennedyho administrativa ale neměla v úmyslu vyhlásit válku, a proto tvrdila, že tento čin je legalizován Paktem z Ria z roku

⁴⁵ Podle průzkumu veřejného mínění provedeného onoho večera prezidentovo rozhodnutí čelit krizi vyhlášením blokády podporovalo 84 % lidí, kteří projev shlédli, 12 % nevyjádřilo svůj názor, a pouhá 4 % dotázaných byla proti prezidentovu postupu (George 2003: XIV).

⁴⁶ Na konferenci o kubánské krizi v Cambridge roku 1987 Sorensen uznal, že text projevu byl příliš emocionální a přehnaný, ale bylo to čistě účelové, protože vláda potřebovala získat veřejné mínění na svou stranu. Kennedy se obával toho, jak budou ostatní vnímat rozdíl mezi americkými raketami u sovětských hranic a sovětským vybavením na Kubě. Chruščov mohl argumentovat tím, že má právo umístit rakety na Kubě, pokud s tím její vláda souhlasí. Aby předešel této Chruščovově argumentaci, nařídil Kennedy, aby v textu byla zdůrazněna slova „náhlé a záludné rozmístění“ (Blight, Welch 1990: 246).

1947, který schvaloval použití vojenské síly v zájmu zachování míru a udržení bezpečnosti na americkém kontinentě. Aby mohla být blokáda legalizována Paktem z Ria, bylo nutné její schválení Organizací amerických států (George 2003: 16). Oficiálně se proto pro blokádu užíval termín „karanténa“, protože blokáda by měla charakter válečného aktu (Krejčí 2009: 176).

3.5.2 Úterý 23. října 1962

V úterý dopoledne proběhlo ve Washingtonu zasedání Rady Organizace amerických států, která schválila rezoluci o situaci na Kubě. Dokument požadoval demontáž sovětských raketových základen na Kubě a odstranění všech útočných zbraní z ostrova, zároveň podpořil blokádu s tím, že členské státy OAS mají použít všech dostupných prostředků, aby zabránily dodávkám vojenského materiálu na Kubu. Pro přijetí rezoluce byla nutná dvoutřetinová většina, ale žádná země se nevyslovila proti, jen dva členské státy se zdržely hlasování (George 2003: XV).

Mezitím sovětské vedení podnikalo vojenské kroky a nechalo uvést do bojové pohotovosti vojska Varšavské smlouvy. Na americká města byly zaměřeny rakety s nukleárními hlavicemi,⁴⁷ o jejichž použití v rámci vojsk Varšavské smlouvy rozhodovalo výhradně sovětské velení. V Havaně se sešel Raúl Castro se sovětským velvyslancem Aleksejevem a vyjádřil obavy z možného přerušení diplomatických styků ze strany latinskoamerických zemí, které tak ještě neučinily. Také zásadně odmítl případné inspekce OSN na raketových základnách a narušování kubánského vzdušného prostoru a teritoriálních vod ze strany USA, na něž mělo být okamžitě reagováno palbou (Nálevka 2001: 96–97).

Ve svém prvním oficiálním prohlášení sovětská vláda označila blokádu za akt pirátství a stažení vojenského vybavení, které Kuba potřebuje ke své ochraně, za požadavek, jenž žádný suverénní stát nemůže přijmout. Varovalo také před nebezpečím války, žádalo o svolání Rady bezpečnosti a obvinilo USA z porušování mezinárodního práva a vyvolávání jaderné války (Giglio 1991: 205).

Odpoledne byla odeslána i Chruščovova odpověď Kennedymu, ve které sovětský předseda označil přijatá opatření „za vážnou hrozbu světovému míru

⁴⁷ Na New York byla zaměřena mezikontinentální balistická střela R-7 nesoucí jadernou hlavici o síle 3,5 megatuny. Na další města USA mířilo pět strategických raket R-9 a dvanáct střel typu R-16 s termonukleárními hlavicemi (Nálevka 2001: 96).

a bezpečnosti všech národů“, zároveň obvinil USA z porušování Charty OSN, principu svobody námořní plavby a vměšování se do vnitřních záležitostí Kuby i SSSR. Dále popřel přítomnost útočných zbraní na Kubě: „Prohlašujeme, že vojenský materiál na Kubě, bez ohledu na jejich klasifikaci, je určen výhradně pro obranné účely, aby ochránil Kubu před nepřátelským útokem“ (FRUS 1996a, doc. 61). Apeloval na zdravý rozum a žádal, aby byla přijatá opatření odřeknuta, jinak by mohla mít katastrofické následky pro světový mír (FRUS 1996a, doc. 61).

Na večerním zasedání ExCommu byla sestavena odpověď na Chruščovův dopis. Prezident v ní zdůraznil, že „prvním krokem, který spustil tento řetězec událostí byla akce Vaší [sovětské] vlády a rozmístění útočných zbraní na Kubě“ (FRUS 1996, doc. 62). Na závěr vyjádřil svou naději, že SSSR bude respektovat chystanou blokádu (FRUS 1996, doc. 62).

Ještě odpoledne se Robert Kennedy a senátor Edward Barlett setkali s pracovníkem sovětské ambasády Bolšakovem a poprvé se zmínili o možnosti stažení amerických raket z Turecka, až krize pomine (Frankel 2004: 123).

Na večerní schůzce se sovětským velvyslancem tlumočil Robert Kennedy Dobryninovi prezidentovo zklamání nad chováním sovětských vrcholných představitelů, kteří mu otevřeně lhali, když opakovaně tvrdili, že všechny zbraně na Kubě mají obranný charakter. Špatně informovaný Dobrynin nebyl schopen na Kennedyho výtky adekvátně reagovat (Kennedy 1999: 30–31).

Prezident se večer setkal s britským velvyslancem v USA Davidem Ormsby-Gorem, který vyjádřil pochyby nad velkým rozsahem blokového pásma. Ten byl původně určen na 800 mil (1 288 km) s ohledem na možnosti doletu sovětských stíhačů MiG z Kuby, ale po tomto rozhovoru Kennedy přikázal McNamarovi snížit rozsah na 500 mil (805 km) (Chang, Kornbluh 1998: 369).

V 16 hodin začalo zasedání Rady bezpečnosti OSN. Obě velmoci předložily návrhy svých rezolucí. Americký dokument požadoval stažení jaderných raket z ostrova a všeobecnou podporu blokády, naopak Sověti žádali okamžité zrušení blokády a nezasahování do vnitřních záležitostí Kuby (Nálevka 2001: 101).

Večer promluvil v televizi i Castro, aby reagoval na Kennedyho pondělní projev. Castro shrnul všechny pokusy Američanů o svržení jeho vlády a revoluce a odmítl jakékoli zasahování OSN do celé záležitosti. Námořní blokádu s odkazem na dějiny pirátství označil za „válečný akt v mírových časech“. Na

konci svého projevu varoval: „Máme prostředky, kterými můžeme odrazit přímý útok ... Podstupujeme riziko, u něhož jsme neměli jinou možnost, než je podstoupit ... Může nás utěšit, že v termonukleární válce agresori, kteří rozpoutají termonukleární válku, budou vyhlazeni. Věřím, že o tom nejsou žádné pochyby“ (Gott 2005: 260). Kennedyho výroku o útočných zbraních na Kubě oponoval slovy: „My nejsme povinni vysvětlovat, jaké to byly kroky [které podnikli pro svou obranu]. Kdo tvrdí, že musíme skládat účty imperialistům a agresorům? Nikdy nedovolíme, aby naše zbraně prověřovala jakákoli inspekce nebo kontrola zvenčí. Uvnitř našich hranic jsme pány my sami“ (Quirk 1999: 480).

3.5.3 Středa 24. října 1962

Ve středu 24. října v 10 hodin washingtonského času vešla námořní blokáda Kuby v platnost. V té době ke Kubě směřovalo třicet sovětských lodí. Jednou z nich byla i Aleksandrovskaja vezoucí kromě jiného vojenského nákladu i 24 jaderných hlavic⁴⁸ (Krejčí 2009: 176). V 10.25 se sovětské lodě zastavily na hranici blokády. Postupně na této linii zakotvilo 20 lodí, z nichž se většina obrátila a vrátila zpět do svých přístavů. Jen tankery pokračovaly ve své cestě na Kubu (Kennedy 1999: 33). Příkaz k respektování karantény a návratu lodí s vojenským nákladem vydal osobně Chruščov. První lodí, která dosáhla hranice karantény, byl tanker Bucharest. Poté, co se identifikoval americké válečné lodě, mu bylo dovoleno pokračovat dál v cestě, protože bylo nepravděpodobné, že by převážel zakázaný náklad. Někteří členové ExCommu s tímto rozhodnutím nesouhlasili, protože zastavení a obsazení lodí by Chruščovovi ukázalo, jak pevně odhodlaní jsou Američané ve snaze rakety odstranit. Naopak jiní chtěli dát Chruščovovi čas na rozmyšlenou⁴⁹ (Frankel 2004: 131).

Na Kubě ale dál pokračovaly práce na dokončení raketových systémů. Ze 36 raket byla téměř polovina připravena ke spojení s jadernou hlavicí, které byly zatím skladovány v přístavu Mariel. Mezitím Dean Rusk pověřil americké velvyslance v Itálii a Turecku, aby zjistili, jaké dopady by mělo možné stažení

⁴⁸ Na konferenci v Moskvě roku 1989 sovětsští funkcionáři přiznali, že v době spuštění blokády bylo na ostrově 20 jaderných hlavic a dalších 20 jich bylo na palubě lodí, která se kvůli blokádě vrátila zpět. Žádná z raket na Kubě však ještě nebyla v bojeschopném stavu (Franklin 1997: 58).

⁴⁹ Prezident rozhodl, že loď nemá být zastavena, aby měl Chruščov více času na rozhodování. „Nechceme ho tlačit k neodvratné akci, chceme mu dát čas na rozmyšlenou. Nechci ho zahnat do rohu, z něhož by neměl možnost úniku“ (Kennedy 1999: 36).

raket Jupiter z těchto zemí výměnou za odstranění sovětských raket z Kuby na vzájemné vztahy (Nálevka 2001: 104).

Na večerní schůzi Rady bezpečnosti předložili zástupci dvou nestálých členů – Sjednocené arabské republiky a Ghany – jménem 45 afrických a asijských zemí rezoluci požadující, aby se SSSR a USA vyvarovaly vojenských akcí a zasedly k jednacímu stolu. V podobném duchu vyznělo vystoupení U Thanta, který vyzval obě strany k mírovému řešení krize a uklidnění situace v Karibiku (Sarin, Dvorecký 1998: 153–54).

Pozdě večer obdržel státní department Chruščovovu odpověď na Kennedyho dopis, v němž sovětský předseda zpochybnil právo OAS rozhodovat o takových krocích, jakým je blokáda Kuby. Tuto akci vůči Kubě označil za „jasné banditství“ a „bláznovství degenerujícího imperialismu.“ Spojené státy podle něj tímto činem „tlačí lidstvo k propasti světové nukleární války“ (FRUS 1996a, doc. 63).

3.5.4 Čtvrtek 25. října 1962

V dopise sovětskému vůdci z 25. října shrnul prezident fakta dosavadní krize a opět poukázal na skutečnost, že všechna prohlášení Chruščova popírající existenci raketových základen na Kubě byla lživá, a připomněl, že to nebyl on, kdo krizi vyvolal (FRUS 1996a, doc. 64).

Na dopolední schůzi ExCommu McCone oznámil, že většina raket na Kubě je připravena k operačnímu nasazení a kubánská armáda je rozmístěna na obranných liniích. Blokáda se zdála být neúčinná, a proto se zastánci rychlého útoku opět snažili přesvědčit prezidenta o nutnosti vojenské akce. Prezident se ale obával odvetné akce Moskvy a tlaku nepodleh (Nálevka 2001: 108).

Na zasedání Rady bezpečnosti OSN americký velvyslanec Adlai Stevenson předložil snímky pořízené letadlem U-2 dokazující přítomnost sovětských raket středního doletu na Kubě a žádal jejich okamžité stažení. Sovětský velvyslanec v OSN Valerian Zorin⁵⁰ zpochybnil předkládané fotografie, načež Stevenson navrhl vyslání inspekční komise OSN na Kubu, aby ověřila americká tvrzení (La crise des missiles de Cuba 2002).

⁵⁰ Zorin, ačkoli byl členem ÚV KSSS, nebyl moskevským ústředím informován o umístění jaderných nosičů na Kubě (Nálevka 2001: 209).

U Thant navrhl zahájení americko-sovětských jednání v New Yorku pod záštitou OSN, ale Zorin odmítl. USA podměnily jakékoli jednání okamžitým zastavením montážních prací na raketových základnách. Chruščov i Kennedy kladně reagovali na U Thantovu výzvu k mírovému řešení situace. U Thant v dopise požádal Kennedyho, aby se snažil vyhnout přímé konfrontaci se sovětskými loděmi, a Chruščova naopak, aby se sovětské lodě nepřibližovaly k pásu karantény, a byl tak dostatek času k jednání pod patronací OSN (Sarin, Dvorecký 1998: 154).

Večer obdržel Bílý dům telegram od amerického velvyslance u Severoatlantické aliance Thomase K. Finlettera o postoji Turecka k možnému stažení raket Jupiter. Turci pokládali přítomnost raket na svém území za důkaz aliančního odhodlání bránit jejich zemi proti případnému sovětskému útoku a úvahy o výměnném stažení raket na Kubě za turecké rakety považovali za oslabení soudržnosti aliance (FRUS 1996b, doc. 75).

Podobný názor vyjádřil ve svém sdělení i americký velvyslanec v Turecku Raymond Hare, který si byl jistý, že turecká vláda odmítne demontáž raket a rozhodně nepřistoupí na kompromis stažení kubánských raket za odstranění těch tureckých, protože „Turci jdou hrdí, stateční lidé, kteří nerozumí konceptu a procesu kompromisu“ (The National Security Archive 1995-2009).

Podle Frankelových slov toho dne přišel Chruščov do Kremlu rozhodnutý krizi ukončit, zmírnit ztráty a zachránit si reputaci. Oznámil Prezidiu, že hodlá stáhnout rakety výměnou za Kennedyho slib neútočení na Kubu. Na dotazy, proč se tak rozhodl, Chruščov podle vzpomínek jeho syna Sergeje řekl: „Jakmile začnete střílet, nemůžete přestat“ (Frankel 2004: 129–130). A Chruščov bojovat nechtěl. Haas píše, že Chruščov měl dvě možnosti, buď kapitulovat pod tlakem USA nebo riskovat konflikt se zemí mající nad Sovětským svazem kvalitativní i kvantitativní převahu v jaderných zbraních. Chruščov se rozhodl pro první variantu,⁵¹ což Prezidiu objasnil slovy „abychom zachránili svět, musíme ustoupit.“ Ale zároveň Haas podotýká, že Chruščov se snažil ještě před tímto rozhodnutím donutit Kennedyho k ústupkům hrozbami, že sovětské lodě nebudou respektovat blokádu, čímž zvyšoval riziko konfliktu (Haas 2001: 265–266).

⁵¹ McNamara vysvětlil toto rozhodnutí tím, že „Chruščov věděl, že by čelil veškeré vojenské síle Spojených států zahrnující jejich nukleární zbraně, to je důvod, a jediný důvod, proč rozhodl o stažení těchto zbraní“ (Kahan, Long 1972: 581).

3.5.5 Pátek 26. října 1962

USA chtěly dokázat, že blokáda Kuby není jen prázdným pojmem, ale zároveň neměly v úmyslu přijít do přímé konfrontace se sovětskou lodí, proto si k zastavení a následné kontrole vybraly libanonskou nákladní loď Marucla, kterou si SSSR pronajal k přepravě nákladu z Rigy na Kubu. Loď byla zastavena americkými torpédoborci John Pierce a Joseph P. Kennedy⁵² a po prohlídce, při níž nebyl nalezen žádný podezřelý náklad, mohla pokračovat v cestě⁵³ (George 2003: XIX).

Většina členů Výkonného výboru postupem času, kdy Rusové pokračovali v montáži raket, dospěla k názoru, že pokud Kreml v příštích dnech neustoupí, jediným řešením bude válka. Večer byl do Bílého domu doručen další dopis od Chruščova. Chruščov odmítl Gromykem navrhovaný dopis, který vyjadřoval nespokojenost s tureckými základnami, a místo toho nadiktoval dlouhý emotivní dopis plný tvrzení o dobrých úmyslech a vrcholící žádostí o kompromis s nejasnou nabídkou dohody (Frankel 2004: 136–137). Sovětský vůdce v něm poprvé přiznal přítomnost raket na Kubě⁵⁴ a naznačil i možný kompromis. Sovětské rakety podle něj mohly být z ostrova staženy výměnou za záruku bezpečnosti pro Castrův režim: „Pokud by prezident USA a jeho vláda dali záruky, že se USA nebudou podílet na útoku na Kubu a budou od toho odrazovat i ostatní, pokud odvoláte své loďstvo, ... potom by se otázka odstranění vojenského vybavení, které vy nazýváte útočným, stala otázkou naprosto odlišnou“ (FRUS 1996a, doc. 65). Prezident Kennedy se k závazku neútočení vyjádřil kladně: „Pokud je to jedna z cen, kterou musíme zaplatit za stažení těchto raket, potom se zavážeme, že Kubu nenapadneme. Stejně jsme se k tomu nechystali.“ Zároveň podotkl, že v diplomacii netrvá nic věčně (Frankel 2004: 134).

⁵² Torpédoborec byl pojmenován po starším prezidentovu bratrovi, který zemřel během 2. světové války jako námořní pilot (Kennedy 1999: 38).

⁵³ Někteří členové ExCommu v čele s Nitzem nebyli s tímto postupem spokojeni a požadovali zastavení lodi převážející vojenský materiál, aby byla dokázána přítomnost raket. Také zpochybňovali význam blokády, protože nedokázala odstranit rakety, které už na Kubě byly rozmístěny (Giglio 1991: 208).

⁵⁴ Podle slov Roberta Kennedyho Chruščov „Říkal, že není důvod, abychom zadrželi kteroukoli z jeho lodí směřujících nyní na Kubu, protože nepřevážejí jakékoli zbraně. Potom vysvětlil, proč nevezou žádné rakety: veškeré lodní zásilky zbraní už byly na Kubě. To bylo poprvé, co přiznal přítomnost zbraní na Kubě“ (Kennedy 1999: 40).

Fidel Castro se v rozhovoru s Aleksejevem netajil rozhořčením nad vyloučením kubánských představitelů z rozhovorů mezi Washingtonem a Moskvou a nemožností zasáhnout do rozhodování. Rovněž kubánský vůdce nadiktoval osobní dopis Chruščovovi, v němž vyjádřil svou obavu nad americkým útokem během příštích 24 až 72 hodin. Zároveň vyzval sovětského vůdce k jaderné odvetě, kterou viděl jako legitimní akt sebeobrany. „Sovětský svaz nesmí připustit, aby imperialisti mohli udeřit jako první“ (The National Security Archive 1995-2009).

3.5.6 Sobota 27. října 1962

V sobotu byl americké ambasádě předán další dopis pro Kennedyho, který byl zároveň vysílán sovětským rozhlasem a publikován v deníku Pravda. Na rozdíl od předchozího vstřícného dopisu tento požadoval stažení amerických raket z Turecka a Itálie. První dopis považovali Chruščovovi poradci za příliš vstřícný a měli za to, že by Sovětům nepřinesl nic než ponížení. Nový dopis tedy žádal stažení raket z Kuby výměnou za odstranění raket z Turecka a americkou zárukou neútočení pro Kubu. Kontrola stažení raket měla být provedena přímo na místě inspektory OSN (Giglio 1991: 209). Sověti si byli vědomi toho, že Jupitery jsou zastaralé, ale vzájemné stažení raket by v očích veřejnosti vypadalo spíše jako kompromis než jako sovětská porážka. V tomto dopise Chruščov poprvé jasně akceptoval prezidentův hlavní požadavek: „Souhlasíme s odstraněním těch zbraní, které vy považujete za útočné, z Kuby“ (FRUS 1996a, doc. 65). Přesné důvody, proč Chruščov odeslal dva dopisy nejsou známy. Velvyslanec SSSR v OSN Zorin vysvětloval U Thantovi první dopis jako snahu zmírnit napětí a předejít válce, druhý dopis byl více promyšlený a obsahoval skutečný návrh (Frankel 2004: 141–143).

Členové ExCommu byli zmateni dvěma poměrně protichůdnými dopisy od sovětského vůdce a nevěděli, jak na ně reagovat. Bývalý americký velvyslanec v Moskvě Llewellyn Thompson navrhl, aby prezident odpověděl pouze na první dopis. Ten souhlasil a pověřil svého bratra a Sorensena sepsáním takové odpovědi (Kennedy 1999: 46). Výsledný text souhlasil se zárukou neútočení na Kubu a ukončení karantény výměnou za stažení sovětských nukleárních raket středního doletu pod kontrolou OSN a zastavení prací na raketových polygonech (FRUS 1996a, doc. 67).

Velkým nebezpečím pro jednání se stalo sestřelení amerického průzkumného letounu U-2 pilotovaného majorem Rudolphem Andersonem, Jr., který zahynul. To byl podle Roberta Kennedyho „nejvážnější obrat v sledu událostí“ (Kennedy 1999: 49). Podle Nálevky zasáhly letadlo, nikoli jak se tradovalo kubánské střely, ale dvě rakety země-vzduch SA-2. Po tomto incidentu prezident předběžně souhlasil s návrhem náčelníků štábů na nedělní útok vůči základnám protiletadlových střel na Kubě. Po poradě se svým bratrem, který zdůrazňoval širší souvislosti krize, ale tento souhlas odvolal (Nálevka 2001: 118). Podle sovětských údajů vydal povolení střílet na tyto letouny generál Štěpán Grečko, jeden ze členů Plijevova štábu. Toto rozhodnutí nebylo autorizováno Moskvou a velitelé byli za tuto svévolnou akci pokáráni maršálem Malinovskim (Scott, Smith 1994: 674). Hunt dodává, že rozhodnutí velitele raket SAM o sestřelení letounu U-2 nebylo v souladu s pravidly sovětské úmluvy, ale bylo ve skutečnosti podníceno Castrovy instrukcemi (Hunt 1996: 247).

Podle Frankela Castro rozkázal svým vojákům střílet na americká letadla z děl a sovětských generálů, kteří nemohli z nejasných důvodů nalézt svého velitele Plijeva, si mysleli, že jsou oprávněni pomáhat při obraně ostrova a vydali jednotce obsluhující rakety SAM povolení vypálit tři střely SA-2, z nichž dvě letoun zasáhly. Členové ExCommu došli k mylnému názoru, že Chruščov nechal střílet na americké letouny, aby mohly být dokončeny práce na raketových základnách. Téhož dne ExComm obdržel zprávu, že jiný letoun U-2 z Aljašky bloudil 45 minut nad sovětským územím blízko Čukotky během sbírání vzorků vzduchu pro měření radioaktivního spadu. Sovětské stíhačky chtěli letadlo zadržet, zatímco americké letouny F-102 se pokoušeli pilota navést zpět nad moře (Frankel 2004: 147–148).

Večer se Robert Kennedy opět setkal s velvyslancem Dobryninem, kterému předal kopii posledního dopisu Chruščovovi a jasně shrnul americké požadavky. Prezident byl zneklidněn pokračujícími pracemi na kubánských základnách a sestřelením amerického letounu U-2. Požadoval stažení raket do 48 hodin, jinak je budou muset Američané odstranit sami. Pokud Sověti své rakety odstraní, zruší Kennedy karanténu a zaručí bezpečnost Kubě (Kennedy 1999: 49).

Na velvyslancovu otázku, zda budou odstraněny americké rakety z Turecka, mu Robert Kennedy závazně sdělil, že prezident nezávisle na krizi již rozhodl o jejich stažení během čtyř až pěti měsíců, ale vzhledem k možné

destabilizaci Severoatlantické aliance v případě jednostranného rozhodnutí, prezident Kennedy žádal Chruščova o naprosté utajení tohoto slibu.⁵⁵ Pokud by Chruščov nepřistoupil na utajení této dohody, měl Rusk v plánu prezentovat tento požadavek tak, jako by byl iniciován OSN. Prezident by tak mohl akceptovat žádost o stažení raket od U Thanta nikoli přímo od Chruščova (Frankel 2004: 151–153). Oba typy raket byly v té době zastaralé a ponorky s raketami Polaris ve Středozemním moři byly mnohem účinnější, ale již při jednání o jejich stažení na jaře 1962 mezi Turky a Deanem Ruskem se Ankara postavila proti takovému kroku, protože považovala rakety na vlastní půdě za lepší důkaz americké podpory než neviditelné ponorky (Nálevka 2001: 119).

Robert Kennedy o svém setkání s Dobryninem píše: „Řekl jsem mu, že nemůže dojít k žádnému quid pro quo⁵⁶ ani nemůže být uzavřena jakákoli dohoda pod podobnou hrozbou či tlakem a že o tom bude muset s konečnou platností rozhodnout NATO. Avšak, uvedl jsem, prezidentu Kennedymu záleželo na tom, aby byly rakety v dlouhodobé perspektivě z Turecka a Itálie odstraněny“⁵⁷ (Kennedy 1999: 50).

Sovětský velvyslanec na Kubě Aleksejev byl pověřen, aby předběžně jednal s Castrem a Dorticosem o eventuálním stažení raket, oba kubánští představitelé byli znepokojeni možností kompromisu mezi velmocemi. Castro nevěděl nic o Chruščovových návrzích v dopise Kennedymu ani neslyšel jeho zveřejnění v rádiu. Nebyl informován ani o reakci Kremlu na Plijevovu žádost o povolení k použití všech dostupných protivzdušných zbraní proti americkým leteckým útokům. Na tu reagoval maršál Malinovskij zprávou, v níž kategoricky zakazoval použití jaderných zbraní bez povolení z Moskvy (Frankel 2004: 145).

⁵⁵ Po setkání psal Dobrynin do Moskvy: „Největší starostí prezidenta je veřejná diskuse o problematice Turecka. Formálně bylo rozmístění raketovýchází v Turecku učiněno na základě zvláštního rozhodnutí rady NATO. Oznámení o jednostranném rozhodnutí stáhnout rakety z Turecka by poškodilo celou strukturu NATO a oslabilo vůdčí pozici USA v rámci aliance“ (Gaddis 1998: 271).

⁵⁶ Quid pro quo (z lat.) – záměna věcí, „něco za něco“.

⁵⁷ Robert Kennedy později tvrdil, že varoval Moskvu před vojenskou akcí, pokud nepřijme dohodu založenou na první Chruščovově nabídce. Dobrynin toto popřel s tím, že nebyly učiněny žádné hrozby (Hunt 1996: 241).

3.5.7 Neděle 28. října 1962

Od sobotní noci se konala schůze předsednictva ÚV KSSS, na které se především diskutovalo o poslední Kennedyho odpovědi požadující stažení útočných zbraní výměnou za garance bezpečnosti Castrově Kubě. Ráno byla doručena Dobrynina depeše o rozhovoru s Robertem Kennedym, v níž sovětský velvyslanec zdůraznil, že americký prezident očekává brzkou odpověď. Mezitím generál Ivanov obdržel zprávu, že v 17 hodin moskevského času Kennedy opět promluví k národu se závažným sdělením. Účastníci schůze předpokládali, že prezident oznámí plánovaný letecký útok na Kubu. Později se ukázalo, že televize pouze opakovala projev z 22. října (Nálevka 2001: 120). Nicméně tato mylná informace a Chruščovova obava, že ve Washingtonu začne rozhodovat vojenské vedení žádající útok na Kubu, přispěla k rozhodnutí rychle reagovat a přijmout americké podmínky (Frankel 2004: 159–160).

Chruščov osobně sestavil odpověď Kennedymu, v níž oznámil, že byly na Kubu vyslány rozkazy, aby byly zastaveny montážní práce na raketových zařízeních a aby byly rozebrány a vráceny zpět do SSSR všechny zbraně označované Američany za útočné. Potvrdil souhlas s kontrolami OSN nad touto akcí a rovněž oznámil, že pověřil prvního náměstka ministra zahraničí Vasilije Kuznětsova jednáními v New Yorku. Zároveň vyslovil politování na americkým nepřátelstvím ke Castrově režimu a postěžoval si i na narušování kubánského a sovětského vzdušného prostoru americkými špionážními letouny. Vyjádřil naději na snížení napětí mezi oběma supervelmocemi a své odhodlání „pokračovat ve výměně názorů na zákaz atomových a termionukleárních zbraní, na všeobecné odzbrojení a další problémy spojené s uvolněním mezinárodního napětí“ (FRUS 1996a, doc. 68). Chruščov svůj dopis zakončil větou: „Musíme být velice opatrní a nepodnikat kroky, jež by ohrozily bezpečnost zemí, kterých se tato záležitost týká, kroky, jež by mohly vyvolat podráždění či dokonce vést k osudnému rozhodnutí. Proto musíme prokázat zdravý rozum a zdržet se takových kroků“ (FRUS 1996a, doc. 68). S ohledem na žádost Roberta Kennedyho o utajení dohody o stažení raket Jupiter se o nich sovětský vůdce ani nezminil.

Poté, co předsednictvo ÚV KSSS schválilo konečnou verzi dopisu, byl text odvysílán ještě před 17. hodinou sovětským rozhlasem. Důvodem, proč zvolil Chruščov odvysílání textu rádiem, byla zdlouhavost předávání dopisů mezi

Sověty a Američany. Jak řekl Chruščov: „Jakékoli zdržení mohlo znamenat smrt“ (Sarin, Dvorecký 1998: 155).

V neděli v poledne bylo odvysíláno Kennedyho oznámení americkému lidu, že musí být ještě projednáno mnoho věcí, ale krize je zažehnána (Frankel 2004: 162). Prezident zaslal Chruščovovi zdvořilý dopis s tím, že karanténa bude pokračovat, dokud nebudou dohody splněny. Vyjádřil politování nad incidentem s letounem U-2 nad Čukotkou a také víru v další dohody týkající se omezení šíření jaderných zbraní a zákazu nukleárních zkoušek (FRUS 1996a, doc. 69).

3.6 Castrova role při jednání

Castrova vláda byla z jednání mezi velmocemi během krize zcela vyloučena a Chruščov rozhodnutí se svým spojencem nijak nekonzultoval, proto byl Castro tolik šokován sovětským rozhodnutím o stažení raket z ostrova. Castro odmítl, aby inspektoři OSN provedli kontrolu demontáží raket na kubánském území a ani nepovolil přelety nad ostrovem, čímž celou situaci ještě více zkomplikoval (Hunt 1996: 241).

Castro přerušil styky se sovětskou ambasádou, odmítal osobně jednat s Aleksejevem a nechal se zastupovat prezidentem Dorticosem. 28. října 1962 Castrova vláda formulovala své požadavky vůči USA, které by zaručovaly ostrovu bezpečnost. Havana žádala zrušení hospodářské blokády, zastavení všech „podvratných akcí“ vůči revolučnímu režimu, přísné dodržování suverenity kubánského vzdušného i námořního prostoru a také okamžitou likvidaci základny Guantánamo (Gott 2005: 262). Tyto požadavky byly pro Bílý dům samozřejmě nepřijatelné.

Chruščov v dopise Castrovi z téhož dne zdůrazňoval, že se situace vyřešila v jeho prospěch, ale zároveň ho varoval před neuvážlivými vojenskými akcemi. Chruščov ve skutečnosti Castra vinil z ohrožení slibného jednání sestřelením U-2.⁵⁸ Castro veřejně odsoudil záruku o neútočení jako bezcenný slib nepřátelského souseda (Frankel 2004: 163-164). Ve své odpovědi Chruščovovi hájil sestřelení letounu tím, že neměl v úmyslu „sedět a čekat na překvapivý útok

⁵⁸ Chruščov v dopise Castrovi napsal: „Včera jste sestřelili jedno z nich [letounů], zatímco dříve jste po nich nestříleli, když létaly nad Vaším územím. Agresoři využijí tohoto kroku pro své vlastní účely. Proto Vám přátelsky radím, abyste prokázal trpělivost, shovívavost a ještě více shovívavosti. Samozřejmě, že pokud proběhne útok, bude nutné ho odrazit všemi prostředky. Nemůžeme se ale nechat unést provokacemi...“ (Hunt 1996: 288–289).

..., když potenciálně útočné letouny beztrestně létaly nad svými cíly a mohly je úplně zničit...“(The National Security Archive 1995-2009) a doporučil Chruščovovi, aby požádal své důstojníky o podrobné hlášení o tom, co se opravdu stalo. Také jej informoval, že je zásadně proti inspekci na kubánském území (The National Security Archive 1995-2009).

V dalším dopise Castrovi z 30. října Chruščov psal, že byl informován o tom, že někteří Kubánci jsou nespokojeni se stažením raket, i přestože tento krok zabránil válce, v níž by zemřely miliony lidí. Odmítl také nařčení z toho, že sovětské představitelé s Castrem záležitost nekonzultovali s tím, že jej varovali před hrozícím útokem. Připomněl Castrovi, že útok na USA, který kubánský vůdce navrhoval, by znamenal počátek nukleární války: „Není pochyb o tom, že by kubánský lid nebojoval statečně nebo že by nebyl připraven zemřít hrdinskou smrtí. Ale nebojujeme proti imperialismu, abychom zemřeli...“ (The National Security Archive 1995-2009) I přes stažení raket považoval Chruščov závazek neútočení za velké vítězství: „[Agresor] se připravoval zaútočit na Kubu, ale my jsme tomu zabránili a donutili ho před světovou veřejností přislíbit, že to v nejbližší době nezopakuje. To považujeme za velké vítězství“ (The National Security Archive 1995-2009).

Castro sovětskému vůdci odpověděl o den později a popřel, že by navrhoval, aby SSSR zaútočil jako první, a byl tak označen za agresora. Tím, že by Američané zaútočili na Kubu, kde byly rozmístěny sovětské jednotky mající za úkol pomáhat při obraně ostrova v případě útoku ze zahraničí, „stali by se imperialisté tímto činem agresory proti Kubě a proti Sovětskému svazu, a my bychom odpověděli takovým útokem, který by je zničil“ (The National Security Archive 1995-2009). I přes Chruščovovo vysvětlení měl Castro stále pocit, že byli Kubánci vynecháni z jednání o stažení raket. Dále psal, že „nejen pár Kubánců, jak Vám bylo řečeno, ale ve skutečnosti mnoho z nich zažívá v tuto dobu nepopsatelné rozhořčení a smutek. Imperialisté opět mluví o útočení na naši zemi, což je důkazem toho, jak jsou jejich sliby pomíjivé a nespolehlivé. Našemu lidu avšak zůstává jejich nezničitelná vůle vzdorovat nepříteli a možná že více než kdy jindy musí věřit v sami sebe a ve svou vůli bojovat“ (The National Security Archive 1995-2009).

3.7 Plnění závazků

Ačkoli Chruščov a Kennedy projevili ve své korespondenci odhodlání krizi ukončit, zůstávalo mnoho pochybností a nevyřešených záležitostí týkajících se garancí daných Američany a zejména závazků Sovětského svazu na stažení vojenského materiálu z Kuby.

V pondělí 29. října 1962 obdržel generál Plijev rozkaz od maršála Malinovského, aby zahájil demontážní práce. Důstojníci se netajili svým negativním postojem k tomuto rozhodnutí a zejména k americkému dohledu nad akcí. Dne 30. října přiletěl do Havany generální tajemník OSN U Thant, kterému ale Kubánci nepovolili navštívit raketové základny a jednal tedy pouze se zástupci sovětského velení a velvyslancem Aleksejevem, kteří ho informovali o pokračujících demontážních pracích. Ty měly být ukončeny 2. listopadu, celá operace 20. listopadu 1962. Při jednání s Castrem žádal U Thant o souhlas s inspekcí sovětského raketového arzenálu při jeho odvozu z ostrova. Castro však jakoukoli kontrolu odmítal a domáhal se splnění svých požadavků z 28. října (Nálevka 2001: 127–128). Castro odmítal povolit inspekce OSN na raketových základnách s tím, že ani kubánští vojáci sem neměli přístup. Nechápal, proč by OSN nevěřila sovětskému slibu, že odstraní rakety z ostrova, když věřila americké garanci neútočení. Zároveň žádal navrácení Guantánama. Když Castro odmítl akceptovat OSN inspektory, Kennedy odmítl dát formálně závazek o neútočení této organizaci (Frankel 2004: 166–167).

Chruščov chtěl zlepšit vztahy mezi Moskvou a Havanou a zajistit Castrův souhlas s kontrolou demontážních prací, a proto vyslal na Kubu svého prvního náměstka Anastase Mikojana, jenž měl zároveň Castra seznámit s výsledky velmocenského jednání. Dne 3. listopadu se Mikojan poprvé setkal s Castrem, který vyjádřil nespokojenost nad stažením raket z ostrova a eventuální mezinárodní kontrolou. „Navíc se nás nikdo nezeptal, zda tato rozhodnutí podpoříme! Řešení přijatá bez souhlasu kubánské vlády poškodila morální kredit naší revoluce a snížila její autoritu v Latinské Americe. ... Nebyli jsme také informováni o záměrech sovětské strany a nerozumíme její politice. Nechápeme, že rakety jsou jen tak stahovány, aniž by např. bylo požadováno vyklizení Guantánama“ (Nálevka 2001: 131). Castro oficiálně prohlásil: „Sovětský svaz má právo odstranit své zbraně z kubánské půdy a my Kubánci toto rozhodnutí respektujeme. Nicméně máme jisté výhrady k tomuto rozhodnutí, ale o těchto

rozporech budeme hovořit se sovětskými představiteli v soukromí. Nesmíme zapomenout, že Sovětský svaz nám hodně pomohl“ (Franklin 1997: 60).

Mikojan hájil sovětské rozhodnutí tím, že hrozil útok ze strany USA a v takové situaci nebyl čas projednat celou záležitost s Havanou. Kubánské vedení také zpochybňovalo Chruščovovo tvrzení, že se jedná o velký úspěch. Mikojan naopak obhajoval garanci bezpečnosti jako významný americký ústupek. Na dalších jednáních se zejména diskutovalo o otázce inspekce OSN nad demontážemi základen, což Castro odmítal a poukazoval na právo Kuby jako suverénní země takové kontroly odmítnout. Mikojan po dalším jednání s kubánskými zástupci informoval Moskvu, že Kuba v otázce kontroly neustoupí a jediným řešením tedy bude vizuální kontrola sovětských lodí s vojenským nákladem v mezinárodních vodách. Souběžně s návštěvou Mikojana na Kubě probíhala i jednání Vasilije Kuznětsova v New Yorku, kterého sem na konci října vyslal Chruščov, aby dojednal podrobnosti sovětsko-amerického kompromisu (Nálevka 2001: 133–137).

Dne 29. října 1962 bdržel Kennedy soukromý Chruščovův dopis, v němž sovětský předseda vyjádřil pochopení nad Kennedyho žádostí o utajení dohody o odsunu raket Jupiter z Turecka. Dobrynin tento dopis předal Robertu Kennedymu,⁵⁹ který mu ho ale dalšího dne vrátil s tím, že jej nemůže přijmout vzhledem k tomu, že hovoří o dohodě, jež má zůstat naprosto utajena. Kennedy potvrdil prezidentovo odhodlání tyto rakety stáhnout, ale zdůraznil, že si přeje, aby tato záležitost zůstala v tajnosti a nebyla spojována s kubánskou krizí. Moskva souhlasila (May, Zelikow 2000: 663–664).

Dne 31. října zaslal státní tajemník Rusk instrukce americkým zástupcům v OSN s podrobnostmi verifikačního procesu. Dokument obsahoval seznam ofenzivních zbraní, které měly být z Kuby odstraněny: rakety středního doletu, taktické rakety, bombardovací letadla, rakety země-vzduch, jaderné hlavice, jaderné miny a elektronické naváděcí systémy (The Avalon Project 2008).

Předmětem dlouhých jednání se stal spor o statut bombardovacích letadel Il-28. Tyto proudové stíhače byly schopné nést jaderné bomby, což byl i důvod,

⁵⁹ Podle Dobrynina nechtěl být Robert Kennedy spojován s tímto dopisem, protože nemohl riskovat, že v budoucnosti bude text publikován, což by poškodilo jeho politickou kariéru (Stern 2003: 403).

proč byly zařazeny mezi zbraně, které mají být z ostrova odstraněny. Sověti tento jejich účel odmítali.

Dne 31. října 1962 zaslal Chruščov Kennedymu další dopis, v němž požadoval ukončení karantény na základě pokračujících demontáží raketových základen. Vyzval také Washington k opuštění základny v Guantánamu, protože její funkce je „pouze agresivní, nikoli obranná“ (FRUS 1996a, doc. 71). Dále se Chruščov věnoval ostatním problémům ve vztazích obou velmocí a navrhl Kennedymu dohodu o zákazu podzemních jaderných zkoušek avšak bez inspekci dohlížejících na dodržování této úmluvy. Chtěl také znovuotevřít otázku Západního Berlína a navrhl uspořádání summitu vrcholných představitelů velmocí (FRUS 1996a, doc. 71).

Prezident na tento dopis reagoval 3. listopadu. Ve své odpovědi na žádost o ukončení karantény „vyjádřil naději, že ve spolupráci s OSN bude možné v brzké době dosáhnout uspokojivého řešení umožňujícího odvolání karantény“ (FRUS 1996a, doc. 72) a také znepokojení nad Castrovým nesouhlasem s kontrolami nad demontážními pracemi (FRUS 1996a, doc. 72).

Vzhledem ke Castrově nesouhlasu s kontrolami na jeho území se sovětsí a američtí vyjednavací nakonec dohodli, že odjíždějící lodě, které budou mít na palubě rakety, odkryjí svůj náklad nad otevřeným mořem, kde bude moci být vyfotografován americkými letadly a helikoptéry. Do 11. listopadu 1962 byly všechny sovětské rakety z Kuby odvezeny (Frankel 2004: 166–67).

Poté, co Stevenson předal Kuzněťsovovi seznam zbraní, které USA označily za ofenzivní, zaslal Chruščov 4. listopadu rozhořčený dopis Kennedymu, v němž jeho vládu vinil z vytváření dalších komplikací. Chruščov odmítl označení zastaralých bombardérů Il-28 za ofenzivní s tím, že jsou všeobecně považovány za obranné. Také varoval, že dodatečné požadavky vytváří „nebezpečí, že potíže na cestě k eliminaci napětí vytvořeného kolem Kuby nebudou odstraněny“ (FRUS 1996a, doc. 73).

Dne 6. listopadu 1962 byla odeslána odpověď Chruščovovi, v níž Kennedy zdůraznil, že žádá odstranění všech typů zbraní, které mohou být použity jako útočné, tudíž i letounů Il-28, které jsou sice zastaralé, ale jsou schopné nést jaderné hlavice na dlouhou vzdálenost. Připomněl, že to byly sovětské kroky, které krizi vyvolaly, a také že po celou dobu sovětsí představitelé klamali Američany tvrzeními, že na Kubu nebudou umístěny rakety ohrožující USA.

Vyjádřil své přesvědčení, že „Kuba nemůže mít nikdy normální vztahy s ostatními národy této hemisféry, dokud bude považována za cizí vojenskou základnu a nepřijme mírový kurz nevměšování se jako sousední národy“ (FRUS 1996a, doc. 74).

Poté co předsednictvo ÚV KSSS rozhodlo o stažení letounů Il-28, informoval Chruščov o tomto rozhodnutí Kennedyho v dopise z 12. listopadu. Přestože sovětský předseda stále tvrdil, že bombardéry Il-28 nemohou být pro USA nebezpečné, přislíbil jejich stažení: „Přesto vám dáváme čestné slovo, že odstraníme letouny Il-28 i s jejich personálem a vybavením, i když ne teď ale později“ (FRUS 1996a, doc. 75). Prezident nebyl spokojen s Chruščovovou neurčitou formulací, že letouny budou staženy později, a žádal jasné stanovené datum. Dne 12. listopadu Robert Kennedy sdělil velvyslanci Dobryninovi, že „pokud Sovětský svaz okamžitě vydá rozkaz k odstranění Il-28 a tento odsun bude dokončen během 30 dní, budeme připraveni ihned oznámit ukončení karantény“ (FRUS 1996a, doc. 76).

Dne 14. listopadu 1962 Sovětský svaz souhlasil se čtyřtýdenní lhůtou, ale zároveň Chruščov žádal, aby byla ukončena blokáda a přelety amerických špiónážních letadel nad Kubou, a také požadoval písemné potvrzení závazků plynoucích z dopisů mezi oběma státníky z 27. října (FRUS 1996a, doc. 77).

Mikojan seznámil Castra s těmito skutečnostmi 12. listopadu, načež kubánský vůdce potvrdil nesouhlas s kontrolami na kubánském území.⁶⁰ V osobním dopise, jímž chtěl snížit napětí mezi SSSR a Kubou, Chruščov přesvědčoval kubánského vůdce o prospěchu krize pro jeho režim, který získal záruky bezpečnosti (Quirk 1999: 494).

Dne 20. listopadu 1962 prezident Kennedy na tiskové konferenci oznámil formální ukončení krize,⁶¹ ale upozornil: „Samozřejmě, že nezanecháme úsilí, politického, ekonomického i jiného, abychom na této polokouli zastavili podvratnou činnost z Kuby, ani neopustíme náš cíl a naši naději, že kubánský lid bude jednoho dne naprosto svobodný. Ale toto pojetí politiky se velice liší od každého pokusu zahájit na ostrov ozbrojenou invazi“ (Gott 2005: 262). Poté, co

⁶⁰ Dne 27. listopadu 1962 Castro řekl, že povolí mezinárodní inspekci na svém území za podmínky, že Američané povolí inspekci na všech základnách na území USA, kde probíhal výcvik kubánských exulantů (Franklin 1997: 62).

⁶¹ 19. listopadu Castro podlehl tlaku z Kremle a povolil odvoz letounů Il-28, které si původně chtěl ponechat jako dar od SSSR (Stern 2003: 410).

byly splněny všechny americké požadavky, byla téhož dne odvolána námořní blokáda Kuby (Gott 2005: 262).

Mikojan se 29. listopadu setkal s prezidentem Kennedym a požadoval, aby byla garance o neútočení potvrzena písemně. Kennedy to odmítl s odvoláním na fakt, že USA neměly možnost na místě zkontrolovat, zda byly rakety opravdu zlikvidovány, a zároveň zpochybnil Castrovy mírové úmysly (Nálevka 2001: 150).

4. Důsledky kubánské krize pro vývoj mezinárodních vztahů

Kubánská krize, při níž svět stanul na prahu jaderné války, paradoxně přispěla k uvolnění ve vzájemných vztazích mezi Sovětským svazem a Spojenými státy a jejich stabilizaci. Obě strany jasně pochopily, že se protivník snaží vyhnout nukleárnímu střetu, což všeobecně zvýšilo pocit bezpečí. Tato krize také přinesla poznání, že se velmoci musí vyvarovat opakování obdobných situací (Vykoukal a kol. 2004: 336).

Kubánská krize také odhalila zásadní rozdíly ve způsobu myšlení Rusů a Američanů. Gaddis píše, že to „co v Moskvě působilo dojmem racionálního chování, se ve Washingtonu jeví jako nebezpečně iracionální a naopak.“ (Gaddis 2006: 79).

To bylo mimo jiné i důvodem, proč byla mezi Bílým domem a Kremlem zřízena tzv. horká linka,⁶² přímé komunikační spojení mezi vůdci obou supervelmocí. Tato linka byla zavedena na základě podepsání memoranda o zřízení přímého spojení mezi oběma zeměmi, ke kterému došlo v Ženevě 20. června 1963 ministry zahraničí SSSR a USA. Všichni účastníci krize si byli vědomi toho, že předávání dopisů přes různé osoby přináší riziko, že nebude zpráva doručena včas a může tak dojít k osudným nedorozuměním (CDI 2009). Právě tomu mělo předejít toto jak telefonní, tak dálnopisné spojení obou metropolí, jehož pohotovost se ověřovala každých 45 minut (Syrůček 2008: 237).

Během krize Chruščov i Kennedy prokázali, že se chtějí vyhnout jaderné válce, a také projevíli jisté pochopení pro stanoviska protivníka, čímž mohlo dojít ke skutečnému dialogu. Slibně se vyvíjející vztah mezi oběma vůdci dávající naději na tání studené války a úspěšná jednání byl zničen Kennedyho vraždou v listopadu 1963 (Berghe 1996: 119). Tato konfrontace se stala důležitým impulsem pro hledání společné cesty mezi východem a západem a znamenala i posun mezinárodních vztahů k politice détente (Fidler 1997: 126).

Američtí i sovětské vůdci si uvědomili, že nesou zodpovědnost za to, aby se podobné krize neopakovaly. V září 1963 oba vůdci souhlasili s rezolucí OSN zakazující nukleární a jiné zbraně hromadného ničení ve vesmíru. Po skončení krize Chruščov také přestal vyvíjet tlak v otázce Západního Berlína. Vstřícným

⁶² Tato linka byla poprvé využita během Šestidenní války roku 1967 (CDI 2009).

krokem byl i prodej přebytečné americké pšenice v hodnotě 65 milionů do Sovětského svazu (Giglio 1991: 216).

4.1 Důsledky krize pro Kubu a její vztah s velmocemi

4.1.1 Vztahy Spojených států amerických a Kuby

Kubánská krize měla dalekosáhlé důsledky na stabilitu politického systému Kuby. Ačkoli tato událost přinesla Castrovi i Kubáncům velké osobní zklamání, zajistila revolučnímu režimu bezpečnost na dlouhá léta. Dále však pokračovala anticastrovská rétorika, ostrov byl diplomaticky izolován a exulanti byli povzbuzováni v „politice obtěžování“. Následující vlády USA dodržely Kennedyho slib, že na Kubu nezaútočí. Po rozpadu SSSR vzrostly naděje kubánských exulantů, že by jejich touha po svržení Castra mohla být podpořena Washingtonem, ale i přesto byl Kennedyho slib dodržen (Gott 2005: 263).

I přes oficiální ukončení operace Mangusta, CIA nadále podporovala různé aktivity, které měly vést k podkopání režimu a svržení Castra. V červnu roku 1963 Kennedy povolil CIA, aby obnovila projekty zahrnující plány na zavraždění Castra, sabotáže v elektrárnách, rafinériích a cukrovarech. Útoky, které pokračovaly po celá 60. léta, sloužily Castrovi jako záminka pro udržování stále se rozvíjející tajné služby (Hunt 1996: 247–248).

Opětovné sblížení Kuby se SSSR ukončilo naděje na zlepšení vztahů s USA, jak doporučil výbor Rady národní bezpečnosti Kennedyho administrativě. I přes pokračující veřejná nepřátelská prohlášení, vyjádřili Castro i Kennedy zájem na zlepšení vztahů obou zemí. Francouzský žurnalista Jean Daniel z listu L'Express se setkal s oběma představiteli v říjnu a listopadu 1963. Dne 22. listopadu 1963, když Daniel hovořil s Castrem o možnostech zlepšení vztahů mezi oběma zeměmi, byl prezident Kennedy v Dallasu zavražděn. Tím byly zničeny všechny možnosti na zlepšení americko-kubánských vztahů (Frankel 2004: 173).

Kubánská politická špička se obávala možné izolace, což bylo i motivem, proč podnikla pokusy o nalezení určitého modu vivendi se Spojenými státy. Castro naznačil i ochotu jednat s Bílým domem o náhradě za znárodněný majetek, což podmínil obnovením obchodních styků mezi oběma zeměmi. Tyto snahy zůstaly nevyslyšeny (Nálevka 1997: 53).

Po krizi byly zastaveny obchodní lety mezi Kubou a USA, což zkomplikovalo mnoha Kubáncům jejich snahu opustit ostrov a začít „nový život“

v USA. Mnozí Kubánci, kteří Castrovu revoluci podporovali, byli zklamáni z jejího příklonu ke komunismu a k Sovětskému svazu a raději odcházeli do exilu ve Spojených státech, především na Floridu. Po raketové krizi a zastavení letů mezi Kubou a pevninou se počet emigrantů výrazně snížil. Jediným způsobem, jak se dostat z ostrova, se stala lodní doprava. Castro v roce 1965 povolil, aby byly organizovány legální odjezdy. Při nich se však většina z lodí nevhodných pro mořeplavbu potopila. Americká administrativa chtěla zamezit dalším tragédiím na moři a dožadovala se rozhovorů s Castrem. Castro souhlasil a v listopadu zastavil necelý měsíc trvající lodní přepravu do USA. Američané navrhli, aby pro kubánské občany přející si opustit zemi byla zřízena pravidelná letecká přeprava do Miami. Tyto „lety svobody“ probíhaly od prosince 1965 do srpna 1971, kdy je prezident Nixon zastavil (Gott 2005: 269–270).

Pokračovala i politická izolace Kuby ze strany Organizace amerických států, která v červenci 1964 přijala rezoluci zavazující členské země k přerušení diplomatických styků, obchodu i letecké a námořní dopravy s Kubou. Proti tomuto rozhodnutí hlasovaly Mexiko, Chile a Uruguay, které ale po nátlaku USA změnily názor, a diplomatické vztahy s Havanou udržovalo pouze Mexiko (Nálevka 2001: 172–173).

4.1.2 Vztahy Sovětského svazu a Kuby

Castro byl značně skeptický vůči Chruščovově velmocenské politice a nemohl zapomenout, že ho Sověti nepřizvali k jednáním o raketách. Demonstrativně také odmítl politiku „mírového soužití“ a pokojnou cestu revoluce s tím, že jediným možným způsobem je „ozbrojený zápas“. Z dočasného nepřátelství Castra k sovětskému vedení těžili čínští komunisté, kteří se snažili zdiskreditovat sovětskou zahraniční politiku. Jejich snahy našly u Castra ohlas, čehož se Chruščov obával (Nálevka 2001: 171–172).

Kubánsko-sovětské vztahy byly značně narušeny jednostranným rozhodnutím o stažení raket, které bylo učiněno bez konzultace s Castrem. Aby Chruščov obnovil dobré vztahy, pozval kubánského revolucionáře na návštěvu Moskvy. Castro přiletěl do SSSR v dubnu 1963 a dostalo se mu vřelého přijetí. Po zvážení ekonomických výhod se Castro v otázce čínsko-sovětského sporu přiklonil na sovětskou stranu, protože toto spojení mu poskytovalo nemalé finanční prostředky. Castro opět navštívil Sovětský svaz v lednu 1964, aby

dojednal výhodnější smlouvu o prodeji cukru. Chruščov naopak očekával, že se mu dostane ujištění o Castrově podpoře sovětské politiky mírového soužití a slibu, že Kubánci nebudou vyvolávat problémy s novou americkou vládou prezidenta Johnsona. Oba představitelé dosáhli svého (Gott 2005: 266).

Castro také pokračoval v budování komunistické strany na Kubě. V únoru 1963 byla ze Sjednocených revolučních organizací vytvořena Jednotná strana socialistické revoluce, která v říjnu 1965 přijala název Komunistická strana Kuby. Zároveň byl upevňován totalitní charakter režimu, který pronásledoval jinak smýšlející jedince a omezoval soukromý život Kubánců. Na konci 60. let musel Castro požádat Sovětský svaz o zvýšenou pomoc, protože kubánská ekonomika byla ruínována hospodářskou bloádou i Castrovou ekonomickou reformou, kterou se snažil situaci vyřešit (Nálevka 2001: 173–175).

Za jediného vítěze kubánské krize může tak být považován Fidel Castro, jehož režim se stal pro americké státníky bolestivou připomínkou toho, že i moc této země je omezená. Pro Sovětský svaz zůstala Kuba nadále důležitým, leč velmi drahým spojencem (Hunt 1996: 248).

4.2 Důsledky krize pro Sovětský svaz

Kubánská krize skončila neúspěchem SSSR a zejména Chruščovovou osobní porážkou. Sovětský vůdce nedosáhl strategické rovnováhy s USA ani nezaručil bezpečnost Castrovu režimu, ačkoli získal Kennedyho slib, že USA na Kubu nezaútočí. Přestože Castro slib v roce 1962 zpochybňoval jako pomíjivý, jeho důvěryhodnost se prokázala během příštích desetiletí (Hunt 1996: 247).

Chruščov svým rozhodnutím stáhnout sovětské rakety z Kuby potvrdil americkou převahu ve všech druzích jaderných zbraní. Výsledkem této akce bylo i další zhoršení sovětsko-čínských vztahů a pokles prestiže Sovětského svazu zejména v Latinské Americe (Bradley 1994: 121). Celou zimu 1962–1963 se Chruščov snažil všechny přesvědčit, že jeho raketové dobrodružství skončilo vítězně, protože dalo Kubě záruku bezpečnosti, což bylo údajně jeho hlavním smyslem. Castro ale neprojevil žádnou vděčnost, což společně s jeho projevy sílících sympatií vůči komunistické Číně toto tvrzení podkopávalo. Rozmístění sovětských raket na Kubě také zdiskreditovalo Chruščovovu letitou tezi, že SSSR má tak účinné zbraně, že nepotřebuje základny v zahraničí (Frankel 2004: 168).

Neúspěch z října 1962 výrazně oslabil Chruščovovu pozici ve vedení Sovětského svazu. V roce 1963 Chruščov ještě dokázal obhájit svou funkci, ale o rok později se předseda nejvyššího sovětu Leonid Brežněv spolu s tajemníky ústředního výboru strany Nikolajem Podgorným a Alexandrem Šelepinem a šéfem KGB Vladimírem Semitčastným postavili do čela protichruščovského spiknutí. Sovětskému předsedovi vyčítali jeho kompromisnost, porážku v kubánské krizi a zaostávání v závodech ve zbrojení. Brežněv se rovněž obával Chruščovových administrativních reforem, které by mohly ohrozit pravomoci vyšší byrokracie. Američané s obavami sledovali Chruščovovo sesazení v roce 1964, protože se obávali, že se ve vedení SSSR prosadí zastánci tvrdé linie, jakým byl Chruščovův hlavní sok Frol Kozlov (Berghe 1996: 119–120).

Chruščov v posledních letech své vlády ztratil podporu dvou významných složek – armády a bezpečnosti. Vojáci se obávali dalšího snižování stavu ozbrojených sil, jak Chruščov navrhoval, a vedení KGB neskryvalo svou nespokojenost s tím, že jejich politický vliv neodpovídá významu, jaký bezpečnostní aparát ve státě má (Moulis 2006: 157). Do roku 1961 Chruščov poměrně úspěšně předstíral, že Sovětský svaz má nad USA převahu v počtu jaderných zbraní. Sovětský předseda věřil, že k zastrašení protivníka stačí jaderné hlavice, a chtěl proto snížit počty pozemního vojska, aby ušetřené peníze mohly posloužit na civilní účely, čímž si znepřátelil armádní špičky. Stažení raket z Kuby v listopadu 1962, které mnozí vojáci považovali za velké ponížení, ještě zhoršilo nepříliš dobré vztahy Chruščova s armádou (Frankel 2004: 167).

Prvním ohniskem spiknutí proti Chruščovovi byla skupina moskevských funkcionářů, kteří začínali svou kariéru v komunistické straně Ukrajiny, soustřeďujících se okolo Leonida Brežněva. Druhým ohniskem byla bezpečnost. Hlavním aktérem tohoto centra byl bývalý šéf KGB Šelepin, který pomýšlel na získání Chruščovovy funkce (Moulis 2006: 157–158). Na zasedání předsednictva ústředního výboru 13. října 1964 byl Chruščov podroben kritice zejména kvůli neúspěšné hospodářské a zahraniční politice jak vůči USA, tak i Číně, a Brežněv navrhl, aby byl Chruščov zbaven všech funkcí. Dne 14. října 1964 Chruščov rezignoval. Jeho žádosti o uvolnění ze všech funkcí bylo vyhověno vzhledem k jeho „pokročilému věku a zhoršení zdravotního stavu“ (Moulis 2006: 169–173).

Kubánská krize odhalila nedostatky Sovětského svazu ve vojenské oblasti a zaostávání ve strategických jaderných zbraních, což vedlo k zahájení rozsáhlého

zbrojení. Jeho cílem bylo dosažení jaderné rovnováhy se Spojenými státy a získání nástrojů pro realizaci globální politiky (Vykoukal a kol. 2004: 336–337). Rozsáhlé zbrojení propuklo roku 1964 po nástupu Brežněva do čela Sovětského svazu, kdy nový generální tajemník prosadil doktrínu sovětské nukleární a vojenské superiority namísto dřívější strategické jaderné rovnováhy, načež masivní zbrojení přivedlo Sovětský svaz až k ekonomickému kolapsu (Nálevka 2001: 171).

4.3 Důsledky krize pro USA

Často je kubánská krize považována za americké vítězství, protože se Spojeným státům podařilo dosáhnout odstranění sovětských raket z Kuby, čímž Sovětský svaz přišel o možnost mít strategickou základnu v blízkosti Spojených států, ale zároveň se mu podařilo získat záruku bezpečnosti pro Kubu a dosáhl i odstranění amerických raket z Turecka (Nálevka 1997: 51).

Přestože se Kennedyho administrativě během krize dostalo podpory ze strany západoevropských spojenců, sílily v jejich řadách pochybnosti o odhodlání Američanů bránit Evropu v případě konfliktu se Sovětským svazem, na což často poukazoval francouzský prezident de Gaulle. Kennedy se obával ztráty prestiže v rámci Severoatlantické aliance, a proto na veřejnosti odmítal sovětské žádosti o odstranění raket z Turecka a dalších evropských zemí. Přesto při soukromých jednáních Roberta Kennedyho s velvyslancem Dobryninem prezident Kennedy přislíbil jejich stažení do pěti měsíců od ukončení krize (Bradley 1994: 120–121).

Severoatlantičtí spojenci nebyli s největší pravděpodobností vzhledem k přísnému utajení dohody o tomto slibu informováni, nicméně na zasedání Severoatlantické rady v prosinci 1962 schválili ministři zahraničí postup americké vlády během krize. Na zasedání v Ottawě v lednu 1963 bylo přijato rozhodnutí o demontáži raketových systémů Jupiter z Turecka i Itálie a jejich nahrazení ponorkami se systémem Polaris rozmístěných ve Středomoří. Všechny rakety byly demontovány do konce dubna 1963 (Fidler 1997: 125–126). Na veřejnosti bylo stažení raket Jupiter prezentováno jako zdokonalování a obnovování výzbroje NATO v rámci širšího přeskupení jaderných sil. Blízcí spolupracovníci prezidenta Kennedyho vytrvale popírali jakoukoli spojitost mezi stažením Jupiterů a kubánskou krizí a ačkoli byla tato tvrzení zpochybňována, po dalších několika let neexistovaly spolehlivé důkazy potvrzující tyto domněnky (Frankel 2004: 169).

Kennedy byl především pravicovými odpůrci kritizován za to, že nevyužil příležitosti a nevyřešil kubánský problém navždy, zejména když USA disponovaly jasnou převahou jak v počtu strategických jaderných zbraních, tak těch konvenčních. Naopak jiní mu vyčítali ochotu riskovat jadernou válku jen pro to, aby oddálil nevyhnutelné, tedy, že jednoho dne budou USA stejně ohrožovány sovětskými jadernými zbraněmi ve své blízkosti (Krieger 2000: 400). Kennedy byl viněn z faktické podpory Castrova režimu a zejména kubánští exulanti mu nemohli odpustit slib neútočení na Kubu. Kennedy vyšel nicméně z krize posílen a jeho popularita mezi občany dosáhla maxima (Nálevka 2001: 171).

Vzhledem k tomu, že Castro nepovolil Američanům ani inspektorům OSN, aby se přesvědčili o úplném stažení útočných zbraní z Kuby, a nepřestal podporovat gerilová hnutí v jiných zemích Latinské Ameriky, Kennedy odmítl oficiálně potvrdit svůj závazek o neútočení. Až v srpnu 1970 oznámil ministr zahraničí Nixonovy vlády Henry Kissinger, že bylo „dosaženo vzájemného porozumění v tom, že Kuba nebude ohrožovat své sousedy a Spojené státy nebudou útočit na Kubu“ (Quirk 1999: 492–493).

V roce 1963 Kennedy se svými poradci diskutoval o možných způsobech, jak oslabit spojenectví Kuby a SSSR, a zvažoval i jednání s Castrem, který vysílal nejasné signály, že má zájem na zlepšení vztahů s USA. Tyto úvahy ale nevedly k žádným jasným výsledkům a Kennedy nechal obnovit program mající za cíl svržení Castrova režimu (Hunt 1996: 247).

Dne 10. června 1963 Kennedy vystoupil na *American University* ve Washingtonu, D.C., s projevem, který reflektoval zlepšující se vztahy se Sovětským svazem. Kennedy hovořil o světovém míru „nejen pro Američany, ale pro všechny muže a ženy, míru nejen v naší době, ale ve všech dobách“ (JFK Presidential Library & Museum 2009) a varoval před nebezpečím, které jaderné zbraně přinášejí, a proto volal po spolupráci a jednání zejména o problematice závodů ve zbrojení, které výrazně finančně zatěžovaly oba národy. Poukázal na to, že „žádný národ ve válečné historii netrpěl více než Sovětský svaz během druhé světové války. Nejméně 20 milionů lidí zemřelo.“ Zdůraznil, že je společným americkým a sovětským zájmem vyhnout se válce: „USA a Sovětský svaz a jejich spojenci mají hluboký zájem na skutečném míru a zastavení závodů ve zbrojení“ (JFK Presidential Library & Museum 2009). Slíbil, že USA nebudou provádět jaderné testy v atmosféře, pokud tak učiní i ostatní země. Také oznámil

setkání zástupců USA, SSSR a Velké Británie v Moskvě, kde se bude jednat o uzavření dohody o zákazu jaderných zkoušek. Na závěr prezident ujistil, že „Spojené státy, jak svět ví, nikdy nezačnou válku. Nechceme válku. Tato generace Američanů má už dost – více než dost – války, nenávisti a útisku“ (JFK Presidential Library & Museum 2009).

Po smrti Kennedyho byla v USA prosazena tvrdá linie vůči Latinské Americe. Johnsonova administrativa zrevidovala předchozí politiku spojení pro pokrok a v květnu 1966 formulovala nárok USA „zavést pořádek v zemi, jejíž představitelé ztratili kontrolu nad vývojem situace“ (Nálevka 2003: 132).

Po kubánské krizi se prosadila nová vojenská strategie nazvaná Záruka vzájemného zničení, zkráceně MAD. Tato doktrína vycházela z předpokladu, že kompletní využití jaderných zbraní oběma protivníky by vedlo ke zničení jak útočící, tak bránící se země. Jejím hlavním teoretikem byl Robert McNamara, který tak zcela přeformuloval předchozí strategii útočení mimo města, tedy na vojenské cíle. Podle nové doktríny měla válce zabránit obava ze zničení vlastní země (Gaddis 2006: 79–80).

Ačkoli je výsledek krize všeobecně vnímán jako americké vítězství, které zvýšilo prestiž prezidenta Kennedyho, jenž se postavil rozpínavé sovětské politice, udržení Castrova komunistického režimu na západní polokouli může být vnímáno jako jedna z největších proher USA z období studené války. Záležitost je pro Američany o to více bolestivější, protože Kuba byla na počátku 20. století plně pod jejich vlivem a byla to právě předchozí politika Spojených států, která Kubu vehnala do náruče Sovětského svazu (Plechanovová, Fidler 1997: 77).

4.4 Vliv krize na zahájení jednání o odzbrojení

Kubánská krize potvrdila význam jaderných zbraní v otázce zastrašování protivníka, což vedlo k tomu, že se soutěžení mezi supervelmocemi přesunulo do oblasti strategických zbraní. Po zkušenosti, kterou tato krize přinesla, se ale mělo soupeření v oblasti jaderné výzbroje odehrávat podle jistých pravidel. Dohody Spojených států se Sovětským svazem v otázce zbrojení vyvolávaly jisté obavy Evropanů, aby se nestaly obětmi velmocenské politiky. Zároveň se ale obávali i tvrdého postupu Američanů vůči šíření komunismu (Luňák 1997: 220).

Již před propuknutím krize v říjnu 1962 se na půdě OSN jednalo o možnostech kontroly zbrojení. Iniciativy přicházející zejména ze strany

Sovětského svazu, ale narážely na nedůvěru Američanů, kteří disponovali jadernou převahou. Chruščov dokonce v září 1959 navrhl v OSN globální odzbrojení, které mělo proběhnout do čtyř let. Návrh byl zamítnut jako demagogický. Poté, co Kennedy demonstroval svou sílu během krize, uvažoval o stabilizaci závodů ve zbrojení, jak navrhoval Chruščov ve svých dopisech (Berghe 1996: 119).

Jedním z kroků, který měl předejít opakování podobné situace, bylo uzavření Smlouvy o částečném zákazu jaderných zkoušek 5. srpna 1963. Smlouva, kterou podepsal Sovětský svaz, USA a Velká Británie, zakazovala jaderné pokusy v kosmu, atmosféře a pod mořskou hladinou, zároveň omezovala sílu podzemních pokusných jaderných výbuchů, které byly jako jediné povoleny.⁶³ Francie, budující vlastní jaderné síly, KLR a Čína svůj podpis přidat odmítly. Tato úmluva značně snížila hrozbu, že Země bude v budoucnosti zamořena radioaktivním spadem. Ke smlouvě se později připojilo více jak 100 států (Vykoukal a kol. 2004: 336).

Kennedy se především obával, že jaderné zbraně získá Čína, kterou považoval za nebezpečnější než Sovětský svaz. Kennedyho obava z čínského jaderného programu byla jedním z hlavních důvodů, proč mu tolik záleželo na zákazu jaderných zkoušek. Zároveň věřil, že taková dohoda by mohla ještě prohloubit sovětsko-čínské spory. Jeho naděje ale zničilo čínské odmítnutí připojit se k dohodě (Giglio 217–218).

S přibývajícím počtem zemí vlastnících jaderné zbraně panovalo přesvědčení, že bude stále obtížnější vyhnout se jadernému konfliktu, proto členské státy OSN volaly po uzavření dohody, která by toto riziko snížila.

Dědictvím Kennedyho a Chruščovovy politiky usilující o omezení zbrojení se stala Smlouva o nešíření jaderných zbraní z roku 1969 a smlouvy o omezení strategických zbraní z roku 1972. Obě země také neformálně souhlasily s tím, že budou tolerovat satelitní průzkumy nad svým územím (Gaddis 1998: 280).

Smlouva o nešíření jaderných zbraní – The Treaty on The Non-Proliferation of Nuclear Weapons (NPT) byla podepsána 1. července 1968 v Moskvě, Washingtonu a Londýně a v platnost vstoupila 5. března 1970, kdy již

⁶³ Za účelem kontroly dodržování této smlouvy vyslaly Spojené státy na oběžnou dráhu v roce 1963 první dvojici družic Vela, které měly za úkol odhalit nukleární exploze v atmosféře a kosmu z výšky přes 100 tisíc kilometrů (Dušek 2006: 73).

byla ratifikována 47 státy. Do roku 2004 k této smlouvě přistoupilo 188 států, Indie, Izrael, Pákistán a KLRD přistoupit odmítly. Cílem této dohody bylo „zmrazení soudobého stavu rozšíření jaderných zbraní a technologií pro vojenské účely a jejich další nešíření“ (Kuchyňková, Suchý 2005: 131–132). Ačkoli byla smlouva často kritizována i nedodržována smluvními zeměmi, je jejím velkým přínosem, že počet stávajících jaderných mocností dosáhl jen devíti států (Kuchyňková, Suchý 2005: 157).

Dalším významným bodem v otázce odzbrojení se stala jednání o omezení strategických zbraní známá pod označením SALT I a probíhající od listopadu 1969 do května 1972. Výsledkem dlouhých jednání se stalo několik dohod, z nichž nejvýznamnější je Dočasná dohoda o omezení strategických útočných zbraní (The Interim Agreement on Limitation of Strategic Offensive Arms) a především Smlouva o protiraketových systémech ABMT, kterou prezident Nixon a generální tajemník ÚV KSSS Brežněv podepsali 26. května 1972. Tato bilaterální smlouva omezovala kvalitativně i kvantitativně systémy národní protiraketové obrany zajišťující ochranu před strategickými jadernými zbraněmi (U.S. Department of State 2009). Ačkoli byla smlouva později vnímána spíše jako překážka v americké snaze bránit zemi před hrozbou zbraní hromadného ničení, na počátku 70. let znamenala velký úspěch.⁶⁴ Po těchto rozhovorech následovala jednání označovaná jako SALT II. Přestože výsledné smlouvy byly podepsány v roce 1979, nevešly v platnost, protože v USA byla jejich ratifikace odložena na neurčito kvůli sovětské invazi do Afghánistánu (Kuchyňková, Suchý 2005: 17).

Závody ve zbrojení však i přes tyto smlouvy pokračovaly nadále. Sovětský svaz zareagoval na Kennedyho zbrojení z roku 1961 a události kubánské krize zintenzivněním svého raketového programu.⁶⁵ Jak řekl Kuznětsov při jednáních o způsobech stažení raket z Kuby: „Nedovolíme Vám Američanům, abyste nám to mohli udělat znovu“ (Hunt 1996: 248). Do roku 1970 měl SSSR dosáhnout parity se Spojenými státy (Hunt 1996: 248).

⁶⁴ Prezident Bush Jr. po útocích z 11. září oznámil v prosinci 2001, že USA od smlouvy odstoupí po uplynutí šestiměsíční výpovědní lhůty. Stalo se tak 13. června 2002 (Kuchyňková, Suchý 2005: 20)

⁶⁵ Kahan a Long píší, že zatímco americký raketový program snižoval svou produktivitu, SSSR získal těmito smlouvami a jednáními čas na doplnění raketového arzenálu, i přestože měl Chruščov opravdový zájem na omezení jaderných zbraní (Kahan, Long 1972: 587).

Závěr

Kubánská raketová krize byla vyvrcholením dlouhodobého napětí, které panovalo v mezinárodních vztazích od konce druhé světové války. Přestože existuje mnoho dokumentů a publikací na toto téma, odpověď na otázku, proč ke krizi došlo právě v říjnu 1962, když soupeření mezi oběma velmocemi probíhalo od začátku studené války, zůstává nejasná. Problém spočívá především v určení důvodů, kvůli nimž se Chruščov odhodlal k tak riskantnímu kroku, jakým bylo rozmístění raket na vzdáleném ostrově. Vysvětlení lze hledat v Chruščovově povaze, protože byl často označován za člověka impulzivního, který nepomýšlí na důsledky svých činů. Sovětský představitel byl rovněž rozhořčen rozmístěním amerických raket v Turecku blízko sovětských hranic a chtěl to tedy oplatit Američanům stejnou mincí. Pravděpodobně zásadní roli hrála skutečnost, že Sovětský svaz za USA zaostával v počtu jaderných zbraní a rozmístění raket středního doletu na Kubě by umožnilo, aby tyto rakety nahradily funkci nekvalitních sovětských mezikontinentálních střel. Chruščov tak mohl sledovat tímto krokem vyrovnaní strategické rovnováhy, která se přikláněla na americkou stranu. Avšak i sami členové ExCommu si byli vědomi toho, že narušení americké strategické převahy tímto aktem je minimální a že vojenský význam raket je zanedbatelný. Roli také s největší pravděpodobností hrála Chruščovova snaha poskytnout ochranu novému členu socialistického tábora – Kubě. Nutno říci, že do dnešních dnů, i přes všechny materiály a dokumentaci ke kubánské krizi, není možné přesně určit, jaké byly motivy, které vedly Chruščova k tomuto činu. Je pravděpodobné, že za jeho rozhodnutím stálo několik impulsů, které se vzájemně doplňovaly. Hypotézy vysvětlující Chruščovovo rozhodnutí jsem podrobněji rozpracovala v samostatné kapitole.

Za svůj cíl jsem si určila mimo jiné ověřit tvrzení, že kubánská krize byla opravdu nejnebezpečnějším okamžikem studené války. Náležitě zodpovědět tuto otázku je ale velmi obtížné. Před rokem 1962 došlo k několika krizím mezi Sovětským svazem a Spojenými státy, ale nikdy nebylo eventuální použití jaderných zbraní tak reálné, jako tomu bylo právě v říjnu roku 1962. Chruščov sice několikrát vyhrožoval Západu zejména v otázce Berlína a jeho nevyřešeného statutu, ale nikdy se nejednalo o hrozby jaderného útoku. Ačkoli se v dnešní době může zdát, že hrozba jaderné války v roce 1962 nebyla tak velká, je pravdou, že

tehdy si hlavní protagonisté mysleli, že může nastat „konec světa“, pokud obě supervelmoci využijí plně svůj jaderný potenciál k útoku na protivníka.

Před krizí i během ní sehrála roli i rozdílná mentalita obou národů, což se prokázalo již na schůzce Kennedyho s Chruščovem ve Vídni v červnu 1961, po níž americký prezident pochopil, že se sovětskými představiteli se dá jednat jen z pozice síly. Představitelé obou národů samozřejmě interpretovali krizi roku 1962 rozdílně, Američané považovali rozmístění raket za provokaci a narušení jejich sféry vlivu, naopak Sověti se naopak hájili tím, že americké rakety mířící na sovětské cíle jsou rozmístěny v Turecku a jiných evropských zemích.

Mým hlavním cílem bylo zjistit, jaký vliv měla kubánská krize na další vývoj v mezinárodních vztazích. Tato událost ovlivnila především její hlavní aktéry – Sovětský svaz, Spojené státy a Kubu, ale i vztahy Američanů a jejich partnerů v NATO. Ty byly oslabeny zejména pochybnostmi ohledně stažení raket Jupiter z Turecka v roce 1963 a jeho případnou spojitostí s kubánskou krizí. I přestože Kuba byla zemí, která stála v centru krize, nebyla zde přijímána klíčová rozhodnutí. Díky slibu o neútočení, který Chruščov získal od Kennedyho, však mohl Castro bez zasahování USA upevnit svou moc. Kubánská krize v konečném výsledku zaručila Castrovu režimu bezpečnost ze strany Spojených států a hospodářskou pomoc nemalé výše, díky níž se Chruščov snažil opět získat přízeň kubánského vůdce. Přestože nebyl Kennedyho slib nijak závazný pro další vlády, Kuba od roku 1961, kdy proběhla invaze v Zátocě sviní, nemusela čelit americkému útoku. Ačkoli studená válka skončila a Sovětský svaz se stal minulostí, Castro ovládl Kubu na téměř půl století. Vztahy Kuby a Spojených států zůstávají napjaté do dnešních dnů.

Možné zlepšení vztahů Sovětského svazu a Kuby se Spojenými státy bylo znemožněno zavražděním Kennedyho v roce 1963. Je zbytečné spekulovat, jak by se tyto vztahy vyvíjely dál, kdyby nedošlo k osudnému atentátu. Faktem zůstává, že Kennedy i Castro projeví snahu najít možné cesty ke sblížení obou zemí, ale bezvýsledně. I vztahy se SSSR se zdály být perspektivnější než kdy předtím. Kennedy si získal Chruščovův respekt a byl generálním tajemníkem považován za vhodného partnera k jednání, k nimž však již nedošlo. Pro samotného Chruščova znamenala tato událost počátek jeho politického pádu, který byl dovršen v říjnu 1964, kdy byl ve funkci nahrazen Leonidem Brežněvem.

Za pozitivní důsledky krize lze bezesporu považovat zřízení tzv. horké linky mezi Kremlem a Bílým domem a impuls, který dala představitelům velmocí k zahájení jednání o omezení zbrojení a jaderných zkoušek. Je paradoxem, že právě kubánská krize přispěla k uvolnění v mezinárodních vztazích, které tyto jednání umožnilo. Kubánská raketová krize měla značný vliv na systém mezinárodních vztahů 60. let, a proto je této problematice věnována závěrečná kapitola, která tyto důsledky sumarizuje. Poznání, že nelze riskovat lokání konflikt mezi velmocemi vlastníci jaderné zbraně, aniž by došlo k jaderné válce, přispělo k uvolnění ve vztazích obou bloků, i přestože kubánská krize vyhrotila napětí na maximum.

Počet slov: 20 396

Počet znaků bez mezer: 117 330

Počet znaků s mezerami: 139 220

Resumé

Bakalářská práce pojednává o kubánské raketové krizi a jejím vlivu na vývoj mezinárodních vztahů. Tato událost, která proběhla v říjnu 1962, byla zapříčiněna rozmístěním sovětských raket středního doletu na Kubě. Poté, co byla na Kubu ze strany USA uvalena námořní karanténa a Kennedy v korespondenci se sovětským protějškem nakonec přislíbil garanci neútočení na Kubu, byly rakety demontovány. Ačkoli je kubánská krize označována za událost, která takřka vedla k jadernému konfliktu, paradoxně přispěla k uvolnění napětí na mezinárodním poli. Představitelé obou velmocí pochopili, že jedno mylné rozhodnutí by se mohlo stát příčinou rozpoutání třetí světové války, v níž by byly použity nukleární zbraně.

Obecně je krize vnímána jako vítězství Kennedyho a Spojených států, ale i USA musely udělat několik ústupků. A tak jediný, kdo může být považován za opravdového vítěze, je Fidel Castro. Kennedy musel dát záruku, že Kuba nebude napadena Spojenými státy ani jinou zemí západní hemisféry, což stabilizovalo Castrův režim na dlouhá léta. V roce 1963 byly také staženy americké rakety Jupiter z Turecka, jak bylo dohodnuto v tajných jednáních mezi Robertem Kennedym a sovětským velvyslancem Dobryninem. Kubánská krize rovněž znamenala počátek mocenského pádu generálního tajemníka Sovětského svazu Chruščova, který byl odvolán ze své funkce v roce 1964. Poznání z kubánské raketové krize také přispělo k zahájení jednání o omezení zbrojení a jaderných zkoušek. Kubánská krize výrazně ovlivnila systém mezinárodních vztahů poloviny 60. let.

Summary

This bachelor thesis deals with Cuban Missile Crisis and its influence on future progress of international relations. This event from October 1962 was caused by deployment of Soviet medium-range ballistic missiles in Cuba. USA imposed a quarantine over Cuba and Khrushchev with Kennedy were looking for some solution. The situation became stable after American-Soviet agreement. The result reached by this agreement with the Soviets was to dismantle the missiles in Cuba in exchange for a non-invasion pledge for Cuba by the USA. Although the Cuban Missile Crisis is considered to be the event which nearly caused the nuclear war, this conflict paradoxically contributed to a release of tensions in international affairs. The authorities of Great Powers understood that one misjudgement or bad decision could lead mankind to the edge of the third world war with a use of nuclear weapons. The Crisis is generally considered to be a victory of J.F. Kennedy and the USA. But the only one who could be marked as a real victor is Fidel Castro. Kennedy's non-invasion pledge that none of the west countries including the USA will attack Cuba stabilized Castro's political system for long years. In 1963 the American Jupiter missiles were removed from Turkey, this act was agreed during secret negotiations between US Attorney General Robert Kennedy and Soviet ambassador Dobrynin. The Cuban Missile Crisis was also one of the causes why Secretary General of The Soviet Union Khrushchev lost his office in 1964. The results of The Cuban Missiles Crisis led to the beginnings of nuclear test and armament limitation talks. The Cuban Missiles Crisis had major influence on system of international relations in mid-1960s.

Bibliografie

1) tištěná literatura

- Berghe, Yvan van den. *Velké nedorozumění?: dějiny studené války (1917-1990)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů 1996. ISBN 80-85864-24-X
- Blight, James G.; Welch, David A. *On the brink: Americans and Soviets reexamine the cuban missile crisis*. New York: Noonday press 1990. ISBN 0-374-52227-8
- Bradley, J.F.N.(John Francis Nejez). *Válka a mír po roce 1945: Dějiny vztahů mezi Sovětským svazem a Západem*. Praha: Victoria Publishing 1994. ISBN 80-85605-72-4
- Dušek, Jiří; Píšala, Jan. *Jaderné zbraně*. Brno: Computer Press 2006. ISBN 80-251-0817-1
- Fidler, Jiří; Mareš, Petr. *Dějiny NATO*. Praha, Litomyšl: Paseka 1997. ISBN 80-7185-145-0
- Frankel, Max. *High noon in the Cold War: Kennedy, Khrushchev, and the Cuban Missile Crisis*. New York: Ballantine Books 2004. ISBN 0-345-46505-9
- Gaddis, John Lewis. *Studená válka*. Praha: Slovart 2006. ISBN 80-7209-843-8
- Gaddis, John Lewis. *We now know: rethinking cold war history*. Oxford: Oxford University Press 1998. ISBN 0-19-878071-0
- George, Alice L. *Awaiting Armageddon: how Americans faced the Cuban Missile Crisis*. Chapel Hill: University of North Carolina Press 2003. ISBN 0-8078-2828-9
- Giglio, James N. *The Presidency of John F. Kennedy*. Lawrence: University Press of Kansas 1991. ISBN 0-7006-0520-7
- Gott, Richard. *Kuba: nové dějiny*. Praha: BB/art 2005. ISBN 80-7341-678-6
- Gromyko, Anatolij Andrejevič. *Karibská krize*. [Praha]: -- 1971.
- Hunt, Michael H. *Crises in U.S. foreign policy*. New Haven: Yale University Press 1996. ISBN 0-300-06597-3

- Kennedy, Robert Francis. *Třináct dní: vzpomínky na kubánskou raketovou krizi*. Praha: Paseka 1999. ISBN 80-7185-219-8
- Krieger, Joel. *Oxfordský slovník světové politiky*. Praha: OTTOVO nakladatelství 2000. ISBN 80-7181-463-6
- Krejčí, Oskar. *Zahraniční politika USA: Ideje, doktríny, strategie*. Praha: Professional Publishing 2009. ISBN 978-80-86946-68-9
- Kuchyňková, Petra; Suchý, Petr. *Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování: marnost nad marností?* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav 2005. ISBN 80-210-3881-0
- Luňák, Petr. *Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Praha: Libri 1997. ISBN 80-85983-29-X
- May, Ernest R.; Zelikow, Philip D. *The Kennedy tapes: inside the White House during the Cuban missile crisis*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press 2000. 0-674-17927-7
- Moulis, Vladislav. *Neobyčejný život Nikity Sergejeviče: N.S. Chruščov a jeho doba*. Praha: Dokořán 2006. ISBN 80-7363-088-5
- Nálevka, Vladimír. *Fidel Castro: podzim diktátora*. Praha: EPOCH 1997. ISBN 80-902129-3-X
- Nálevka, Vladimír. *Karibská krize*. Praha: ISV 2001. ISBN 80-85866-89-7
- Nálevka, Vladimír. *Studená válka*. Praha: Triton 2003. ISBN 80-7254-327-X
- Pérez-Stable, Marifeli. *The Cuban Revolution: Origins, Course, and Legacy*. New York: Oxford University Press 1993. ISBN 0-19-508407-1
- Plechanovová, Běla; Fidler, Jiří. *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha: ISE 1997. ISBN 80-85241-79-X
- Quirk, Robert E. *Fidel Castro: o jeho cestě k moci, jeho režimu a jeho spojencích a protivnících*. Ostrava: Oldag 1999. ISBN 80-85954-60-5
- Sarin, Oleg; Dvůřek, Lev. *Vetřelci: Agrese Sovětského svazu proti světu 1919-1989*. Brno: Books 1998. ISBN 80-7217-065-1
- Stern, Sheldon M. *Averting „the final failure“: John F. Kennedy and the secret Cuban Missile Crisis meetings*. Stanford: Stanford University Press 2003. ISBN 0-8047-4846-2
- Syruček, Milan. *Na prahu atomové války*. Praha: EPOCH 2008.

ISBN 978-80-87027-86-8

- Taylor, Frederick. *Berlínská zed': 13.srpna 1961 – 9.listopadu 1989*. Praha: BB/art, 2008. ISBN 978-80-7381-413-7
- Villa, José de; Neubauer, Jürgen. Máximo líder – Fidel Castro. Praha: Ikar 2007. ISBN 978-80-249-0939-4
- Vykoukal, Jiří; Litera, Bohuslav; Tejchman, Miroslav. *Východ: vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku: 1944–1989*. Praha: Libri 2000. ISBN 80-85983-82-6

Internetové zdroje:

a) autorské texty

- Chang, Laurance; Kornbluh, Peter. *Cuban Crisis*. New York: The New Press 1998. ISBN: 978-1-56584-474-2
Dostupné z: http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/cuba_mis_cri/chron.htm.
- Franklin, Jane. *Cuba and the United States: A Chronological History*. New York: Ocean Press 1997. ISBN-10: 1-875284-92-3
Dostupné z: <http://ourworld.compuserve.com/homepages/jbfranklins/Cuba.htm>.
- Haas, Mark L. „Prospect Theory and the Cuban Missile Crisis“. *International Studies Quarterly*. Vol. 45, No. 2 (2001): 241–270.
Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/3096110.pdf>.
- Kahan, Jerome H.; Long, Anne K. „The Cuban Missile Crisis: A Study of Its Strategic Context“. *Political Science Quarterly*. Vol. 87, No. 4 (1972): 564–590. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2148197.pdf>.
- Kross, Peter. „Inside The Cuban Missile Crisis“. *Military History*. Vol. 23, Is. 8 (2006): 30–36. Dostupné z: <http://web.ebscohost.com/ehost/pdf?vid=1&hid=4&sid=af78088c-d3a2-4c0e-a24e-b89032ccab0e%40SRCSM1>.
- Scott, Len; Smith, Steve. „Lessons of October: Historians, Political Scientists, Policy-Makers and the Cuban Missile Crisis“. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-)*. Vol. 70, No. 4 (1994), 659–684. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/pdfplus/2624552.pdf>.

b) edice dokumentů

- *Foreign Relations of the United States* (FRUS) 1961-1963, Vol. VI, Kennedy-Khrushchev Exchanges. Washington D.C.: United States Government Printing Office 1996a.
- Doc. 9 – Telegram From the Embassy in the Soviet Union to the Department of State (Moscow, April 18, 1961, 2 p.m.)
- Doc. 10 – Letter From President Kennedy to Chairman Khrushchev (Washington, April 18, 1961)
- Doc. 60 – Letter From President Kennedy to Chairman Khrushchev (Washington, October 22, 1962)
- Doc. 61 – Telegram From the Embassy in the Soviet Union to the Department of State (Moscow, October 23, 1962, 5 p.m.)
- Doc. 62 – Telegram From the Department of State to the Embassy in the Soviet Union (Washington, October 23, 1962, 6:51 p.m.)
- Doc. 63 – Letter From Chairman Khrushchev to President Kennedy (Moscow, October 24, 1962)
- Doc. 64 – Telegram From the Department of State to the Embassy in the Soviet Union (Washington, October 25, 1962, 1:59 a.m.)
- Doc. 65 – Telegram From the Embassy in the Soviet Union to the Department of State (Moscow, October 26, 1962, 7 p.m.)
- Doc. 67 – Telegram From the Department of State to the Embassy in the Soviet Union (Washington, October 27, 1962, 8:05 p.m.)
- Doc. 68 – Letter From Chairman Khrushchev to President Kennedy (Moscow, October 28, 1962)
- Doc. 69 – Telegram From the Department of State to the Embassy in the Soviet Union (Washington, October 28, 1962, 5:03 p.m.)
- Doc. 71 – Letter From Chairman Khrushchev to President Kennedy (Moscow, October 30, 1962)
- Doc. 72 – Letter From President Kennedy to Chairman Khrushchev (Washington, November 3, 1962)
- Doc. 73 – Letter From Chairman Khrushchev to President Kennedy (Moscow, undated)

- Doc. 74 – Letter From President Kennedy to Chairman Khrushchev (Washington, November 6, 1962)
- Doc. 75 – Message From Chairman Khrushchev to President Kennedy (Moscow, undated)
- Doc. 76 – Editorial Note
- Doc. 77 – Message From Chairman Khrushchev to President Kennedy (Moscow, November 14, 1962)

Uvedené dokumenty jsou dostupné z:

http://www.state.gov/www/about_state/history/volume_vi/exchanges.html.

- *Foreign Relations of the United States* (FRUS) 1961-1963, Vol. XI, Cuban Missile Crisis and Aftermath. Washington D.C.: United States Government Printing Office 1996b. Doc. 75, Telegram From the Embassy in France to the Department of State. Dostupné z: http://www.state.gov/www/about_state/history/frusXI/index.html.

c) ostatní zdroje

- *1962: Russia frees US spy plane pilot* (BBC) [online], ©2008, [cit. 2009-03-11]. Dostupné z: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/february/10/newsid_2731000/2731827.stm.
- *Central for Defense Information* (CDI) [online], ©2009, [cit. 2009-04-25]. Dostupné z: <http://www.cdi.org/>.
- *JFK Presidential Library & Museum* [online]. ©2009, [cit. 2009-03-27]. Dostupné z: <http://www.jfklibrary.org/>.
- *La crise des missiles de Cuba* [online]. ©2002, [cit. 2009-04-10]. Dostupné z: <http://www.cubacrisis.net/>.
- *Natural Resources Defense Council* (NRDC) [online]. ©2002, [cit. 2009-03-18]. Dostupné z: <http://www.nrdc.org/>.
- *Nuclear Files* [online]. © 1998-2009, [cit. 2009-04-16]. Dostupné z: <http://www.nuclearfiles.org/>.
- *Organization of American States* (OAS) [online]. ©2009, [cit. 2009-04-29]. Dostupné z: <http://www.oas.org/>.

- *Telegram From the Department of State to the Mission to the United Nations, No.125* (The Avalon Project) [online], ©2008, [cit. 2009-04-09].
Dostupné z: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/msc_cubamenu.asp.
- *The National Security Archive* [online]. ©1995-2009, [cit. 2009-03-13].
Dostupné z: <http://www.gwu.edu/~nsarchiv/>.
- *U.S. Department of State* [online]. ©2009, [cit. 2009-04-29].
Dostupné z: <http://www.state.gov/>.

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT POLITOLOGICKÝCH STUDIÍ

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE NA TÉMA:

**Vliv kubánské raketové krize na vývoj
v mezinárodních vztazích**

autor: *Petra Knytllová*

obor a ročník: *Politologie a mezinárodní vztahy, 2. ročník bakalářského studia*

akademický rok: *2007/2008*

vedoucí práce: *PhDr. Jaromír Soukup*

datum odevzdání:

Souhlasím s vedením bakalářské práce:

Téma a cíl bakalářské práce

Ve své práci bych se ráda věnovala Kubánské raketové krizi, jež proběhla v roce 1962, a jejím důsledkům, které měla na dění v mezinárodních vztazích. Ráda bych rovněž dospěla k poznání, jak velkou roli hrála Kubánská krize v iniciaci procesu odzbrojování a v širším historickém kontextu, jelikož tato krize ovlivnila jak dění na Kubě na několik dalších desetiletí, tak i průběh studené války.

V roce 1962 stál svět na pokraji jaderné války nejbližší za celou studenou válku. Sovětský svaz se toho roku rozhodl rozmístit na Kubě rakety středního dosahu, které by mířily na americká města. USA reagovaly vyhlášením námořní blokády Kuby, aby nemohly být na ostrov dopraveny další rakety. Tato taktika se nakonec ukázala jako úspěšná, protože sovětské lodě byly zastaveny a následně se i se svým nákladem vrátily do Sovětského svazu. Tento ústupek Sovětského svazu neznamenal jen mocenský pád Chruščova, ale také nastartoval jednání o omezení počtu jaderných zbraní a následně i o jeho snížení. Kubánská krize, která vyvrcholila právě roku 1962, má své kořeny ale již v roce 1952, kdy se na Kubě dostal k moci diktátor Fulgencio Batista. Proti němu se brzy zformovala opozice vedená levicově orientovaným Fidelem Castrem, díky němuž se stal roku 1959 prezidentem Kuby Manuel Urrutia. Ten byl ale záhy vystřídán právě Fidelem Castrem. Jeho vláda začala podporovat nejchudší obyvatele a uvalila vysoké daně na těžbu ropy, to značně znevýhodnilo postavení amerických firem, které zde působily. Spojené státy americké se rozhodly obchodně blokovat Kubu, což ji v podstatě vehnalo do náruče Sovětského svazu, který začal brzy nato Kubu různými prostředky podporovat. Samy Spojené státy americké svým rozhodnutím přerušit veškerou pomoc Kubě, určily její místo v rámci bipolárního rozdělení světa. Pro Castra se spojení se Sovětským svazem stalo jediným možným řešením, jak zabránit šíření amerického vlivu na Kubu. Poté co došlo ke znárodnění kubánských podniků, se USA utvrdily v nutnosti svrhnout Castra, a byly přerušeny diplomatické styky mezi Washingtonem a Havanou. CIA spolu s kubánským exilem naplánovala invazi na Kubu, která ale skončila naprostým fiaskem, čehož Castro využil k upevnění svého totalitního režimu. Sovětské vedení chtělo využít strategické pozice Kuby vůči Spojeným státům a začalo na

ostrov přesouvat vojenský materiál. Prezident Kennedy reagoval vojenskou bloádou Kuby, která nakonec ve spojení s jednáním mezi oběma představiteli supervelmocí vyústila ve stažení vojenského vybavení z Kuby, což samozřejmě bylo podmíněno jistými ústupky ze strany Spojených států. Tím byla odvrácena hrozba konfliktu jaderných velmocí.

Díky karibské krizi, jak bývá tento konflikt v mezinárodních vztazích také označován, si svět, a zejména obě jaderné supervelmoci, uvědomily, jak blízko může být hrozba jaderné katastrofy. Obě velmoci poznaly, jak reálné mohou být obavy ze vzájemného zaručeného zničení, které by nastalo, kdyby Sovětský svaz zaútočil na USA a naopak. Tato obava vedla k jednáním o omezování počtu jaderných zbraní a jejich zkoušek. Karibská krize měla důsledky i pro samotnou Kubu, která získala od USA záruku, že na ni v budoucnu nezaútočí. Fidelovi Castrovi se tak dostalo prostoru pro budování svého režimu. Kubánská krize je jedním z přelomových okamžiků studené války, zejména skutečností, že dovedla svět na práh jaderné války a tato hrozba v podstatě odstartovala i jednání o odzbrojení.

Zpracování

Při zpracovávání práce bude použita rešeršně-kompilační metoda a obsahová analýza dokumentů. Budu vycházet, jak z monografických zdrojů pojednávajících přímo o Kubánské raketové krizi, tak o Kubě a dějinách studené války vnímajících tuto událost v širším historickém kontextu, rovněž využiji i internetové zdroje věnující se dané problematice. Část z nich bude v anglickém jazyce, jelikož tyto zdroje nejsou v češtině dostupné.

Předběžný návrh struktury práce

1. Vymezení pojmu Kubánská krize
2. Kořeny krize
 - 2.1 Revoluce Fidela Castra
 - 2.2 Politika Fidela Castra
 - 2.3 Postup USA vůči Kubě
 - 2.4 Vztah SSSR a Kuby
3. Kubánská krize

- 3.1 Rozmísťování raket
 - 3.1.1 Typy raket
 - 3.1.2 Informovanost USA o rozmísťování raket
- 3.2 Plánování odezvy
- 3.3 Blokáda Kuby
- 3.4 Postoje Chruščova a Kennedyho ke krizi
- 3.5 Vyřešení krize
 - 3.5.1 Vzájemné ústupky velmocí
- 4. Důsledky krize a její vliv na vývoj studené války
 - 4.1 Důsledky pro Kubu
 - 4.2 Mocenské změny v Sovětském svazu
 - 4.3 Vliv krize na zahájení jednání o odzbrojení
- 5. Shrnutí a závěry

Zdroje

1) monografická literatura

- Berge, Yvan van den: *Velké nedorozumění?: dějiny studené války (1917-1990)*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, 1996.
- Blight, James G.; Welch, David A.: *On the brink: Americans and Soviets reexamine the cuban missile crisis*. New York: Noonday press, 1990.
- Frankel, Max: *High noon in the Cold War: Kennedy, Khrushchev, and the Cuban Missile Crisis*. New York: Ballantine Books, 2004.
- Gaddis, John Lewis: *Studená válka*. Praha: Slovart, 2006.
- George, Alice L.: *Awaiting Armageddon: how Americans faced the Cuban Missile Crisis*. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2003.
- Gott, Richard: *Kuba: nové dějiny*. Praha: BB/art, 2005.
- Kennedy, Robert Francis: *Třináct dní: vzpomínky na kubánskou raketovou krizi*. Praha: Paseka, 1999.
- Kuchyňková, Petra, Suchý, Petr: *Vývoj a výsledky procesů kontroly zbrojení a odzbrojování: marnost nad marností?* Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2005.

- May, Ernest R.; Zelikow, Philip D.: *The Kennedy tapes: inside the White House during the Cuban missile crisis*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press, 2000.
- Nálevka, Vladimír: *Karibská krize*. Praha: ISV, 2001.
- Nálevka, Vladimír: *Studená válka*. Praha: Triton, 2003.
- Pérez-Stable, Marifeli. *The Cuban Revolution: Origins, Course, and Legacy*. New York: Oxford University Press, 1993.
- Plechanovová, Běla; Fidler, Jiří: *Kapitoly z dějin mezinárodních vztahů 1941-1995*. Praha: ISE, 1997.
- Quirk, Robert E.: *Fidel Castro: o jeho cestě k moci, jeho režimu a jeho spojencích a protivnících*. Ostrava: OLDAG, 1999.
- Stern, Sheldon M.: *Averting „the final failure“: John F. Kennedy and the secret Cuban Missile Crisis meetings*. Stanford : Stanford University Press, 2003.

2) internetové zdroje

- *La crise des missiles de Cuba* [online]. Dostupné z: <http://www.cubacrisis.net/>
- *The National Security Archive* [online]. Dostupné z: http://www.gwu.edu/~nsarchiv/nsa/cuba_mis_cri/
- *The History Place* [online]. Dostupné z: <http://www.historyplace.com/speeches/jfk-cuban.htm>
- *Cold War: Cuban Missile Crisis* [online]. Dostupné z: <http://www.loc.gov/exhibits/archives/colc.html>
- *Nuclear Files* [online]. Dostupné z: <http://www.nuclearfiles.org/>
- *The Cuban Missile Crisis* [online]. Dostupné z: <http://library.thinkquest.org/11046/>